

2-31 ΑΦΙΕΡΩΜΑ

- **Η ακριτική Αιγνούσα.**
Ιστορική αναδρομή από την αρχαιότητα έως σήμερα.
Του Νίκου Ανδριώτη
- **Αρχιτεκτονική φυσιογνωμία.**
Περιβάλλον, ανάπτυξη του οικισμού, μορφές κατοικιών, εσωτερική διαμόρφωση, διάκοσμος.
Των Νίκου Σκουτέλη, Φλάβιο Ζανόν
- **Αιγνουσιώτικη ναυτιλία.**
Οι περιοδοί ανάπτυξης και τα κορυφαία μεγέθη της εμπορικής ναυτιλίας του νησιού.
Του Γεωργίου Φράγκου
- **Ναυτικό Μουσείο Οινουσσών.**
Συλλογές, εκπαιδευτική δραστηριότητα, βιβλιοθήκη και εκδόσεις.
Των Καλλιόπης Χρ. Λεμού, Φωτεινής Τσισιού
- **Η ναυτική εκπαίδευση.**
Από το «Γκλεζούνι» στο Ναυτικό Γυμνάσιο και τη Σχολή Εμποροπλοιάρχων.
Του Γεωργίου Φράγκου
- **Οινούσσιοι του Λονδίνου.**
Η μεγαλύτερη ναυτική οικογένεια της ελληνικής παροικίας.
Του Ιωάννη Αδ. Χατζηπατέρα
- **Οι Αιγνουσιώτες της Αμερικής.**
Η ναυτιλιακή κρίση και οι πόλεμοι οδήγησαν στη μετανάστευση.
Του Γιώργου Σπέη
- **Οινούσσιοι ευεργέτες.**
Με δωρεές τους ανεγέρθησαν έργα και κοινωφελή ιδρύματα.
Της Βιργινίας Γ. Πιταούλη.
- **Στα Γράμματα και τις Τέχνες.**
Οινούσσιοι με σημαντική πνευματική και καλλιτεχνική παρουσία.
Του Δημήτρη Ν. Λαϊνά
- **Λαογραφικά στοιχεία.**
Ιδιαίτεροί του λαϊκού πολιτισμού των Οινουσσών.
Του Γιώργου Σπέη
- **Η μουσική παράδοση.**
Του Κυριάκου Καλαϊτζή
- **Η Μονή Εναγγελισμού.**
Εικόνες και τοιχογραφίες φιλοτεχνημένες από τον Φ. Κόντογλου.
Της Μοναχής Ορθοδοξίας
- **Η Αιγνούσα σήμερα.**
Η κοσμοπολίτικη θερινή εικόνα του νησιού αντιστρέφεται σε συρρίκνωση τον χειμώνα.
Του Παναγιώτη Κουνή

Εξώφυλλο: Γενική άποψη του νησιώτικου συμπλέγματος των Οινουσσών. Εμπρός, το μεγαλύτερο και κατοικημένο νησί, η Αιγνούσα, στη συνέχεια άλλα νησιά του συμπλέγματος και στο βάθος οι μικρασιατικές ακτές. (Αεροφωτογραφία από το λεύκωμα του Νίκου Μιαούλη «Πώς είδε ένας γλάρος την Αιγνούσα μας», 1998).

Υπεύθυνη «Επτά Ημερών»
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΑΪΟΥ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Η ακριτική Αιγνούσα

Ιστορική αναδρομή από την αρχαιότητα έως σήμερα

Του **Νίκου Ανδριώτη**

Ιστορικοί

ΟΙ ΟΙΝΟΥΣΣΕΣ αποτελούν ένα σύμπλεγμα εννέα νησιών και βραχονησίδων που βρίσκονται στο στενό που χωρίζει τη Χίο από τη μικρασιατική χερσόνησο της Ερυθραίας. Τα εννέα νησιά είναι τα εξής: Οινούσσα ή Αιγνούσα, το μεγαλύτερο (14 τ. χλμ.) και μόνο κατοικημένο νησί, Παναγία (ή του Πασά), Γαϊδουρόνησο, Βάτος, Ποντικόνησο, και τα μικρότερα Αρχοντόνησο, Πατερόνησο, Ποντικούδικο, Λαιμούδικο και Πρασονήσια. Τα νησιά αυτά αποτελούν τη φυσική συνέχεια προς τα ανατολικά του όρους Πεληναίου της βόρειας Χίου και λειτουργούν σαν ένα είδος φυσικής ζεύξης της Χίου με τη χερσόνησο της Ερυθραίας (Καράμπουρνα).

Αρχαίοι – Μέσοι Χρόνοι

Στην αρχαιότητα τα νησιά αναφέρονται με την ίδια ονομασία από διάφορους συγγραφείς. Το όνομα «Οινόεσσα» σημαίνει πλούσια σε οίνο και αυτό, σε συνδυασμό με την ύπαρξη ερειπίων (σήμερα δεν σώζεται σχεδόν τίποτε) στη θέση Μάρμαρο του μεγαλύτερου νησιού, οδήγησε κάποιους να θεωρήσουν ότι τα νησιά κατοικούνταν κατά τους αρχαίους χρόνους και ότι οι κάτοικοι καλλιεργούσαν αμπέλια. Στους

αρχαίους όμως συγγραφείς οι Οινούσσεσες μνημονεύονται είτε ως γεωγραφική θέση (Εκαταίος ο Μιλήσιος, Πλίνιος ο νεότερος, Στέφανος Βυζάντιος) είτε σε σχέση με γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην περιοχή. Έτσι ο Ηρόδοτος μας μεταφέρει το αίτημα των κατοίκων των Φώκαιας προς τη Χίο να τους παραχωρήσει τις Οινούσσεσες για να εγκατασταθούν, αφού ο Πέρσης βασιλιάς Κύρος είχε καταλάβει την πόλη τους και την αρνητική από-

στην περιοχή, και την Οινούσσα (Oenussa). Τους δύο επόμενους αιώνες αναφέρονται ως ακατοίκητα και ότι μαζί με τους Φούρνους και τα Μοσχονήσια αποτελούσαν τόπο συνάντησης πειρατών. Σε αυτό συνέβαλαν η γεωγραφική τους θέση στο πέραςμα Χίου – Ερυθραίας, η ύπαρξη απάνεμων όρμων και το γεγονός ότι ήταν ακατοίκητα.

Τουρκοκρατία

Το 1521 ο Τούρκος πλοίαρχος Piri Reis την αναφέρει με την ονομασία που συναντάμε και αργότερα στα τουρκικά έγγραφα: Qoyn Adasi και Qoyn Adalari, δηλαδή νησιά των προβάτων. Λίγο αργότερα, το 1566, η Χίος και οι Οινούσσεσες καταλαμβάνονται από τον Τούρκο ναύαρχο Πιαλή πασά. Αυτός έδωσε ως τιμήριο τις Οινούσσεσες στον αξιωματικό του Παρμακσίζ πασά, του οποίου οι κληρονόμοι τις αφιέρωσαν σε θρησκευτικό μουσουλμανικό ίδρυμα.

Έτσι, οι Οινούσσεσες έγιναν βακούφι. Κατά τη διάρκεια του τελευταίου βενετοτουρκικού πολέμου ο βενετικός στόλος έδρασε στην περιοχή των Οινουσσών (1694-1695).

Το ίδιο συνέβη το 1770 με το ρωσικό στόλο κατά το ρωσοτουρκικό πόλεμο (1768-1774). Ηδη όμως από τις αρχές του 17ου αιώνα είχαν πυκνώσει οι αναφορές στα νησιά από περιηγητές που περνούσαν από τη Χίο, σταθμό στη θαλάσσια οδό που συνέδεε την Κωνσταντινούπολη με

Επιμέλεια αφιερώματος:
Κ.ΣΤΗΣ ΛΙΟΝΤΗΣ

νηση των Χίων (β' μισό του 6ου αιώνα π.Χ.). Ο ιστορικός του Πελοποννησιακού πολέμου Θουκυδίδης στο έργο του μιλάει για τη χρήση των Οινουσσών ως ορμητηρίου από τον αθηναϊκό στόλο στις επιχειρήσεις του κατά της πόλης της Χίου, η οποία είχε αποστατήσει από την αθηναϊκή συμμαχία (412-411 π.Χ.).

Στους επόμενους αιώνες οι Οινούσσεσες πρέπει να ακολούθησαν την τύχη της γειτονικής Χίου. Υπάρχουν μόνο κάποιες αναφορές σε επίσημα έγγραφα, όπως αυτό του 1315, όπου ο Μαρτίνος Zaccaria, ανάμεσα σε άλλα νησιά του ανατολικού Αιγαίου, αναφέρεται δεσπότης και κύριος της Οινούσσας (Oenussa) και αυτό του 1363, όπου η γενουατική Μαόνα κατέχει, εκτός των άλλων κτήσεων

Πανοραμική άποψη των Οινουσσών από τη θάλασσα το 1928 (φωτ.: Π. Παπαχατζηδάκης, Αρχείο Μουσείου Μπενάκη).

τους Αγίους Τόπους και γενικότερα τα νότια και ανατολικά παράλια της Μεσογείου. Τότε οι Οινούσες αναφέρονται συχνά με την ονομασία Spalmadori και τα συναφή Spalmaniori, (E)spalmador(es) κ.ά., ονομασία που θα κυριαρχήσει στα ξενόγλωσσα κείμενα μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα¹. Άλλες ονομασίες που συναντάμε σε κείμενα, περιηγητών, ή σε χάρτες είναι Agunto, Cenus(s)a(e) και Hirri², και ενίοτε Oenus(s)a και Oenuses. Συνήθως στα κείμενα των περιηγητών γίνεται μία απλή αναφορά. Σε κάποιες περιπτώσεις αναφέρονται τα νησιά ως ακατοίκητα, ενώ σε κάποιες άλλες ότι κατοικούνταν από ποιμένες. Σε αυτό συμφωνεί και η προφορική παράδοση που μιλάει για βοσκούς που έρχονται από τα απέναντι Καρδάμυλα και κατοικούσαν περιστασιακά τα νησιά, καθώς και η τουρκική ονομασία τους, Κογιούν Αντασί (Προβατονήσια).

Μόνιμη οίκηση

Στο πρώτο μισό του 18ου αιώνα το μεγαλύτερο νησί του συμπλέγματος, η Οινούσσα, αποτέλεσε χώρο μονιμότερης εγκατάστασης για τους ποιμένες που την κατοικούσαν μέχρι τότε κάποιους μήνες το χρόνο, καθώς και για άλλους Καρδαμυλίτες, γεωργούς ή ποιμένες. Ο πρώτος οικισμός δημιουργήθηκε στη θέση Κάστρο. Οι πρώτοι αυτοί κάτοικοι έκτισαν στην αρχή την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου και αργότερα εκείνη του Αγίου Νικολάου. Από τις αρχές του 19ου αιώνα άρχισαν να κτίζουν σπίτια ανατολικότερα, στο Μανδράκι, που μέχρι τότε χρησίμευε απλώς ως λιμάνι για την επικοινωνία με τη Χίο. Εκτισαν την Αγία Παρασκευή, που θα γίνει το

νεκροταφείο και των δύο οικισμών, και στα μέσα του αιώνα την εκκλησία του Αγίου Νικολάου στο Μανδράκι, στο χώρο όπου βρίσκεται και σήμερα ο ομώνυμος καθεδρικός ναός του νησιού. Οργάνωσαν την κοινότητά τους και εξέλεξαν δημογέροντες. Η πρώτη μνεία για κοινοτική οργάνωση βρίσκεται σε έγγραφο του 1838.

Εκτός από τους δημογέροντες υπήρχε και ένας εγγράμματος κάτοικος που είχε το αξίωμα του Μνήμονα, επιφορτισμένος να συ-

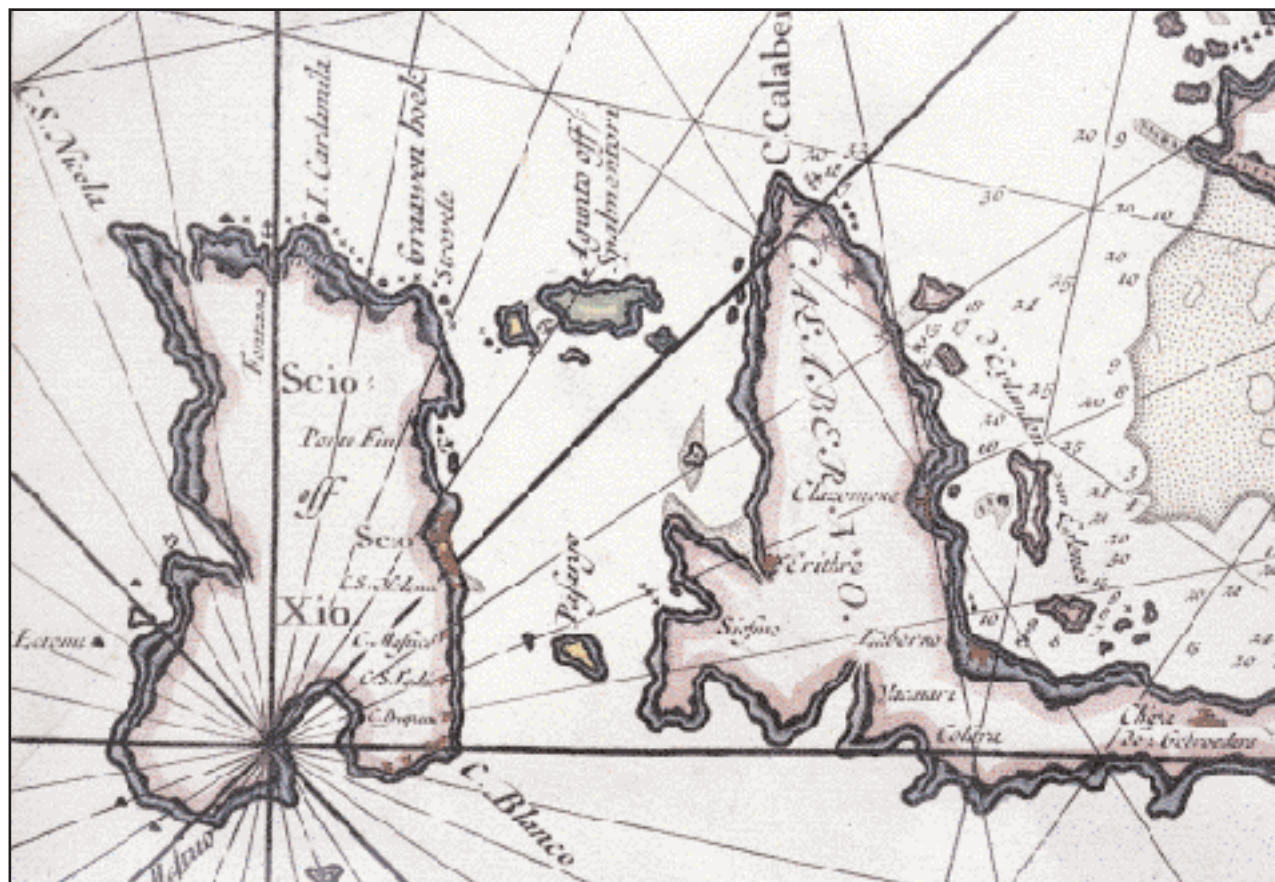
ντάσσει τις δικαιοπραξίες, οι οποίες έπαιρναν ισχύ μετά την επικύρωσή τους στη Χίο. Ο πληθυσμός αυτή την εποχή υπολογίζεται ότι ανερχόταν σε 250 άτομα με βάση τους φορολογήσιμους άνδρες.

Ενασχόληση με τη θάλασσα

Λέγεται ότι το 1822, μετά την καταστροφή της Χίου, πολλοί Οινουσιώτες εγκατέλειψαν το νησί τους καταφεύγοντας στη Σύρο και σε άλλες

απελευθερωμένες περιοχές. Εκεί πιστεύεται ότι ήρθαν σε επαφή με τα επαγγέλματα της θάλασσας και διαπίστωσαν ότι η ενασχόληση με αυτά μπορεί να τους προσπορίσει πλούτο. Το 1829 επέστρεψαν στην πατρίδα τους και γύρω στα 1840 έχουμε την πρώτη αναφορά ότι Οινουσιώτες μάρκαραν σε βρονταδούσικα και καρδαμυλίτικα ιστιοφόρα. Μέχρι τότε διέθεταν μόνο κάποια μικρά πλοία για την επικοινωνία με τα απέναντι παράλια

Συνέχεια στην 4η σελίδα

Χάρτης του Van Kenlen Archipelagusche Eglanden, Αμστερνταμ 1695.

Συνέχεια από την 3η σελίδα

της Χίου και της Μικράς Ασίας.

Αφετηρία όμως της ναυτιλίας των Οινουσσών θεωρούνται τα χρόνια του Κριμαϊκού πολέμου (1853-1856), οπότε η πλειονότητα των αρρένων κατοίκων ασχολήθηκε με την ιστοφόρα ναυτιλία. Οι ευνοϊκές συνθήκες για τη ναυτιλία, η δυνατότητα ανάδειξης των Οινουσσών στην περιοχή, αφού τα άλλοτε κραταιά Ψαρά είχαν καταστραφεί και η έντονη αλληλοβοήθεια που ανέπτυξαν οι οικογένειες των Οινουσσών συνέβαλαν στη μεγάλη ακμή του νησιού. «Εχτισαν» πλοία στο Πλωμάρι, στη Σύρο και τη Χίο και επέκτειναν τις δραστηριότητές τους πέρα από τη Χίο και τη Σμύρνη, στην Κωνσταντινούπολη και τη Μαύρη Θάλασσα και μέχρι το δυτικό άκρο της Μεσογείου. Τα μπρίκια, οι γολέτες και οι μπομπάρδες είχαν πλέον αντικαταστήσει τα τσερνίκια και τις μπρατσέρες.

Η πρόοδος στη ναυτιλία και ο πλουτισμός των Οινουσιωτών αποτυπώνονται και στο νησί. Οι καραβοκύρηδες-καπετάνιοι κτίζουν μεγαλύτερα σπίτια, αναθέτουν τη διακόσμησή τους σε τεχνίτες που έρχονται από αλλού και τα εξοπλίζουν με οικοσκευή αγορασμένη στα μεγάλα λιμάνια της οθωμανικής αυτοκρατορίας και της Ευρώπης που επισκέπτονται. Φροντίζουν όμως και για την εκκλησία τους, τον Άγιο Νικόλαο, που την ανακαινίζουν το 1864 (αν και είχε κτιστεί μόλις το 1844-1850), και για την εκπαίδευση των παιδιών τους με οργάνωση συστηματικής στοιχειώδους εκπαίδευσης από το 1865. Η ανάγκη επάνδρωσης των οινουσιωτικών πλοίων και η, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, ενασχόληση των Οινουσιωτών με τη θάλασσα, σε συνδυασμό με την ανάγκη χεριών για τις συχνές επισκευές των ιστοφόρων στο νησί και την οικοδομική δραστηριότητα που παρατηρείται αυτή την περίοδο, έφερε στις Οινούσσες στο β' μισό του 19ου αιώνα νέους εποίκους. Αυτοί επρόκειτο να εργαστούν είτε ως πληρώματα είτε ως τεχνίτες (οικοδόμοι, ξυλουργοί, τουβλοποιοί κ.ά.). Αυτή τη φορά δεν έρχονται μόνο από τη Χίο, αλλά κυρίως από τα μικρασιατικά παράλια (Μελί, Τσεσμές, Λιθρί κ.ά.), νησιά του Αιγαίου (Ικαρία, Κάρπαθος, Σαμοθράκη, Κυκλάδες κ.ά.), ακόμα και από την ηπειρωτική Ελλάδα.

Τον 19ο αιώνα εκτός από την ονομασία Οινούσα/Οινούσσες αρχίζει να γράφεται και η ονομασία Αγνούσα (και Εγνούσα). Υποστηρίχθηκε ότι αυτή προέρχεται είτε από παραφθορά του Οινούσσα είτε από το άγνος (=λυγαριά) που φύτευαν στα νησιά. Σήμερα, ακούγεται η δημόδης ονομασία Αιγνούσα και οι κάτοικοι ονομάζονται Αιγνουσιώτες.

Το 1881 οι Οινούσσες δοκιμάζονται από τους σεισμούς που έπληξαν την πόλη της Χίου και την περιοχή της. Προς τα τέλη του αιώνα η κατάσταση στη ναυτιλία αλλάζει και οι Οινούσσες προσπαθούν να προσαρμοστούν πρώτα με την ίδρυση ναυτασφαλιστικής εταιρείας

Αποψη του βορείου τμήματος των Οινουσσών το 1928. Στο βάθος διακρίνονται οι αναβαθμίδες για καλλιέργεια που ξεκίνησε αυτήν την περίοδο από τους Μικρασιάτες πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στο νησί (φωτ.: Π. Παπαχατζηδάκης, Αρχείο Μουσείου Μπενάκη).

το 1903 και δύο χρόνια αργότερα με την αγορά του πρώτου ατμόπλοιου. Παρ' όλες αυτές τις ενέργειες η οινουσιωτική ναυτιλία πέρασε κρίση και κάποιοι άνδρες, γηγενείς και νέοι έποικοι, μεταναστεύουν στις ΗΠΑ, πιεζόμενοι επίσης από τη θέσπιση -μετά το 1908- υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας για όλους τους Οθωμανούς υπηκόους. Την ίδια περίοδο λίγες οικογένειες των Οινουσσών βρίσκονται εγκατεστημένες στη Σμύρνη, τη Σύρο και τον Πειραιά.

Ενωση με την Ελλάδα

Στις 20 Νοεμβρίου 1912, με τον κατάπλου του ευδρόμου ΑΡΚΑΔΙΑ τερματίζεται η τουρκική κυριαρχία στις Οινούσσες. Λίγες μέρες πριν είχε αναχωρήσει η μικρή τουρκική φρουρά. Ηδη όμως από την αρχή του Α' Βαλκανικού πολέμου οινουσιωτικά πλοία μετέφεραν ελληνικά στρατιωτικά τμήματα και εφόδια σε

διάφορα σημεία του μετώπου.

Το καλοκαίρι του 1914 περνούν από τις Οινούσσες εκατοντάδες πρόσφυγες από τα μικρασιατικά παράλια ύστερα από διώξεις που υπέστησαν. Κάποιοι από αυτούς θα μείνουν στις Οινούσσες μέχρι την παλιννόστηση στις εστίες τους, στα 1918-1919. Κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο πλοία Οινουσιωτών εκτελούν μεταφορές για λογαριασμό των Συμμάχων. Το 1922, με τη Μικρασιατική Καταστροφή, ένας σημαντικός αριθμός προσφύγων από την απέναντι Ερυθραία εγκαθίσταται στις Οινούσσες, τονώνοντας δημογραφικά το νησί. Το 1928 ο πληθυσμός των Οινουσσών προσεγγίζει τις 2.500 κατοίκους. Ο Μεσοπόλεμος αποτελεί εποχή ακμής για την οινουσιωτική ναυτιλία και το 1933 θα αρχίσει η εγκατάσταση Οινουσιωτών εφοπλιστών στο Λονδίνο.

Στις επιχειρήσεις του Β' Παγκόσμιου πολέμου χάθηκε η πλειονότητα των οινουσιωτικών πλοίων,

κυρίως στον Ατλαντικό, συμμετέχοντας σε συμμαχικές νηπομπές. Συνολικά ο αριθμός των Οινουσιωτών που χάθηκαν σε ναυάγια ιστοφόρων και ατμόπλοιων από τα μέσα του 19ου έως και τα μέσα του 20ού αιώνα ήταν μεγάλος, δυσανάλογος προς τον πληθυσμό του νησιού. Δεν είναι τυχαίο λοιπόν ότι το πρώτο μνημείο στην Ελλάδα που αφιερώθηκε στον Αφανή Ναύτη στήθηκε το 1952 στις Οινούσσες.

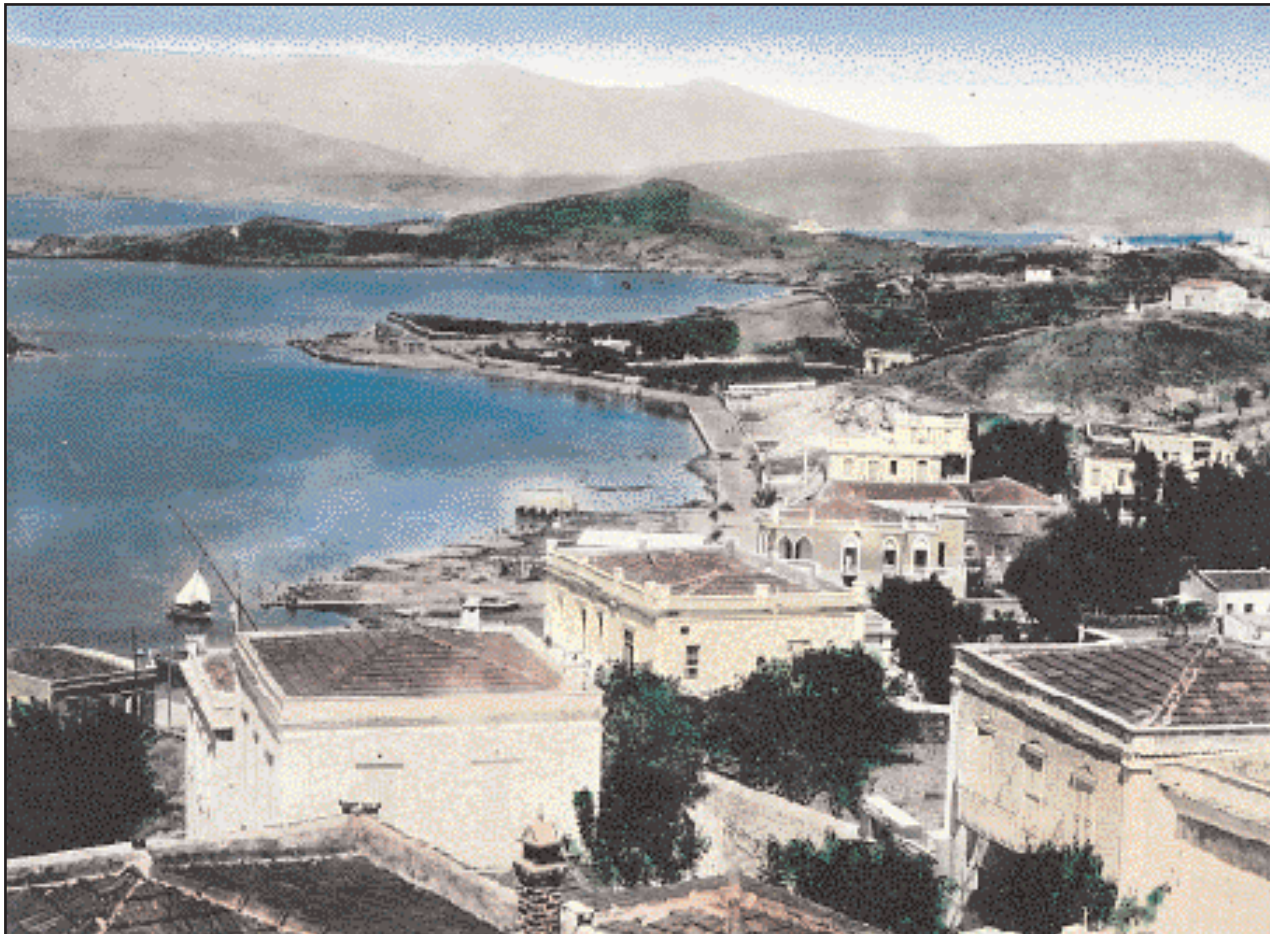
Τον Μάιο του 1941 οι Γερμανοί καταλαμβάνουν τις Οινούσσες. Η κατοχή έφερε σοβαρά προβλήματα στον επισιτισμό του νησιού, όπως συνέβη και στη Χίο. Οι Οινούσσες είχαν πολύ μικρή γεωργική παραγωγή και επιπρόσθετα σταμάτησαν να φθάνουν τα εμβάσματα των ναυτικών. Το 1942 καταγράφηκαν 86 θάνατοι έναντι 20 το 1940. Η κατάσταση βελτιώθηκε αργότερα με τη φροντίδα εύπορων Οινουσιών της Αθήνας. Σε όλη τη διάρκεια της Κατοχής οι Οινούσσες αποτέλεσαν σταθμό στη διαπεραίωση Ελλήνων και Αγγλων στον Τσεσμέ και από εκεί στη Μέση Ανατολή. Μαζί με αυτούς αναχώρησαν και πολλοί ντόπιοι, οι οποίοι πολέμησαν με τις εκεί ελληνικές δυνάμεις.

Μεταπολεμικά

Μετά την Απελευθέρωση σημειώνεται μετανάστευση προς την Αττική. Η ναυτολόγηση γινόταν πια στον Πειραιά, όπου οι Οινούσιοι πλοιοκτήτες είχαν ανοίξει ναυτιλιακά γραφεία· στις Οινούσσες δεν υπήρχαν ευκαιρίες για εργασία και η έλλειψη γυμνασίου αποτελούσε σημαντικό μειονέκτημα. Δευτερευόντως η μετανάστευση οφειλόταν σε πολιτικούς λόγους (κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου υπήρξε αριστε-

Σφραγίδα της δημογεροντίας Οινουσσών (μέσα 19ου αιώνα).

Αποψη του δυτικού τμήματος των Οινουσσών το 1934. (Επιζωγραφισμένη φωτογραφία από φωτογραφικό λεύκωμα για τις Οινούσσες του Α. Σαμή Βέη.)

ρό κίνημα στο νησί). Οι σεισμοί του 1949 επέτειναν το κύμα φυγής³. Η οινουσιώτικη ναυτιλία, παρά τις καταστροφές που είχε υποστεί

στον πόλεμο, θα ανασυγκροτηθεί γρήγορα. Σε αυτό θα συντελέσει και η απόκτηση 14 από τα 98 λιμπερτίς που δόθηκαν σε Ελληνες

πλοιοκτήτες το 1947 από τις ΗΠΑ.

Στη συνέχεια οι Οινουσιώτες θα αγοράσουν και θα ναυπηγήσουν μεγάλο αριθμό πλοίων. Το 1954 θα ι-

δρυθεί Ναυτικό Γυμνάσιο στο νησί, το οποίο θα συμβάλει εν μέρει στη συγκράτηση της πληθυσμιακής κάμψης, η οποία, αν συνεχιζόταν τα επόμενα χρόνια με τους ίδιους ρυθμούς, θα καθιστούσε τις Οινούσσες σχεδόν ακατοίκητες.

Στην παραμονή των κατοίκων στη γενέτειρά τους συνέβαλαν επίσης τα κοινωφελή έργα που έγιναν με χορηγίες Οινουσιών της Αγγλίας και των ΗΠΑ και η βοήθεια που δινόταν σε άπορους από οινουσιώτικους φορείς των Αθηνών και του Λονδίνου. Σήμερα οι κάτοικοι των Οινουσσών μπορούν να διακριθούν σε τέσσερις κατηγορίες: α) οι μόνιμοι κάτοικοι, β) οι δημόσιοι υπάλληλοι, το προσωπικό και οι μαθητές της Ναυτικής Σχολής, γ) οι συνταξιούχοι, ως επί το πλείστον ναυτικοί, που ζουν στο νησί 7-8 μήνες το χρόνο και δ) οι Οινουσιώτες του καλοκαιριού, που παραμένουν 1-2 μήνες. Ο τουρισμός είναι σχεδόν ανύπαρκτος και αποτελείται από επισκέπτες που έρχονται για λίγες ώρες από τη Χίο.

- Σημειώσεις:** 1) Η ονομασία αυτή μάλλον προέρχεται από το ιταλικό ρήμα *spralmare* που σημαίνει επαλείφω το πλοίο με μείγμα από πίσσα, λίπος και θειάφι. Ίσως τα πλοία να άραζαν σε κάποιοι απανέμο όρμο του νησιού για τέτοιον είδους εργασίες.
2) Ο Ρήγας Φεραίος στη Χάρτα του τα αναφέρει Ιππιοι και Ονοι.
3) Ο πληθυσμός από 2.324 κατοίκους το 1940 μειώνεται σε 1.448 το 1951.

Μικρασιάτες πρόσφυγες στις Οινούσσες

Η ΑΠΟΣΤΑΣΗ που χωρίζει τις Οινούσσες από τα πλησιέστερα μικρασιατικά παράλια είναι μόλις 4 μίλια. Ήταν ευνόητο, λοιπόν, να αναπτυχθούν σχέσεις και κάποιοι Μικρασιάτες να εγκατασταθούν στις Οινούσσες ήδη από το β' μισό του 19ου αιώνα. Το 1914, κατά τη διάρκεια του πρώτου διωγμού, πολλοί Μικρασιάτες, κυρίως από τους οικισμούς της απέναντι Ερυθραίας, θα εγκατασταθούν στις Οινούσσες για 4 ή 5 χρόνια μέχρι τον επαναπατρισμό τους το 1918-1919.

Δυστυχώς, όμως, λίγο αργότερα, τον Αύγουστο του 1922, θα πάρουν πάλι το δρόμο της προσφυγιάς. Περισσότεροι από χίλιοι (το υψηλότερο ποσοστό προσφύγων σε ελληνικό νησί σε σχέση με το γηγενή πληθυσμό) θα εγκατασταθούν ξανά στις Οινούσσες, προερχόμενοι στη συντριπτική τους πλειοψηφία από την Ερυθραία, κυρίως από το Μελί, το Μποινάκι, το Ντενίζ Γκερέ, το Σαλμάν και το Λιθρί. Αν και τα νησιά δεν διέθεταν σημαντική γη για καλλιέργεια και οι δυνατότητες για εύρεση εργασίας ήταν μικρές, οι πρόσφυγες παρέμειναν εκεί προσδοκώντας ότι γρήγορα θα γύριζαν στην πατρίδα τους, η οποία βρισκόταν τόσο κοντά, ώστε ορισμένοι

Ψαράς πρόσφυγας στις Οινούσσες το 1928 (φωτ.: Π. Παπαχατζηδάκης, Αρχείο Μουσείου Μπενάκη).

μπορούσαν να διακρίνουν με τα κιάλια τα σπίτια ή τα χωράφια τους. «Τόσο κοντά! Κι αυτοί νομίζανε πια ότι ζούνε στην πατρίδα τους!».

Τον Απρίλιο του 1932 θα απαλλοτριωθούν 10.500 στρέμματα για τους πρόσφυγες και τον Ιανουάριο του 1934 θα ολοκληρωθεί ο συνοικισμός (επτά τετρακτοικίες). Το

ζήτημα της απαλλοτρίωσης των ιδιωτικών γαιών ήταν η αιτία να διαταραχθούν οι σχέσεις γηγενών και προσφύγων από τα τέλη της δεκαετίας του '20. Για πολλά χρόνια η κατάσταση στις Οινούσσες ήταν τεταμένη. Στις κοινοτικές εκλογές του 1932 και 1934 καταρτίστηκαν χωριστά ψηφοδέλτια και την άνοι-

ξη του 1933 σημειώθηκαν κάποια επεισόδια. Η αντίθεση εκφράστηκε και με την αλλαγή της εκλογικής συμπεριφοράς των γηγενών, οι οποίοι, ενώ μέχρι το 1928 ψήφιζαν μαζικά το Κόμμα των Φιλελευθέρων, από το 1932 και εξής μεταστράφηκαν προς το Λαϊκό Κόμμα. Οι επιγαμίες μεταξύ προσφύγων και ντόπιων ήταν ελάχιστες μέχρι το 1940.

Στην προσέγγιση των δύο στοιχείων συνέβαλε καθοριστικά η στροφή πολλών νέων προσφύγων και της πλειονότητας των προσφύγων δεύτερης γενιάς προς το ναυτικό επάγγελμα. Οι Μικρασιάτες συνεισέφεραν στο λαϊκό πολιτισμό των Οινουσσών με τη μουσική τους, τη χειροτεχνία και την κουζίνα τους. Η παρουσία τους συνετέλεσε στο να αποφύγουν οι Οινούσσες το μαρασμό και την ερήμωση. Οι περισσότεροι μόνιμοι κάτοικοι σήμερα είναι μικρασιατικής καταγωγής.

N.A.

Σημείωση: Τα παραπάνω βασίζονται στο βιβλίο του Νίκου Ανδρώτη, «Το μικρό ταξίδι». Η άφιξη και εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων στις Οινούσσες, Αθήνα, Ναυτικό Μουσείο Οινουσσών, 1998.

Αρχιτεκτονική φυσιογνωμία

Περιβάλλον, ανάπτυξη του οικισμού, μορφές κατοικιών, εσωτερική διαμόρφωση, διάκοσμος

Αεροφωτογραφία από το Λεύκωμα του Νίκου Μιαούλη «Πώς είδε ένας γλάρος την Αιγνούσα μας». Στον οικισμό όλες σχεδόν οι προσβάσεις διαμορφώνονται κατά μήκος των ισούψων γραμμών του φυσικού εδάφους, ενώ στα πλαγιά της υπάρχει ένας χώρος, ο έμπολα, διάδρομος που τις περισσότερες φορές χρησιμεύει για την απορροή των ομβρίων υδάτων.

Των: **Νίκου Σκουτέλη-Φλάβιο Ζανόν**

Αρχιτεκτόνων

Η ΕΡΕΥΝΑ γύρω από την παραδοσιακή αρχιτεκτονική, τον τύπο κατοικίας και την οικιστική οργάνωση στις Οινούσσες, ξεκινάει με την πρώτη και μονιμότερη εγκατάσταση κατοίκων που μας είναι γνωστή στη νεότερη εποχή και στηρίζεται σε παραδείγματα και μαρτυρίες που σώζονται κατά τους τελευταίους δύο αιώνες στο νησί. Από την περισσότερο πρόσφατη εγκατάσταση στη θέση Κάστρο (κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα), δυτικώς του σημερινού οικισμού,

δεν έχουν μείνει μαρτυρίες τέτοιες που να αποδίδουν εικόνα ξεκάθαρη του πολεοδομικού ιστού.

Περιβάλλον – πρώτη εγκατάσταση

Ο σημερινός οικισμός των Οινουσών βρίσκεται στη νότια ακτή του νησιού, στα υψώματα ανατολικά του φυσικού λιμανιού, το Μαντράκι, που σχηματίζεται από τρία νησιά (Λαιμούδικο, Παπά-Ποντικού και Πατερόνησο). Αυτή η συστάδα νησίδων προφυλάσσει το λιμάνι από τους νότιους ανέμους του στενού μεταξύ της Χίου και της χερσονήσου της

Ερυθραίας. Εδώ, επάνω στις πλαγιές των λόφων της Ακρόπολης, του Προφήτη Ηλία και της Αγίας Παρασκευής, βρίσκεται συγκεντρωμένος όλος ο οικοδομικός πλούτος του νησιού.

Η εικόνα της υπαίθρου που συνάντησαν οι πρώτοι κάτοικοι, όταν στα μέσα του 18ου αιώνα έφτασαν στις Οινούσσες, είναι πολύ κοντινή στη σημερινή, αφού επανειλημμένα σε ιστορικές μαρτυρίες αποδίδεται ο χαρακτηρισμός έρημου νησιού. Σε μικρές κοιλάδες, που αποτελούν συνέχεια των κολπίσκων στα νότια, εντοπίζονται περιορισμένες καλλιέργειες από εσπεριδοειδή, αμπέλια και συκιές.

Εξαίρεση στην εικόνα της απερίμωτης από τον 18ο αιώνα έως και σήμερα, αποτελεί η παρένθεση των δεκαετιών 1930-1960, όταν το ανατολικό τμήμα του νησιού και το νησί της Παναγιάς (ή του Πασά) δόθηκαν ως κληροτεμάχια στους πρόσφυγες από την Ερυθραία, οι οποίοι καλλιέργησαν αμπέλια, συκιές και λιγοστές ελιές.

Σχετικά με τη μορφή της κατοικίας στο Κάστρο, γέροντες κάτοικοι στις Οινούσσες αναφέρονται σε θολωτές πέτρινες κατασκευές στην περιοχή του Κάστρου, όμοιες με εκείνες που συναντάμε στα χωριά της Χίου, είτε σε συμπαγή οικοδομικά συγκροτή-

ματα, όπως στους οικισμούς στα νοτιόχωρα, είτε ως μεμονωμένες κατασκευές στον παλιό οικισμό των Ανω Καρδάμυλων και στο χωριό Σιδηρούντα, στη δυτική ακτή της Χίου. Οι βοσκοί από αυτές τις περιοχές που εγκαταστάθηκαν, έστω και περιστασιακά, κατασκεύαζαν τα καταλύματά τους, όμοιας με εκείνα των τόπων προέλευσής τους στη Χίο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε σχέση με τις οικοδομές των Οινουσσών παρουσιάζουν τα συγκροτήματα κατοικιών στην περιοχή Σπηλιά, τον παλαιότερο οικισμό στα Ανω Καρδάμυλα. Και εδώ, όπως στη μονάδα κατοικίας στα Μαστιχωχώρια, ο τύπος είναι εκείνος του μονόχωρου σπιτιού, που τη συναντάμε ως αρχέτυπο στην οικοδομή όλου του ελληνικού χώρου. Η ίδια ιεράρχηση και ο συνδυασμός των λειτουργιών διαμονής στον όροφο, αποθήκευσης της σοδειάς και χώρου σταυλισμού στο ισόγειο, διαφαίνεται και στις περισσότερο εξελιγμένες μορφές κατοίκησης αργότερα. Μια εξωτερική πέτρινη σκάλα, η οποία διαμορφώνει την κύρια όψη της οικοδομής από το χώρο πρόσβασης, ανεβαίνει στον όροφο σε ένα πρώτο υπερυψωμένο χώρο, το *χαγιάτι* ή το *σαρντί*.

Μεταφορά

Η μεταφορά του οικισμού στις αρχές του 19ου αιώνα από το Κάστρο στο Μαντράκι, στους λόφους γύρω από το λιμάνι, γίνεται παράλληλα με τη στροφή της τοπικής οικονομίας από τη γεωργία και την κτηνοτροφία σε εκείνη της ενασχόλησης με το εμπόριο και τις θαλάσσιες μεταφορές. Η τοποθέτηση των οικοδομών σε ελεύθερο σύστημα, κατά μήκος του φυσικού πρानούσ γίνεται σε ομάδες, γραμμικά ή αντικριστά δημιουργώντας εσωτερικά περάσματα ή οδούς. Οι μικρές αυτές συνοικίες παίρνουν τα ονόματα των οικογενειών του νησιού, που και σήμερα είναι ακόμη γνωστές ως Καραβάδικα, Πατεράδικα, Λαιμούδικα, Ποντικούδικα, Λύρικα, κ.ά. Οι ίδιες αυτές οικογένειες αναλαμβάνουν και τη διοίκηση του νησιού με το σύστημα της Δημογεροντίας, όπως και κάθε είδους γνωμοδότηση σχετικά με την οργάνωση του συνόλου και τη διευθέτηση των υποθέσεων και των «πολεοδομικών» ρυθμίσεων.

Το οικιστικό σύνολο δομείται έχοντας ως βάση τους τυπικούς εκείνους παραλληλεπίπεδους οικοδομικούς όγκους που μορφώνουν την εικόνα των περισσότερων οικισμών στο Αιγαίο. Μια κοινή ρίζα συνδέει τους οικισμούς όπου άκμασαν το εμπόριο και η ναυτιλία στην ηπειρωτική Ελλάδα και στα νησιά. Η μορφή τους, σε ό,τι αφορά τη διάταξη των κτιρίων και την ογκομετρία τους, είναι κοινή στο Γαλαξίδι, το Πήλιο, τα Δωδεκάνησα, την Ανδρο και στις Οινούσσες.

Το οινουσιώτικο σπίτι

Στα μέσα λοιπόν του 19ου αιώνα διαμορφώνεται ο κατ' εξοχήν τύπος της κατοικίας στις Οινούσσες που μπορεί να κατανεμηθεί σε δυο μορ-

Χαρακτηριστικός δρόμος των Οινουσσών στα 1928 (φωτ.: Π. Παπαχατζηδάκης, Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη).

Ο ενοριακός ναός του Αγίου Νικολάου και η γύρω περιοχή. Το 1924, στη θέση της παλιάς μονόκλιτης εκκλησίας του Αγίου Νικολάου κτίστηκε η σημερινή με πρότυπο το μητροπολιτικό ναό της Χίου. Η οικοδομή ολοκληρώθηκε το 1952 με την κατασκευή των καμπαναριών (φωτ.: Βασ. Γεωργιάδης).

φές, με κριτήριο την τοποθέτηση της σκάλας και τη διάρθρωση του ορόφου. Η πρώτη μορφή είναι εκείνη με τη σκάλα εξωτερικά, που οδηγεί στο χαγιάτι, ως είσοδος στον κατοικήσιμο χώρο. Είναι ο τύπος που φέρεται ως εξέλιξη του προγενέστερου και απλούστερου μονόχωρου σπιτιού. Στις περισσότερες προσεγγισμένες οικοδομές η σκάλα αποτελείται από πέτρινα σκαλοπάτια που προέρχονται από τα Θυμιάνα της Χίου και το τοιχίο του στηθαίου της καλύπτεται επίσης από λαξευμένα επιμήκη στοιχεία πέτρας. Η κατασκευή της σκάλας, σύμφωνα με τον προγενέστερο τύπο οικοδομής από τον οποίο και προέρχεται, συνδυάζεται με την κατασκευή δεξαμενής νερού, της *φουντάνας*, στο χώρο κάτω από το τόξο επάνω στο οποίο εδράζει.

Η δεύτερη μορφή οικοδομής είναι εκείνη με την εσωτερική σκάλα, στοιχείο που έχει πιθανότατα αντιγραφεί από αστικά οικοδομήματα. Στον ελλαδικό χώρο, ήδη από τα τέλη του 18ου αιώνα, έχουν υιοθετηθεί ευρωπαϊκά πρότυπα που σχετίζονται, ως επί το πλείστον, με τη χωροθέτηση των οικοδομών και την αντιγραφή λεπτομερειών. Για τους νοικοκυραίους караβοκύρηδες των Οινουσσών, εισαγωγείς νεωτερικών στοιχείων, η εξωτερική σκάλα, κάποια στιγμή μάλλον θεωρήθηκε στοιχείο πεπαλαιωμένο και απορρίφθηκε, για να αντικατασταθεί από την κλειστή μορφή του καθαρού παραλληλεπίπεδου οικοδομικού όγκου, που αντικατοπτρίζει την κατοικία και τη ζωή σε πόλη. Η μόνη προέκταση προς τα έξω μπορεί να είναι ο πρόβολος του μπαλκονιού, μεικτής κα-

Συνέχεια στην 8η σελίδα

Συνέχεια από την 7η σελίδα

τασκευής από σιδερόβεργες και ξυλεία.

Τα πρότυπα τέτοιου είδους κατοικιών, πριν ακόμη από την ίδρυση του ελληνικού κράτους και την επίσημη εισαγωγή του νεοκλασικισμού, οι Οινουσιώτες τα έβρισκαν όχι μόνο στη Χίο και τη Σμύρνη, αλλά και στην Κωνσταντινούπολη, την Τεργέστη και την Οδησό, όπου εμπορεύονταν με τα πλοία τους. Όπως και σε πολλούς άλλους οικισμούς στην Ελλάδα, επικρατεί η κλασικιστική έκφανση στην οικοδόμηση των κατοικιών. Καθαρός, παραλληλεπίπεδος όγκος οικοδομής με ομοιόμορφα σε σειρά ανοίγματα, διαμόρφωση γείσων και κεκλιμένη ξύλινη σκεπή.

Διάκοσμος

Μέρος του διάκοσμου των σπιτιών αποτελεί η ίδια η κατασκευή, με τη χρήση έτοιμων από τη Χίο στοιχείων πέτρας, στα υπέρθυρα και στους ορθοστάτες, στοιχεία που συνήθως δεν είναι δομικά, αλλά αποδίδονται ως τέτοια. Αυτά συνήθως διακοσμούνται με ανάγλυφη επιγραφή του ονόματος της οικογένειας και του έτους κατασκευής. Σε ό,τι αφορά δευτερεύοντα στοιχεία, όπως τα ταβάνια, οι πόρτες, τα επιχρίσματα, γίνεται προσπάθεια από τον ιδιοκτήτη να αποδώσει τον πλουτισμό του και να διαφοροποιηθεί από το ομοιόμορφο σχετικά σύνολο. Ο χρωματισμός των εσωτερικών τοίχων οργανώνεται συνήθως με τη διαμόρφωση φαρδιάς λωρίδας στη βάση τους, όπου γίνεται απομίμηση ορθομαρμάρωσης και δεύτερης λεπτότερης στην απόληξη πριν από το ταβάνι, που πολλές φορές φέρει ζωγραφιστά μετάλλια και άλλες φορές επαναλαμβανόμενα σχήματα με τη χρήση του στένσιλ. Οι χρωματισμοί στα ταβάνια, οι ζωφόροι και τα εικονογραφημένα μετάλλια στους τοίχους είναι έργα λαϊκών ζωγράφων, που συνήθως δεν είναι μόνιμοι κάτοικοι στο νησί. Οι περισσότερες μαρτυρίες αφορούν τεχνίτες από την Κάρπαθο και τη Σμύρνη. Ακόμα σήμερα στο νησί παραμένει η φήμη του εργολάβου Γεώργιου Ναυάρου από την Κάρπαθο και των σοβατζήδων – διακοσμητών Γεωργίου και Κώστα Πολυδούλη από την Πάτμο.

Δημόσιος χώρος

Ολες σχεδόν οι προσβάσεις, οι δρόμοι του οικισμού, διαμορφώνονται κατά μήκος των ισοϋψών γραμμών του φυσικού εδάφους και στα πλάγια όρια των οικοδομών υπάρχει στενός χώρος, ο έμπολας, που τις περισσότερες φορές χρησιμεύει ως χώρος φυσικής απορροής των ομβρίων και των αποχετεύσεων. Ομοια διάταξη του αποχετευτικού δικτύου παρουσιάζουν οικισμοί στα νοτιόχωρα της Χίου, όπου χτιστοί διάδρομοι, οι στενάδες μεταξύ των σπιτιών διέσχιζαν το χωριό και έφερναν τα λύματα έξω από τα τείχη.

Στις Οινούσες, το κέντρο του οικισμού διασπάται σε δύο ευδιάκριτους πόλους. Οι θρησκευτικές και οι κοινωνικές δραστηριότητες εντοπι-

Κατοικίες στο βορειότερο τμήμα του οικισμού. Στον αρχικό καθαρό παραλληλεπίπεδο όγκο των σπιτιών τις τελευταίες δεκαετίες έχει προστεθεί η κατασκευή μεγάλου μπαλκονιού σε κολόνες, στοιχείο που έχει μεταμορφώσει την εικόνα του, χωρίς όμως να την αλλοιώνει (φωτ.: Βασ. Γεωργιάδης).

Αριστερά: Οικία Παντελή Λεμού. Ζωγραφιστό ταβάνι σε δωμάτιο του ορόφου, από τεχνίτη της Σμύρνης, με θέμα τα χελιδόνια και ζωγραφικά μετάλλια με θέματα θαλασσινά και άνθη. Πάνω: Υπέρθυρο από κόκκινη πέτρα Θυμιανών Χίου. Ηδη από τις αρχές του 19ου αιώνα, στις οικοδομές του οικισμού στο Μανδράκι χρησιμοποιούνται στοιχεία από πέτρα θυμιανούσιμη, ήδη επεξεργασμένη στη Χίο. Τα διακοσμητικά θέματα επαναλαμβάνονται σε υπέρθυρα και σκάλες. Συχνά η ίδια η κτητορική επιγραφή αποτελεί την ευκαιρία διακόσμησης (φωτ.: Βασ. Γεωργιάδης).

ζονται στην εκκλησία και στους χώρους γύρω από αυτήν, ενώ οι εμπορικές δραστηριότητες και η μικρή βιοτεχνία που τις υποστηρίζει κάτω στο λιμάνι, εξαπλωμένη σε όλη την ακτή, μέχρι τα δυτικά στην περιοχή Ζέπαγα.

Το 1924 κατεδαφίζεται η παλιά μονόχωρη εκκλησία του Αγίου Νικολάου και στη θέση της κτίζεται η νέα, με μεγάλο περίβολο, υπερυψωμένο σε σχέση με τις γύρω οδούς. Χρησιμοποιείται ως μοντέλο η μητρόπολη της Χίου με σχετική μεγέθυνση. Η οικοδομή της εκκλησίας ολοκληρώνεται το 1952, με την κατασκευή των ψηλών καμπαναριών και τα ισχυρά ε-

πιχρίσματα πορσελάνης στη γυμνή έως τότε λιθοδομή.

Ο 20ός αιώνας

Ο ερχομός νέων εμπειριών από εργολάβους και κτίστες από τη Χίο και τη χερσόνησο της Ερυθραίας στις αρχές του 20ού αιώνα, σε συνδυασμό με την ευρύτερη χρήση του τούβλου, που συχνά οι Οινουσιώτες το μεταφέρουν με τα καράβια τους από τη Μασσαλία και την Τεργέστη μέχρι την Κωνσταντινούπολη, ως νέο υλικό εφαρμόζεται με βάση άλλη τεχνογνωσία και επιφέρει τους ανάλογους νεωτερισμούς στην κα-

τασκευή. Τούβλα φτάνουν στο νησί από τη Χίο, τη Χαλκίδα, την Καβάλα, ενώ από το 1910 τούβλα παράγονται και στις Οινούσες, στο νησί του Πασά, από τον Αντώνη Κατσιάνο και από το 1912 στην περιοχή Αλυκή απέναντι από την εγκατάσταση του Κατσιάνου, από τους αδελφούς Μαγγανά. Ωστόσο στην κατασκευή των οικοδομών, η φέρουσα τοιχοποιία συνεχίζει να κατασκευάζεται από την ίδια πάντα πέτρα του νησιού. Τη θέση μόνο των σταθερών σχεδόν διαστάσεων στα ανοίγματα, που οφείλονται στη χρήση των προκατασκευασμένων πέτρινων πελεκιών, τώρα παίρνει η κατασκευή από τούβλα με δια-

Αριστερά: Οικία Ηλία Λιγνού-Συριανού. Χαρακτηριστικό κτίριο με τη μορφή του διπλού σπιτιού (αδελφομοίρικο). Ο συνδυασμός των δύο κατοικιών σε μία οικοδομή, συνοδεύεται με την επανάληψη του κλασικιστικού αετώματος στις σκεπές. Δεξιά: Οικία Καλλιόπης Λύρα. Το δωμάτιο του ισογείου και στο βάθος βοήθητικός χώρος που παίρνει φως από το κυρίως δωμάτιο (φωτ.: Βασ. Γεωργιάδης).

μόρφωση χαμηλού τόξου και ορθοστατών σε προεξοχή από την κυρίως τοιχοποιία, τα ονομαζόμενα *ρικάντα*, τα οποία οι ντόπιοι εργολάβοι κατασκευάζουν όμοια μεταξύ τους, ως προς τη διάταξη, τη μορφή και τις διαστάσεις. Στις περισσότερες οικοδομές, η πλινθοδομή αυτή των λαμπάδων που προεξέχει της υπόλοιπης τοιχοποιίας επιχρίζεται και χρωματίζεται διαφορετικά από τις άλλες επιφάνειες. Στις οικοδομές της περιόδου αυτής (1920-1950) παρατηρείται μεγάλη ομοιογένεια στη μορφή, ακόμα και στις διαστάσεις των οικοδομών, που αποδίδεται στην κοινή κατασκευαστική πρακτική των συνεργείων. Στα μέσα του 20ού αιώνα ολοκληρώνεται λοιπόν ο οικοδομικός πλούτος του νησιού και η οργάνωσή του σε οικισμό.

Ύφος νεοκλασικό

Στην περιοχή της παραλίας, έως τη δυτική άκρη της, στον *Ζέπαγα*, ήδη από το 1930 κατασκευάζονται ιδιάμορφες κατοικίες, μακριά από το ύφος του οικιστικού συνόλου. Οι νέες κατοικίες κτίζονται μέσα στα όρια

των περιβολιών, οι περισσότερες από τις οποίες έχουν ύφος νεοκλασικό. Όσο μεγαλύτερα είναι τα ταξίδια τόσο περισσότερο αυξάνεται η εισαγωγή, όχι μόνο αποσπασματικών αρχιτεκτονικών μοτίβων, αλλά και ολοκληρωμένων μορφών του ευρωπαϊκού εκλεκτισμού. Σε κάποιες οικοδομές ενσωματώνονται κλασικά στοιχεία κυρίως στη διακόσμηση, ενώ σε άλλες είναι εμφανής η εισαγωγή μεμονωμένων στοιχείων, που όμως δεν ολοκληρώνονται στο ενιαίο σύνολο και αφορούν συνήθως γείσα και παραστάδες σε παράθυρα και πόρτες. Η κατοικία του Νίκου Διαμαντάρη με περισσότερη δύναμη από άλλες οικοδομές σηματοδοτεί τον ερχομό του νεοκλασικού, τοποθετημένη σε σημείο περίοπτο, με τη σχετική υπερύψωση, ο χρωματισμός με ώχρα και οι περίφημα ζωγραφισμένες οροφές, όπως σε ανάλογα αστικά σπίτια, την καθιστούν μανιφέστο του νεοκλασικισμού στις Οινούσες. Στην επίσης νεοκλασικού ύφους κατοικία Αντώνη Σπύρου Λαιμού, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι εξωτερικές σκάλες και οι ζωγραφισμένες οροφές. Η κατοικία μοιάζει απόμακρη από τον οικισμό

και υιοθετείται η μορφή περιαστικής έπαυλης. Και μετά τη δεκαετία του 1930, μέχρι και το 1950, η οικοδομική δραστηριότητα αυξάνεται στην περιοχή του λιμανιού και στον κάμπο, στα δυτικά του οικισμού, μέχρι το λόφο της Αγίας Παρασκευής, όπου βρίσκεται το κοιμητήριο του οικισμού.

Μοντέρνο

Στο πνεύμα του μοντέρνου κινήματος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατοικία του Μιλτιάδη Π. Λαιμού (ή της Charlotte) στην περιοχή Στένακας που εμφανίζει στοιχεία οργανικής αρχιτεκτονικής. Επίσης η κατοικία Χατζηπατέρα πίσω από το Ναυτικό Μουσείο είναι το δεύτερο οικοδόμημα που πολλά χρόνια αργότερα εισάγει αυτούσιο το μήνυμα του μοντέρνου κινήματος. Και εδώ είναι εμφανής η επίδραση μεγάλων δασκάλων, όπως του Mies van der Rohe και του Αρη Κωνσταντινίδη. Μοντέρνας επίσης επίδρασης είναι και αρκετές από τις εκκλησίες που κτίζονται σε πολλά μέρη του νησιού. Πρόκειται για πολύ καλά παραδείγματα σύγχρονης προσέγγισης του

βυζαντινού ρυθμού, μέσα από το λεξιλόγιο των δασκάλων του μοντέρνου κινήματος, ειδικά της δεκαετίας του '50. Ρασιοναλιστικού πνεύματος επίσης είναι το κτίριο της Σχολής Εμποροπλοιάρχων, κατασκευής του 1959, που με τον όγκο του στη δυτική άκρη της παραλίας του Ζέπαγα, ολοκληρώνει το σύνολο από τις κοινωφελείς εγκαταστάσεις στο χώρο του λιμανιού.

Η σημερινή εικόνα συμπληρώθηκε και από μικρότερες οικοδομές, ως επί το πλείστον στην επέκταση προς τον κάμπο και την παραλία του Ζέπαγα, δυτικά του οικισμού, που ακολουθούν νέα πολλές φορές τελειώς ξένα μορφολογικά πρότυπα από εκείνα του παλιού οικισμού και υποκινούνται βεβαίως στις αρχές του Γενικού Οικοδομικού Συνεταιρισμού που διέπει τις νέες κατασκευές σε όλη την Ελλάδα. Παρά όλες τις τυχόν ασυνέχειες, οι Οινούσες είναι σήμερα αναγνωρίσιμος και ολοκληρωμένος παραδοσιακός οικισμός, ο οποίος δεν έχει σε τίποτε σχεδόν αλλοιωθεί από σύγχρονες εγκαταστάσεις ή από τον τουρισμό όπως συμβαίνει σε άλλους οικισμούς στο Αιγαίο.

Λιβόρνο, 20 Σεπτεμβρίου 1900. Το πλήρωμα του ιστιοφόρου «Ανώνυμος» σε εργασία συντήρησης των πανιών. Ιδιοκτήτης και καπετάνιος του πλοίου ο Μιχάλης Στ. Φράγκος.

Αιγνουςιώτικη ναυτιλία

Οι περίοδοι ανάπτυξης και τα κορυφαία μεγέθη της εμπορικής ναυτιλίας του νησιού

Του Γεωργίου Φράγκου

ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ της Αιγνουςιώτικης ναυτιλίας μπορούμε να τη χωρίσουμε σε τρεις περιόδους που χαρακτηρίζουν την οικονομική ανάπτυξη των κατοίκων, το μέγεθος των караβιών και το εύρος των ταξιδιών. Δεν υπάρχουν, όμως, πολλά στοιχεία για να υποστηριχθεί επίσημα η πορεία της ανάπτυξης, μόνο η παράδοση και ορισμένα χαρακτηριστικά γεγονότα μπορούν να βοηθήσουν να στηριχθεί στη μελέτη του ο ερευνητής.

Η πρώτη αναφορά που γίνεται για μόνιμη εγκατάσταση κατοίκων στην Αιγνούσα είναι το 1713 όπου βοσκοί και γεωργοί Καρδαμυλίτες αποφασίζουν να εγκατασταθούν σε μικρό οικισμό στο Κάστρο (πλησιέστερο σημείο μεταξύ Β. Χίου-Αιγνούσας), για να παρακολουθούν τις στάνες και τα χωράφια τους. Ο πληθυσμός αυτός θα αυξηθεί με την καταφυγή Πελοποννησίων προσφύγων μετά τα

Ορλωφικά στα Καρδάμυλα απ' όπου μια ομάδα, ασφυκτίωσα στην ήδη κορεσμένη περιοχή των Καρδαμύλων, θα εγκατασταθεί στην Αιγνούσα. Η εγκατάστασή τους αναγκάζει να αναπτύξουν μέσα μαζικότερης μεταφοράς, αφού οι μικρές βάρκες που εξυπηρετούν τη μεταφορά τους από την αντίπερα ακτή (τα Βρουλιδία) δεν ικανοποιούσαν τις ανάγκες εισαγωγής μη παραγόμενων προϊόντων και εξαγωγής της παραγωγής τους.

Μικρά σκάφη

Αυτή, λοιπόν, η εποχή μπορεί να χαρακτηριστεί ως έναρξη της πρώτης περιόδου με μικρά σκάφη και ταξίδια αλλά και η πρώτη εμπορική δραστηριότητα των Αιγνουςιωτών. Δεν υπάρχουν στοιχεία για το εύρος των ταξιδιών και το μέγεθος των μεταφορών. Υπάρχει μόνο η παράδοση ότι άρχισε η χρήση της περιοχής Μανδράκι, όπου αργότερα μεταφέρθηκε και ο οικισμός

–η σημερινή Αιγνούσα– σαν εμπορικό λιμάνι. Ασφαλώς, θα ήταν μικρές παρτίδες μετακινούμενες από/προς τα χιώτικα λιμάνια και τα κοντινά της Μ. Ασίας. Και αυτό γιατί η διάρκεια του ταξιδιού είναι ολιγόωρη και η εκμετάλλευση των καιρικών συνθηκών ευνοϊκή. Η λήξη της περιόδου αυτής είναι η καταστροφή της Χίου στα 1822 και η φυγή των κατοίκων στις Κυκλάδες ή στο μεγάλο ελλαδικό χώρο.

Η προσφυγιά και διασπορά τους στις Κυκλάδες (Ανδρο, Σύρο κ.λπ.) τους έδωσε την ευκαιρία να ασχοληθούν περισσότερο με τη ναυτιλία. Έτσι επιστρέφοντας στο νησί με την αμνηστία του 1827, ασχολήθηκαν, πλέον, επαγγελματικά με τις μεταφορές και το μικροεμπόριο. Τα σκάφη ήταν μικρά «Λατίνια», «Τσιρνίκια» και αργότερα «Μπουμπάρδες». Τα φορτία ήταν ξύλα ή κάρβουνα που φόρτωναν από το Άγιο Ορος, Θάσο, Σαμοθράκη, συνήθως με δικά τους κεφάλαια

(σιρμαγιά), και με προορισμό τα λιμάνια της Μ. Ασίας από Αϊβαλί μέχρι Κουσάντασι.

Κύρια δραστηριότητα

Αυτή πρέπει να είναι η έναρξη της δεύτερης περιόδου που χαρακτηρίζεται από τη στροφή του πληθυσμού στη ναυτιλία –from sheeps to ships από τα πρόβατα στα πλοία, όπως έγραψε και ο Άγγλος reporter– έχοντάς την σαν επάγγελμα και επιχειρηματική δραστηριότητα κατά κύριο λόγο, και τη γεωργία ως απασχόληση τους χειμερινούς μήνες που διακόπτονταν τα ταξίδια λόγω καιρικών συνθηκών. Ο Κ. Ι. Χατζηπατέρας στα «Γράμματα στα παιδιά του» αναφέρει ότι «στα 1840 είχαν –οι Αιγνουςιώτες– παιδιά μεγάλα τα οποία κατέφυγαν εις τον Βροντάδον... επήγαν με πλοία Χιώτικα και Βρονταδούσικα... και εταξίδευσαν την Μαύρην Θάλασσαν και την Αγγλίαν και έγιναν ναύται καλοί,

Αριστερά: Το ατμόπλοιο «Μαριέττα Ράλλη» σε υδατογραφία του Αριστ. Γλύκα. Το «Μαριέττα Ράλλη», ιδιοκτησίας Κ. Χατζηπατέρα, Κ.Δ. Πατέρα, Π. Λαιμού και Χ. Λαιμού, χωρητικότητας 3.650 τόννων, ναυπηγήθηκε το 1892 και αγοράστηκε το 1905. Στον Ελληνοβουλγαρικό πόλεμο του 1913 μετέφερε τους πρώτους Βουλγάρους αιχμαλώτους στον Πειραιά. Είναι το πρώτο ατμόπλοιο που αγοράζεται από Αιγνουςιώτες. Σταδιακά, μέχρι το 1922, η αιγνουςιώτικη ναυτιλία θα μεταπηδήσει από τον άνεμο στον ατμό. Την ίδια εποχή, Αύγουστος του 1903, οριακό γεγονός στάθηκε και η ίδρυση αλληλοασφαλιστικής εταιρείας. Η ναυτοασφαλιστική αυτή εταιρεία, με την επωνυμία «Οινούσσαι», στόχευε στην εξασφάλιση από κάθε θαλάσσιο κίνδυνο. **Δεξιά:** Το πλοίο (μπαρκομπέστια) του πλοιάρχου Μάρκου Λύρα, 1923. Στην υδατογραφία διακρίνεται αριστερά ο φάρος των Οινουσσών, που βρίσκεται πάνω στο νησί της Παναγίας ή του Πασά και κατασκευάστηκε τον περασμένο αιώνα, από τη γαλλική εταιρεία φάρων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας (φωτ.: Ναυτικό Μουσείο Οινουσσών).

πρώτης τάξεως. Τότε εσκέφθησαν να ναυπηγήσουν πλοία ιδικά τους, διότι δεν υπήρχαν πλοία προς πώληση και κατέφυγαν εις το Πλωμάρι και εναυπήγησαν πλοία ιστιοφόρα βομβάρδες κατά το έτος 1849». Πρέπει να αναφερθεί ότι μια προσπάθεια δημιουργίας ταρσανά στο νησί, στα 1854, δεν ευδοκίμησε. Μετά την κατασκευή δύο σκαφών εγκαταλείφθηκε γιατί η μεταφορά των υλικών ήταν δύσκολη και πολυέξοδη.

Μέσα στην επόμενη εικοσαετία παρατηρείται το εξαιρετικά εντυπωσιακό φαινόμενο μια μικρή γεωργικηνοτροφική κοινωνία να διαμορφώνεται και να παρουσιάζεται ενεργά στην ναυτιλία. Τριάντα χρόνια αργότερα με πληθυσμό γύρω στους 700 κατοίκους κατέχει το 15% της χιώτικης ναυτιλίας με περίπου 20 οικογένειες караβοκύρηδων – Βαλαντάσηδων, Γιαννακήδων, Λαιμούδων, Λιγνών, Λύρηδων, Πατέρηδων, Ποντικών, Φράγκων, Χαλκιάδων – και στόλο συνολικού εκτοπίσματος 2.000 τόννων.

Περίοδος του Κριμαϊκού

Ο Κριμαϊκός πόλεμος 1853–56 είναι η εποχή της πολύ μεγάλης κερδοσκοπείας. Ο Ανδρέας Συγγρός αναφερόμενος στην εποχή αυτή γράφει: «Κατά τον Κριμαϊκόν πόλεμον εκέρδιζαν τις όσα επρόφθανεν, αρκεί να είχε ποια νησιωτική και νοσημοσύνη. Ακόμη και σήμερα οι επιζώντες της εποχής εκείνης, μεταξύ των οποίων θεία βουλήσει συγκαταλέγομαι και εγώ, ενθυμούνται και ως μύθους διηγούνται τα κέρδη τα πραγματοποιηθέντα όχι μόνον υπό των ανέκαθεν εμπορευομένων και της εμπορικής ναυτιλίας, αλλά και παρά πλείστων νεοφωτίστων και ουδεμίαν πριν γνώσιν έχοντων της εμπορίας, ούτε το ελάχιστον κεφάλαιον».

Την περίοδο του Κριμαϊκού πολέμου εκμεταλλεύτηκαν και οι Αιγνουςιώτες караβοκύρηδες «έχοντες ποια νησιωτική και νοσημοσύνη» και εκέρδιζαν όσα επρόφθανεν, εκτελώντας μεταφορές του τουρκικού στρατού από τη Σμύρνη στα Δαρδανέλια εκμεταλλευόμενοι το αβαθές του λιμανιού της Σμύρνης. Τα κέρδη που αποκόμισαν μαζί με δανεικά από Χιώτες τοκογλύφους / χρηματοδότες αποτέλεσαν τα κεφάλαια για την απόκτηση μεγαλύτερων σκαφών αγοράζοντας μεταχειρισμένα στην αρχή και χτίζοντας με δικές τους παραγγελίες στη συνέχεια.

Μεγάλα σκάφη

Στις αρχές της δεκαετίας του 1860 χτίζονται τα πρώτα μεγάλα σκαριά στη Σύρο, Χίο, Ικαρία, με μέση χωρητικότητα 120 τόννων.

Σε κατάλογο που κατάρτησε ο Κ. Ι. Χατζηπατέρας στις 10/10/1868 αναφέρονται 30 σκάφη συνολικής χωρητικότητας 3.160 τόννων, κυρίως μομποάρδες και γολέττες. Μεταγενέστερα σε κατάλογο του «Αρχάγγελου» αναφέρονται 23 σκάφη συνολικής χωρητικότητας 2.200 τόννων όπου κυριαρχούν γολέττες και μπρίκια με έτος κατασκευής 1862–68. Βέβαια στον «Αρχάγγελο» – Ναυτική τράπεζα / Νηογνώμονας – ήταν προαιρετική η εγγραφή και ο πλοιοκτήτης ζητούσε με αίτησή του την παρακολούθηση της κατασκευής του πλοίου ή την επιθεώρηση κατά την αγορά του πληρώνοντας τα έξοδα της διαδικασίας. Το πιστοποιητικό αναγνωρίζονταν από ασφαλιστές και φορτωτές και ήταν ισότιμο όμοιων φορέων της Ευρώπης. Συγκρίνοντας τους δύο καταλόγους

διαπιστώνουμε ότι οι ναυπηγήσεις ιδιόκτητων σκαφών ξεκινούν με τη λήξη του Κριμαϊκού πολέμου και την αποκατάσταση της ασφαλούς ναυσιπλοΐας στη Μαύρη Θάλασσα. Πρέπει να σημειωθεί ότι και στους δύο καταλόγους δεν αναφέρονται σκάφη μικρής χωρητικότητας που ασχολούνταν με κοντινές μεταφορές μικροπαρτίδων.

Τα ταξίδια τώρα επεκτείνονται από Μαύρη Θάλασσα μέχρι Αίγυπτο με βάση το εμπορικό τρίγωνο Κωνσταντινούπολη – Σύρος – Σμύρνη. Το όνομα του Αιγνουςιώτη πλοιοκτήτη, ναυτίλου, ναυτικού, ακούγεται και καθιερώνεται στα ναυτιλιακά κέντρα. Οι έμποροι και ναυτιλιακοί οίκοι της εποχής γνωρίζουν τον Αιγνουςιώτη, τον συγκαταλέγουν στους κύκλους τους, τον περιβάλλουν με εμπιστοσύνη. Οι

Συνέχεια στην 12η σελίδα

Καΐκια στο λιμάνι των Οινουσσών το 1928. Διακρίνεται καΐκι που καρενάρεται. Δραστήριοι οι Αιγνουςιώτες, εξοικειώθηκαν με τη θάλασσα, ξεκινώντας τον περασμένο αιώνα από ψαράδες και καϊξήδες, για να φτάσουν, σταδιακά, στα μεγάλα φορτηγά που οργώνουν τους ωκεανούς (φωτ.: Π. Παπαχατζηδάκης, Αρχείο Μουσείου Μπενάκη).

Συνέχεια από την 11η σελίδα

πιστωτές (κρεπιταδόροι) επιζητούν τη συνεργασία του, οι δε ναυλομεσίτες της Μεσογείου, Ρουμανίας, Ρωσίας επιδιώκουν την απασχόληση του αιγνουσιώτικου караβιού.

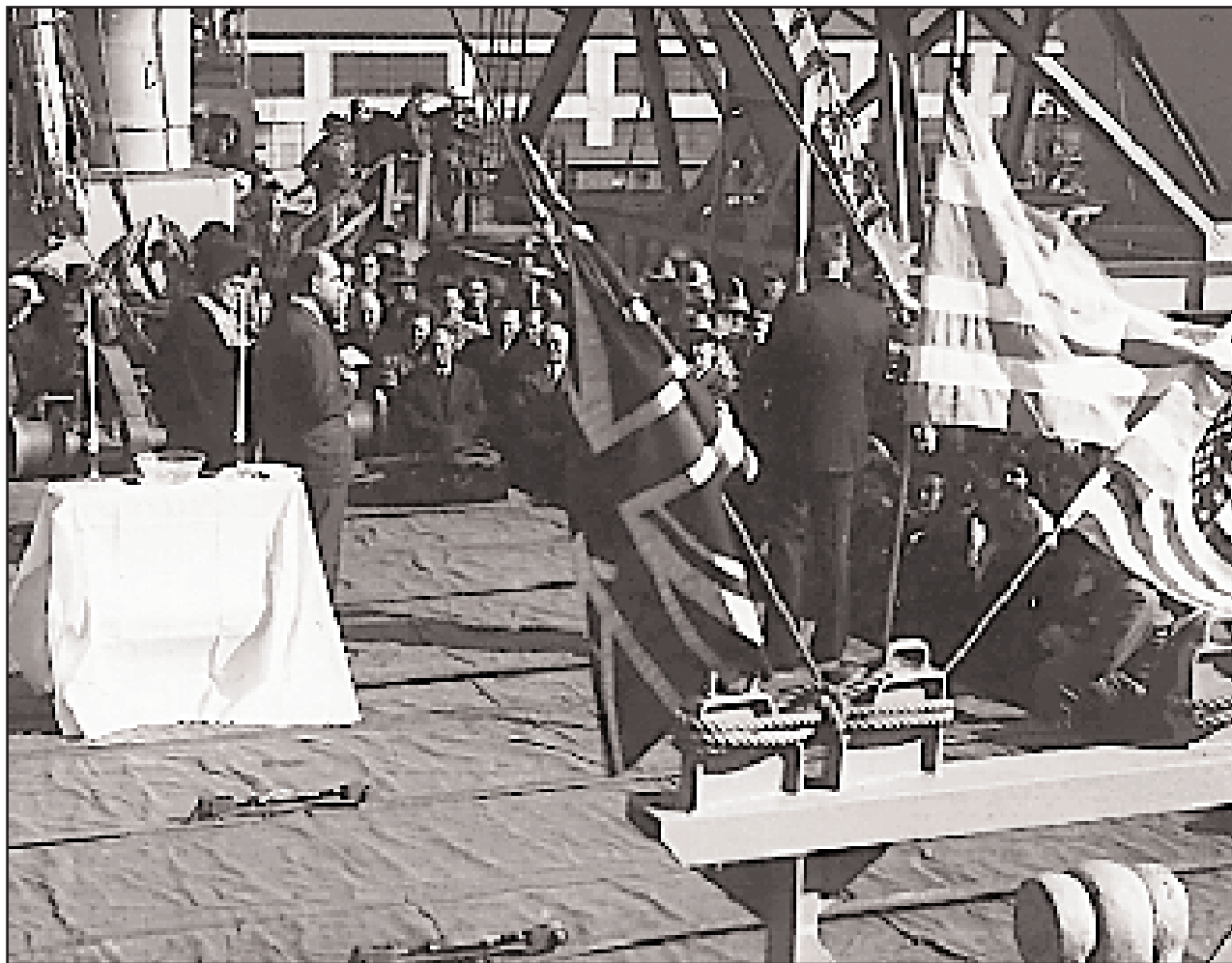
Σ' όλη τη Μεσόγειο

Γύρω στα 1878 χτίζονται ή αγοράζονται μεγαλύτερα σκάφη (σκούνες, μάρκα) από Ιταλούς της Αδριατικής και ξεκινούν το μεγάλο βήμα. Τα ταξίδια καλύπτουν όλο το εύρος της Μεσογείου από την Αζοφική μέχρι το Γιβραλτάρ και ορισμένες φορές έξω από αυτό. Απόδειξη έχουμε το ταξίδι του Γιάννη Στ. Φράγκου στη Sierra Leone της δυτικής αφρικανικής ακτής. Το 1890 είναι ο κολοφώνας της ναυτιλιακής δραστηριότητας. Η Αιγνούσα βρίσκεται με στόλο πάνω από 100 καράβια σε διεθνείς μεταφορές. Εδώ θα επικαλεστούμε τη μαρτυρία του Κ. Ι. Χατζηπατέρα «...στα 1890 η Αιγνούσα ήτο η μεγαλύτερα μαρίνα των μερών μας. Είχομεν αγοράσει σχεδόν όλα τα ιστιοφόρα της Ελλάδος, τα νεώτερα και μεγαλύτερα και εξούσαν όλοι οι κάτοικοι ευτυχισμένοι». Την πραγματικά θεαματική πρόοδο της αιγνουσιώτικης ναυτιλίας ο Κ. Ι. Χατζηπατέρας –άνθρωπος που έζησε όλη την περίοδο και συνέβαλε προσωπικά– την αποδίδει στο ότι ... «ήσαν άνθρωποι εργατικοί, είχαν το πλεονέκτημα της αλληλοβοηθείας, ήσαν οικονομικοί και ως επί το πλείστον και ηθικοί. Εταξίδευαν την Ευρώπη και εις πολλά κέντρα, τα οποία ήσαν κέντρα διαφθοράς δια τους ναυτικούς, ενώ οι ναυτικοί των Οινουσσών ήσαν περιορισμένοι εντός των πλοίων των, ήσαν και επί το πλείστον οι περισσότεροι του πληρώματος μια οικογένεια και αυτό εσυνετέλεσε πολύ όχι μόνον εις το οικονομικόν ζήτημα, αλλά έσωσαν και την υγείαν των».

Τα ταξίδια ξεκινούσαν τις πρώτες καλοσύνες του Φλεβάρη από την Αιγνούσα που ξεχειμώνιαζαν, φόρτωναν αλάτι από τις αλικές της Φώκαιας Μ. Ασίας προς Μαύρη Θάλασσα, από 'κει ξύλα ή σιτηρά ακόμη και πετρέλαιο σε μεταλλικά βαρέλια από το Batumi της Γεωργίας για Δ. Μεσόγειο απ' όπου φόρτωναν δομικά υλικά για Α. Μεσόγειο. (Είναι γνωστό το ναυάγιο του «ΑΓΓΕΛΙΚΗ» έξω από το Agrigento της Σικελίας το 1906). Η περίοδος αυτή κλείνει με την αγορά του πρώτου ατμόπλοιου το 1905 του «Μαριέττα Ράλλη».

Από τα πανιά στον ατμό

Η δραστηριότητα όμως της ιστιοφόρου ναυτιλίας δεν σταματά. Παράλληλα με την ανάπτυξη της ατμηλάτου η ιστιοφόρος ασκεί πλήρη δραστηριότητα παρά την από το 1900 έναρξη της παρακμής της λόγω προτίμησης των χαλύβδινων σκαφών. Είναι γνωστή η συνεισφορά της στις απώλειες

Ο Κώστας Μ. Λαιμός, στη Νέα Υόρκη, απευθύνεται στο πλήρωμα νεοπαληφθέντος λίμπερτι, πριν ξεκινήσει από το Χιούστον το 1944 για την Ευρώπη. Ο Κ.Μ. Λαιμός (Οινούσες 1911 - Λονδίνο 1995), πλοίαρχος, το 1937 μαζί με τους εξαδέλφους του Μάρκο και Κώστα Λύρα ίδρυσαν στο Λονδίνο το γραφείο «Lyras and Lemos». Στη διάρκεια του πολέμου μετέβη στη Νέα Υόρκη και υπήρξε ένας από τους πρωταγωνιστές στην παραλαβή των 15 πρώτων αμερικανικών λίμπερτι. Όταν έγινε αργότερα η διανομή των 100 λίμπερτι, πήρε ένα το οποίο και αποτέλεσε την αρχή για την εκπληκτική αργότερα εφοπλιστική του καριέρα.

του Α' Παγκοσμίου Πολέμου όπου τα περισσότερα καράβια τορπιλίστηκαν μεταφέροντας φορτία των συμμάχων. Η αποζημίωση των πλοιοκτητών όμως δεν έγινε αμέσως για να δοθεί η δυνατότητα αντικατάστασής τους με αποτέλεσμα πολλοί караβοκύρηδες πλοίαρχοι να βρεθούν αναζητούντες εργασία σε μη αιγνουσιώτικα ατμόπλοια στην πιάτσα του Πειραιά. Τα δε πληρώματα που δεν μπο-

ρούσαν να απορροφηθούν πήραν το δρόμο της μετανάστευσης για την Αμερική.

«Το 1905 με την αγορά του πρώτου βαποριού αρχίζει η νεκρόσιμος ακολουθία της ιστιοφόρου Αιγνουσιώτικης ναυτιλίας και ψάλλονται τα εισόδια της βαπορίας», γράφει ο Α. Λαιμός στο «Χρονικό των Οινουσσών». Με τις δύο αυτές ταυτόχρονες τελετές ανοίγει η τρίτη περίοδος. Οι συνεταιρισμοί

που σχηματίστηκαν –Λαιμούδων, Λύρηδων, Πατέρηδων, Χατζηπατέρηδων– πρόδρομοι των σημερινών ναυτιλιακών οίκων της Αιγνούσας με πιστωτές (κρεπιταδόρους) στην Κωνσταντινούπολη–Σύρο–Σμύρνη–Πειραιά και Λονδίνο αποτολμούν το άλμα από τα πανιά στον ατμό. Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος βρίσκει την Αιγνούσα με στόλο 10 βαποριών χωρητικότητας 3.500–4.500 τόννων. Οι αντίξοες, όμως, συνθήκες του πολέμου αναγκάζουν τους πλοιοκτήτες να τα πουλήσουν ακόμα και με ζημιά.

Στο Λονδίνο

Το 1923 αρχίζει νέος δημιουργικός πυρετός με την εξόρμηση στην αγορά του Λονδίνου. Με τη συνεργασία των ναυτιλιακών γραφείων Λιβανού, Κουλουκουνητή, Μιχαηλνού, Λούζη και με δάνεια Αγγλικών πιστωτικών οίκων και τραπεζών, οι Αιγνουσιώτες αγοράζουν μεταχειρισμένα πλοία που με την εργατικότητα και νοικοκυροσύνη των πληρωμάτων, πολλές φορές συγγενικών ατόμων αλλά μη συμμετεχόντων στη πλοιοκτησία, τα ξεκινούν και τα κάμνουν καινούργια. Ο Α. Λαιμός στο «Χρονικό των Οινουσσών» αναφέρει: «Οι όροι εργασίας στα Αιγνουσιώτικα βαπόρια κατά την περίοδο αυτήν ερυθμιζόντο από έναν άγραφον κανονισμόν αμοιβαίας φιλοτιμίας πλοίαρχου, συνιδιοκτη-

Παροπλισμένα λίμπερτι αιγνουσιώτικης ιδιοκτησίας, στον κόλπο του Φουρκερού (1958-59). Λίγο μετά τη χρυσοφόρο περίοδο, περιμένουν το τελευταίο ταξίδι για τα διαλυτήρια. Τα λίμπερτι, πριν παροπλισθούν, εξυπηρέτησαν με συνέπεια για περίπου 25 χρόνια τις παγκόσμιες θαλάσσιες μεταφορές και αποτελούν ορόσημο για την ελληνική εμπορική ναυτιλία. Οι Έλληνες που τα έζησαν τα αποκαλούν «ευλογημένα».

τών και πληρωμάτων», και παρακάτω: «Κατά την περίοδο της ιστορικής ναυτιλιακής κρίσεως 1929-1933 με μισθούς πείνης αντεπηξήθησαν νικηφόρα και εκράτησαν τα καράβια εις τα χέρια των, ώστε να πέσουν σε καλύτερες εποχές».

Τα Λίμπερτι

Το 1937 είναι η χρονιά της χειραφέτησης των Αιγνουσιωτών πλοιοκτητών από τα εξωοικονομικά ναυτιλιακά γραφεία. Ο αιγνουσιώτικος εφοπλισμός έχοντας μετατοπίσει το ναυτιλιακό του επίκεντρο στο Λονδίνο, ανοίγει τα πρώτα γραφεία. Ο Β' παγκόσμιος πόλεμος βρίσκει την αιγνουσιώτικη ναυτιλία με μεγάλο αριθμό πλοίων, παλιών μεν αλλά με μέση χωρητικότητα 8.000 τόνων. Η συνεισφορά της σε έμπυχο και άψυχο υλικό είναι μεγάλη. Ο γράφων θυμάται τα μαύρα πλαίσια με τα αρχικά γράμματα των απολεσθέντων στις προσόψεις σχεδόν του συνόλου των σπιτιών του νησιού.

Η αποκατάσταση της παγκόσμιας ειρήνης βρίσκει την Αιγνούσα με τόσα πλοία που μετριόνταν στα δάχτυλα. Η επιτυχία των διαπραγματεύσεων της ελληνικής κυβέρνησης με τη σύμπραξη των Ελλήνων εφοπλιστών το 1946 εξασφαλίζει από την αμερικανική 100 πλοία τύπου «Liberty» σε αναπλήρωση των κατά τον πόλεμο απολεσθέντων στην τιμή των 560.000 δολ. Με προκαταβολή 25% της αξίας και με 18 ετήσιες χρεολυτικές δόσεις.

Ετσι τους πρώτους μήνες του 1947 αρχίζουν οι παραλαβές τους από τους πλοιοκτήτες. Από τη μοιρασιά οι Αιγνουσιώτες παίρνουν 14, πολλοί όμως παραμερίστηκαν στη διανομή αν και είχαν χάσει βαπόρι στον πόλεμο.

Η μεταπολεμική περίοδος είναι η πλέον καρποφόρα για τη ναυτιλία με μεγάλη μεταφορική κίνηση από Αμερική προς Ευρώπη, αλλά και υψηλούς ναύλους γενικά. Τα κέρδη είναι τόσο μεγάλα που δι-

νουν τη σιγουριά για αγορά και άλλων Liberties αμερικανικής και καναδικής κατασκευής από την ελεύθερη αγορά.

Μέσα σε λίγα χρόνια θα εξασφαλιστούν τα κεφάλαια και το 1953 θα δοθούν οι πρώτες παραγγελίες στα ναυπηγεία από τα ναυτιλιακά γραφεία του Κ.Μ. Λαιμού, των αδελφών Κ. Λύρα, και στη συνέχεια από το Διαμ. Πατέρας, «Λαιμός και Πατέρας», Ν. Ι. Πατέρας, αδελφούς Χατζηπατέρα και άλλους μικρότερους σχηματισμούς Λαιμούδων, Πατέρηδων και Λύριδων. Η ευφορία της θάλασσας στην περίοδο αυτή ανέδειξε και νέα σχήματα οικογενειακών ή συγγενικών συνεταιρισμών που πριν συμμετείχαν στα μεγαλύτερα γραφεία. Ετσι δημιουργήθηκαν τα γραφεία Γ. Νικολού, Ι. Σαμωνά, Σ. Κολάκη, Γιωργιλήδων κ.ά.

Στην κορυφή

Ετσι με μαγιά τα Liberties και παρά την ναυτιλιακή κρίση του 1957-58 ο αιγνουσιώτικος στόλος θα φθάσει στα μέσα της δεκαετίας του 1960 τα 150 πλοία, αριθμός που, σε σύγκριση με τον πληθυσμό και το μέγεθος του νησιού, κατατάσσουν την Αιγνούσα στην κορυφή της παγκόσμιας ναυτιλίας. Στο τέλος της δεκαετίας του 1960 ο στόλος των «αγιασμένων» Liberties θα οδηγηθεί στα διαλυτήρια της Απω Ανατολής και θα δώσει τη θέση του στα super tankers τα bulk carriers και στα ΟΒΟ μειώνοντας τον αριθμό αλλά κρατώντας το τοννάρι στην κορυφή όχι μόνο της ελληνικής αλλά και της παγκόσμιας ναυτιλίας.

Σήμερα τα παραδοσιακά μεγάλα οικογενειακά γραφεία διαμελίστηκαν και μετασχηματίστηκαν ανάλογα με την ανάπτυξη των οικογενειακών κλάδων και διαδόχων. Ο αριθμός των πλοίων έχει μειωθεί σημαντικά κι αυτό δεν οφείλεται τόσο στην αδράνεια των διαδόχων των εφοπλιστών της προηγούμενης γενιάς, όσο στη στροφή τους σε άλλους πόλους πλουτισμού.

Το σύγχρονο δεξαμενόπλοιο «IRENE», οινουσιώτικης ιδιοκτησίας και διαχείρισης. Η οινουσιώτικη ναυτιλία συνεχίζει τη ναυτική παράδοση του νησιού εμφανίζοντας έντονη σήμερα εφοπλιστική δραστηριότητα, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό.

Το Μνημείο του Αφανούς Ναύτη. Είναι το πρώτο ανάλογο μνημείο που ανεγέρθη στην Ελλάδα, για να τιμήσει τους ναύτες που χάθηκαν στη θάλασσα σε περιόδους πολέμων, αλλά και στην ειρήνη. Το μνημείο έγινε σε μελέτη του αρχιτέκτονα Μιχάλη Φωτιάδη και εκτέλεση του πολ. μηχανικού Νίκου Μιαούλη. Ο Ν. Μιαούλης εργάζεται εδώ και 19 χρόνια πάνω στο νησί και έχει εκτελέσει δημόσια κτίρια (Ναυτικό Μουσείο, Δημοτικό Εστιατόριο-Καφενείο, το λεγόμενο «Πατερώνησο», διαμόρφωση πλατείας Ναυτοσύνης και Κρήνης - Αγ. Νικολάου, Πνευματικό Κέντρο κ.ά.), καθώς και αναπαλαίωση παλαιών αρχοντικών (φωτ.: Βασ. Γεωργιάδης).

Ο Αφανής Ναύτης

ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ και ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος βρήκαν την οινουσιώτικη ναυτιλία στο σημείο μετεξέλιξης της από τα πανιά στον ατμό. Όμως έτρεξαν όλοι, αυτοί που μόλις είχαν ρίξει όλες τις οικονομίες τους στο νεοαποκτηθέν ατμόπλοιο κι αυτοί που έκαμαν τα τελευταία ταξίδια με τα πανιά για να συμπληρώσουν το κεφάλαιο της αγοράς του βαποριού, να συμπαρασταθούν στους συμμάχους. Ευτυχώς οι απώλειες του πολέμου αυτού ήταν μόνο σε άψυχο υλικό. Αλλά κι αν γλίτωσαν οι ναυτικοί από τις τορπίλες των γερμανοϊταλικών υποβρυχίων, όλοι τους γύρισαν καταστραμμένοι οικονομικά. Οι караβοκύρηδες χωρίς περιουσία και τα πληρώματα χωρίς τη σιγουριά που τους έδινε το πατριώτικο καράβι. Πολλοί από τους караβοκύρηδες βρέθηκαν καπετάνιοι προσπαθώντας να ξαναγεννηθούν οικονομικά, αφού τα καράβια τους αποζημιώθηκαν πολύ αργότερα όταν οι αξίες των ατμοπλοίων ήταν πολλαπλάσιες των ποσών των αποζημιώσεων, τα δε πληρώματα μαστιζόμενα από την ανεργία πήραν το δρόμο της μετανάστευσης στην Αμερική.

Στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, όμως, τα εκατομμύρια τετραγωνικά μίλια της επιφάνειας του Ατλαντικού από την παγωμένη θάλασσα του Βορρά μέχρι την αφιλόξενη του Νότου, και του Ινδικού από την κινέζικη θάλασσα μέχρι τις ακτές της Ανατολικής Αφρικής έγιναν ένα πεδίο άνισου πολεμικού παιχνιδιού. Το αργοκίνητο εμπορικό

πλοίο, παίζοντας κρυφτό με τα εχθρικά υποβρύχια, περίμενε την ύπουλη τορπίλη, έχοντας μοναδικό όπλο την τύχη. Κι αν γλίτωνε από την τορπίλη, το περίμενε η αδέσποτη ή αγκυροβολημένη νάρκη πλησιάζοντας στη στεριά. Οι δε ναυαγοί, γαντζωμένοι στη σχεδία ή στη γωσιβία βάρκα, περίμεναν την ελάχιστη πιθανότητα, μέσα στην απεραντοσύνη του ωκεανού, να πέσουν στην πλήρη διερχόμενη νηοπομπής. Είναι πολλά τα ελληνικά πλοία που ψηφώντας τους κανονισμούς της νηοπομπής, αλλά και θυσιάζοντας την ασφάλεια της συνοδείας των πολεμικών πλοίων, σταμάτησαν και περισυνέλεξαν ναυαγούς όχι μόνο ελληνικών, αλλά και ξένων σύμμαχων πλοίων.

Σ' αυτό, λοιπόν, το πολεμικό παιχνίδι το οινουσιώτικο βαπόρι μπήκε με την κήρυξη του πολέμου. Κι όταν ο πόλεμος τελείωσε κι ήρθαν τα μαντάτα, μαύρα πανιά τυλίξαν τα σπίτια. Βαριά η πλερωμή του παιχνιδιού. 26 βαπόρια χάθηκαν και οι χαμένοι -μύρο το κύμα που τους σκέπασε- δυο και τρεις φορές απάνω. Ο πόνος αβάσταχτος, ο θρήνος μέχρι τ' ουρανού τα χείλη. Κι όταν ο θρήνος κόπασε, αυτοί που απομείναν πήραν και γράψαν τους χαμένους στην πλάκα του Ναύτη τ' Αταφου εκεί στον Οινουσιώτη την Πλατεία Ναυτοσύνης, κι είναι το κάθε όνομα δάφνινο φύλλο στο στεφάνι που κοσμεί αυτή τη συστάδα των βράχων που σημειώνονται στους σχολικούς χάρτες.

Γ. Φ.

Ναυτικό Μουσείο Οινουσσών

Συλλογές, εκπαιδευτική δραστηριότητα, βιβλιοθήκη και εκδόσεις

Αποψη της κεντρικής αίθουσας του Μουσείου (φωτ.: Βασ. Γεωργιάδης).

Των **Καλλιόπης Χρ. Λεμού**
και **Φωτεινής Τασιού**

ΤΟ ΝΑΥΤΙΚΟ Μουσείο Οινουσσών με τη σημερινή του σύγχρονη μορφή ιδρύθηκε το 1991 από τον Νικόλα Σπ. Λαιμό αντικαθιστώντας παλαιότερο Ναυτικό Μουσείο που δημιούργησαν το 1965, ύστερα από συλλογική προσπάθεια, κάτοικοι του νησιού. Ιδρύοντας το Μουσείο αυτό ο Νικόλας Λαιμός πραγματοποίησε το όνειρο του αδελφού του Αντώνη, ο οποίος ως δήμαρχος Οινουσσών εμπνεύστηκε πρώτος τη δημιουργία του σημερινού Μουσείου. Αξίζει μάλιστα ιδιαίτερα να τονίσουμε ότι τα εκθέματα του Μουσείου προέρχονται κυρίως από τις συλλογές που είχε συγκεντρώσει για το σκοπό αυτό ο πρόωρα εκλιπών Αντώνης Σ. Λαιμός.

Οι συλλογές

Οι κυριότερες συλλογές του Μουσείου είναι: 1) πίνακες (πλοιογραφίες) του λαϊκού Χιώτη ζωγράφου Αριστείδη Γλύκα (1870–1940), στους οποίους εικο-

νίζονται καράβια Οινουσιωτών. Ανάμεσα σ' αυτούς υπάρχουν και κάποιοι πίνακες ανυπόγραφοι, οι οποίοι όμως αποδίδονται στον Αριστείδη Γλύκα, καθώς και κάποιοι άλλοι που είναι έργα άλλων ζωγράφων, όπως π.χ. ένας του Νικολάου Σιταρά και ένας άλλος του Γιοναππί Luzzo. Χαρακτηριστικό του Αριστείδη Γλύκα είναι ότι ζωγραφίζει μόνον καράβια (γι' αυτό και αναφέρεται ως πλοιογράφος) και μάλιστα κατόπιν παραγγελίας του παραβοκέρη. 2) Μοντέλα πλοίων κατασκευασμένα από Γάλλους που αιχμαλωτίστηκαν από τα αγγλικά στρατεύματα την εποχή των Ναπολεοντείων πολέμων. Τα μοντέλα τα έφτιαχναν οι αιχμάλωτοι για να κερδίσουν κάποια χρήματα, ώστε να συμπληρώνουν το συσσίτιο της φυλακής. Η κλίμακα υπό την οποία κατασκευάζονταν ήταν σπάνια συστηματική και δεν αναρίσταναν πιστά το πλοίο, ακόμη και όταν το κατονόμαζαν. Γι' αυτό θα πρέπει να αντιμετωπίζονται σαν έργα τέχνης και όχι σαν ακριβή μοντέλα πλοίων. Το μέγεθός

τους ποικίλλει από 0,5 εκ. μέχρι 1,20 μ. 3) Μία συλλογή από μισά μοντέλα πλοίων (τέλους 19ου αιώνα και πρώτου μισού του 20ού αιώνα). Αυτά τα μοντέλα τα χρησιμοποιούσαν συνήθως στα βρετανικά ναυπηγεία μέχρι και μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και η κλίμακα υπό την οποία είναι κατασκευασμένα είναι 1:48. 4) Ναυτικά όργανα διαφόρων μεγεθών και εργαλεία παραβομαραγκών. 5) Παλιές φωτογραφίες κυρίως από πλοία, αλλά και από τοπία και από εκδηλώσεις της καθημερινής ζωής των Οινουσιωτών. 6) Μία συλλογή κεραμικών γεωμετρικής εποχής. 7) Μία συλλογή από όπλα διαφόρων ειδών (πιστόλια, τουφέκια, ξίφη, εγχειρίδια κ.ά.) του 18ου και του 19ου αιώνα. Οι συλλογές είναι δωρεά του Αντώνη Σπ. Λαιμού.

Εκπαιδευτικά προγράμματα

Το Ναυτικό Μουσείο Οινουσσών πέρα από την οργάνωση των εκθεσιακών του χώρων και τον ε-

μπλουτισμό των συλλογών του έχει επεκτείνει ήδη από το 1994 τη δράση του και προς άλλους τομείς. Έχοντας σκοπό να γίνει κέντρο πολιτιστικής και πνευματικής ζωής στο ακριτικό νησί, οργανώνει εκδηλώσεις και συγκεντρώνει επιστημονικό υλικό που αφορά κυρίως την ιστορία και την παράδοση των Οινουσσών.

Δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στην ανάγκη επαφής των παιδιών με τα εκθέματα του Μουσείου και με τη ναυτική παράδοση του νησιού οργανώνει ή συνδιοργανώνει με άλλους φορείς εκπαιδευτικά προγράμματα. Το 1995 σε συνεργασία με το τμήμα εκπαιδευτικών προγραμμάτων του υπουργείου Πολιτισμού, το Ναυτικό Μουσείο οργάνωσε στις Οινούσσες εξαήμερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα βασισμένο σε πλούσιο εποπτικό υλικό. Τίτλος του προγράμματος ήταν «Λόγια της πλήρης» και θέμα του: Μια μέρα πάνω στο ιστιοφόρο «Αρχάγγελος» / η ζωή των ναυτικών στα ιστιοφόρα του 19ου αιώνα. Σημείο αναφοράς της όλης εκδήλωσης ήταν

ο πίνακας του Αριστείδη Γλύκα που εικονίζει το ιστιοφόρο «Αρχάγγελος» του Π. Λεμού και εκτίθεται στο Μουσείο. Ελαβαν μέρος περίπου 30 παιδιά ηλικίας 10-14 ετών. Αφού σ' όσους συμμετείχαν έγινε μία βασική ενημέρωση για τη ναυτική ζωή του περασμένου αιώνα, τα παιδιά, με την καθοδήγηση των αρχαιολόγων που παρουσίασαν το πρόγραμμα, αναπαρίσταναν κάθε φορά πτυχές της ζωής των παλαιών ναυτικών. Η συμμετοχή των παιδιών ήταν εντυπωσιακή. Το παραπάνω εκπαιδευτικό πρόγραμμα εφαρμόστηκε ως πρόγραμμα-πλότος και με αφετηρία αυτό, έπειτα από κατάλληλη προσαρμογή, θα προκύψουν μικρότερα επί μέρους προγράμματα που θα παρουσιάζονται σε μόνιμη πλέον βάση στο νησί.

Παράλληλα ως τώρα στον τομέα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων το Ναυτικό Μουσείο Οινουσσών έχει συνεργαστεί με μεγάλη επιτυχία με το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, με το Ναυτικό Μουσείο της Ελλάδος και με το Μουσείο Κυκλαδικής και Αρχαίας Ελληνικής Τέχνης. Συνεργατίδες των ανωτέρω Μουσείων παρουσίασαν στα παιδιά των Οινουσσών εκπαιδευτικά προγράμματα που είχαν ως θέμα τον ελληνικό λαϊκό πολιτισμό, τους ελληνικούς λαϊκούς μύθους και παραδόσεις για τη θάλασσα, τη ναυτική ζωή, τη συμβολή των πλοίων στην Επανάσταση του 1821, καθώς και τα κυκλαδικά ειδώλια.

Με πρωτοβουλία του Μουσείου μαθητές των Οινουσσών στέλνουν συνεργασίες τους στη μηνιαία εφημερίδα του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης «Το λαλουσάκι» για τη στήλη «Οι μικροί λαογράφοι» και επίσης παίρνουν μέρος τα τελευταία χρόνια στον ετήσιο Διαγωνισμό Παιδικής Ζωγραφικής που οργανώνουν το Μουσείο Μηλέων Πηλίου σε συνεργασία με το Μουσείο Παιδικής Τέχνης και τη Unicef.

Με αφορμή ιστορικές και άλλες επετείους οργανώνει καλλιτεχνικές εκδηλώσεις (μουσικές και εικαστικές), καθώς και ομιλίες, κυρίως κατά τους θερινούς μήνες, εποχή που συγκεντρώθηκαν στο νησί πολλοί από τους απανταχού Οινουσιώτες.

Βιβλιοθήκη

Έχοντας ως στόχο τη μελέτη της ιστορίας, της πολιτιστικής κληρονομιάς και της ιδιαίτερα σημαντικής ναυτικής παράδοσης των Οινουσσών οργάνωσε τμήμα Βιβλιοθήκης, καθώς και τμήματα Ιστορικού, Φωτογραφικού και Λαογραφικού Αρχείου. Φίλοι Οινουσιώτες με δωρεές που προέρχονται από τα οικογενειακά τους κειμήλια εμπλουτίζουν σημαντικά τη Βιβλιοθήκη και τα ανωτέρω Αρχεία. Μέχρι σήμερα από την υπάρχουσα βιβλιογραφία

Μοντέλο αιχμαλώτων Γάλλων στην Αγγλία κατά τους Ναπολεόντειους πολέμους. Είναι κατασκευασμένο από κόκκαλα, ελεφαντόδοντο και κέρατο. Τα μοντέλα που βρίσκονται στο Μουσείο θεωρούνται έργα τέχνης και όχι ακριβή μοντέλα πλοίων.

έχει συλλεγεί το σύνολο σχεδόν των πληροφοριών για τις Οινουσσές, καθώς και σημαντικό αρχαιολογικό υλικό από ιδιωτικά και δημόσια αρχεία (τα ΓΑΚ νομού Χίου και τη Βιβλιοθήκη Κοραή) επίσης έχουν συγκεντρωθεί φωτογραφίες από ιδιώτες και από το φωτογραφικό αρχείο του Μουσείου Μπενάκη. Για να συμπληρωθούν οι πληροφορίες από τις παραπάνω πηγές θεωρήθηκε σκόπιμο να γίνει μια προσπάθεια συλλογής προφορικών μαρτυριών σχετικά με τη ζωή στο νησί τα παλαιότερα χρόνια, καθώς και τη ζωή των ναυτικών πάνω στα καράβια, κυρίως τα ιστιοφόρα.

Ηδη από τον Ιανουάριο του 1991 κυκλοφορεί ο κατάλογος του Μουσείου σε δίγλωσση (ελληνική και αγγλική) πολυτελή έκδοση. Παράλληλα, κάθε χρόνο εκδίδεται Δελτίο, στο οποίο αναφέρονται οι δραστηριότητες του Μουσείου και δημοσιεύονται μικρές μελέτες (μέχρι τώρα έχουν εκδοθεί τέσσερα Δελτία). Βασική μέριμνα στην εκδοτική δραστηριότητα του Ναυτικού Μουσείου Οινουσσών αποτελεί η έκδοση μελετών που αφορούν θέματα σχετικά με το νησί. Το 1998 κυκλοφόρησε το βιβλίο του ιστορικού Νίκου Ανδριώτη με τίτλο: «Το μικρό ταξίδι – Η άφιξη και η εγκα-

τάσταση των Μικρασιατών προσφύγων στις Οινουσσές».

Πρόσφατα εκδόθηκε και δεύτερη μελέτη που έχει ως θέμα την αρχιτεκτονική παράδοση του νησιού και είχε ανατεθεί στους αρχιτέκτονες Νίκο Σκουτέλη και Φλάβιο Ζανόν.

Επίσης έχουν προγραμματισθεί άλλες δύο μελέτες. Η μία θα αναφέρεται στην ιστορία Οινουσσών κατά τον 19ο αιώνα και θα βασίζεται σε έγγραφα του Μνημονίου Οινουσσών και η άλλη θα αφορά τη λαϊκή πλοιογραφία με έμφαση τα έργα του ζωγράφου Αριστείδη Γλύκα.

Εκ παραλλήλου γίνεται προσπάθεια να μελετηθεί η μουσική παράδοση του νησιού, η οποία παρουσιάζει αρκετά σημαντικά και ιδιάιτυπα στοιχεία. Για το σκοπό αυτό έχει ανατεθεί σχετική μελέτη στον μουσικολόγο Κυριάκο Καλαϊτζίδη, επικεφαλής του συγκροτήματος παραδοσιακής μουσικής «Εν Χορδαίς».

Με όλες αυτές τις δραστηριότητες το Μουσείο έχει γίνει πόλος έλξης επισκεπτών. Κάθε χρόνο υπάρχουν και πολλοί επώνυμοι επισκέπτες του· π.χ. ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας το έχει ήδη επισκεφθεί δύο φορές.

Το Ναυτικό Μουσείο Οινουσσών έχει την προσδοκία να συνεχίσει και να επεκτείνει τις μέχρι τώρα δραστηριότητές του και να αποτελεί πάντοτε σημαντικό πνευματικό ίδρυμα του ακριτικού νησιού, ώστε να συμβάλει κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο στο να διατηρηθεί και να γίνει όσο το δυνατόν ευρύτερα γνωστή η πλούσια ναυτική κληρονομιά των Οινουσσών.

Τα ιστιοφόρα «Αγγελική», «Αδελφότης», «Ανατολή», «Δημήτριος», «Ελλη», «Άγιος Διονύσιος» και «Άγια Παρασκευή» των αδελφών Φράγκου, σε υδατογραφία του Αριστείδη Γλύκα, 1922. Μία από τις υδατογραφίες του Ναυτικού Μουσείου Οινουσσών. Τα ονόματα των πλοίων, αν δεν ήταν οικογενειακά, οι Οινουσιώτες τα βάπτιζαν με ένδοξα ονόματα του ελληνικού παρελθόντος ή αγίων.

Η ναυτική εκπαίδευση

Από το «Γκλεζούνι» στο Ναυτικό Γυμνάσιο και τη Σχολή Εμποροπλοίαρχων

Του Γεωργίου Φράγκου

ΜΕ τη σταδιακή εξέλιξη και την μεταμόρφωση της κοινωνίας των Οινουσσών από γεωργοκτηνοτροφική σε ναυτική, οι κάτοικοι ενδιαφέρθηκαν για τη μόρφωση των παιδιών τους, τόσο τη γενική όσο και την επαγγελματική.

Στα 1845 χτίζεται το πρώτο σχολείο εξαρτημένο από την εκκλησία, με δάσκαλο τον εφημέριο του χωριού. Με σχολικό βοήθημα αναγνωσματούριο το «χτωήχι» (οκτάηχο, εκκλ. Βιβλίο), μάθαιναν τα πρώτα κολλυβογράμματα. Οι ανάγκη όμως ειδικών γνώσεων στην επαγγελματική τους εξέλιξη τους αναγκάζει να καταφύγουν σε Χιώτες ναυτοδιδάσκαλους για να μάθουν τη Ναυτική (ναυτιλία) και να μπαρκάρουν για πρακτική εξάσκηση στα βρονταδούσικα καράβια ώστε να γίνουν «ναύται καλοί, πρώτης τάξεως».

Προχωρώντας όμως επαγγελματικά, μια και δεν ήταν μόνο ναυτίλοι αλλά και έμποροι, έπρεπε να έχουν γνώσεις αριθμητικής τέτοιες που να τους δίνουν τη δυνατότητα να συναλλάσσονται χωρίς παρέμβαση τρίτων. Το πρόβλημα λύθηκε με την εισαγωγή στην εκπαιδευτική ύλη του μαθήματος της λογαριαστικής χρησιμοποιώντας το «Γκλεζούνι» (τη λογαριαστική του Ε. Γλυζούνιου) προσαρμοσμένη στις ανάγκες της λογιστικής και εμπορικής διαδικασίας που απαιτείται στη διαχείριση του караβιού. Αυτό το μάθημα ανέλαβε να το διδάξει ο αυτοδίδακτος Αιγνουσιώτης δάσκαλος Κωσταντής Ν. Φράγκος. Ετσι, με το «Γκλεζούνι» και τη «Ναυτική» του Χιώτη ναυτοδιδάσκαλου Ν. Πατρώνα αναπτύχθηκαν οι πρώτοι Αιγνουσιώτες καραβοκύρηδες, οι θεμελιωτές της αιγνουσιώτικης ναυτιλίας.

(Ο εικοστός αιώνας βρήκε τους Αιγνουσιώτες στην πλειοψηφία τους με γυμνασιακή μόρφωση από το γυμνάσιο της Χίου). Μερικούς δε από αυτούς σε πανεπιστημιακές σχολές και ειδικότερα στη Νομική, για να αποκτήσουν νομικές γνώσεις απαραίτητες για τη νέα τάξη που θα διαμορφωνόταν στα επόμενα χρόνια με τη μεταπήδηση από την ιστιοφόρο στην ατμήλατη ναυτιλία. Παρά τη δυνατότητα που τους έδινε η μετακίνηση στη Χίο, η σκέψη για δημιουργία γυμνασίου στην Αιγνούσα δεν έπαψε να τριγυρίζει στο μυαλό των κατοίκων. Οι κακές όμως συγκυρίες της εποχής, από τον Α΄ Παγκόσμιο μέχρι το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, δεν το επέτρεψαν. Ωσπου ήλθε το 1947, μαζί με την αποκατάσταση της ηρεμίας και τν ανάκαμψη της ναυτιλίας, με πρωτοβουλία των κοινωφε-

Το Ναυτικό Γυμνάσιο και οι μαθητές της σχολικής χρονιάς 1955-1956. Το Ναυτικό Γυμνάσιο συγκεντρώνει μαθητές από όλη την Ελλάδα (φωτ.: Νίκος Χαβιαράς).

λών ταμείων των Οινουσσών και τη συνεισφορά κυρίως των εφοπλιστών ιδρύθηκε το Γυμνασιακό παράρτημα του Γυμνασίου Χίου.

Στα 1954

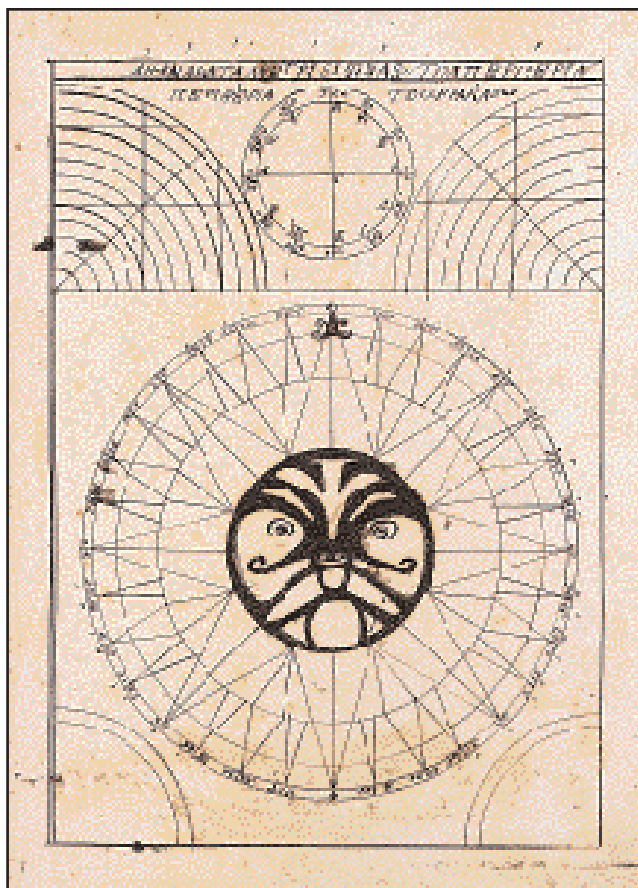
Η ίδρυση του Γυμνασιακού παράρτηματος θα αποτελέσει το θεμέλιο λίθο στο οικοδόμημα της

ναυτικής εκπαίδευσης στο νησί. Το 1952 με χορηγία των Διαμαντή και Καλλιόπης Πατέρα θεμελιώνεται, σε οικόπεδα που δωρήθηκαν για το σκοπό αυτό από άλλους πατριώτες, το κτίριο που θα στεγάζει στα 1954 το πρώτο Ναυτικό Γυμνάσιο της Ελλάδας. Με την έναρξη λειτουργίας του το Ναυτικό Γυμνάσιο θα

συγκεντρώσει μαθητές από όλη την Ελλάδα, η στέγαση και σίτιση των οποίων θα καλυφθεί με την ανέγερση οικοτροφείου που χτίστηκε με έρανο στον οποίο συνεισέφεραν όλοι οι Αιγνουσιώτες ανάλογα με την οικονομική τους κατάσταση.

Η ραγδαία όμως εξέλιξη στη ναυτιλία και τη ναυτική επιστήμη επέβαλε την αναβάθμιση της παρεχόμενης από το Ναυτικό γυμνάσιο παιδείας. Ετσι, το 1965 προσφέρεται το οικοτροφείο και στεγάζεται η νεοϊδρυθείσα Σχολή Εμποροπλοίαρχων, η οποία ταυτόχρονα με το ναυτικό γυμνάσιο εξελίσσεται σε νέο πόλο έλξης μαθητών. Με την ίδρυση της Σχολής Εμποροπλοίαρχων ολοκληρώνεται το πλέγμα της ναυτικής εκπαίδευσης προσφέροντας τη δυνατότητα, όχι μόνο στους Αιγνουσιώτες, αλλά και σε όποιον το επιδιώξει, να σπουδάσει. Ο τρόπος, δε, διαβίωσης στο νησί –ένα καθαρά βαπορίσιο περιβάλλον– δημιουργεί τον αρμόζοντα χαρακτήρα στους αξιωματικούς που θα στελεχώσουν την ελληνική εμπορική ναυτιλία.

Πρόσφατα, με χορηγία του ιδρύματος «Λέων Λεμός» το κτίριο της Ναυτικής Σχολής ανακαινίσθηκε ριζικά, προσφέροντας ένα άνετο σύγχρονο οίκημα, πλήρως εξοπλισμένο με εξαρτήματα και εποπτικά μέσα της σύγχρονης τεχνολογίας, που εγγυώνται την τροφοδοσία της ελληνικής Εμπορικής Ναυτιλίας με στελέχη τέλεια εκπαιδευμένα και ικανά να σηκώσουν το βάρος των σημερινών απαιτήσεων.

Η πρώτη σελίδα από το χειρόγραφο των μαθημάτων «Ναυτικής» – Ναυτιλίας, του Χιώτη ναυτοδιδάσκαλου Νικόλα Πατρώνα, Χίος 1874. Αναπαράσταση του ανεμολογίου της Ναυτικής Πυξίδας. Εκφρασμένη σε μοίρες και «καιρούς» (αρχείο Γ.Μ. Φράγκου).

Το πρώτο συμβούλιο της Oinoussian Maritime, που συστάθηκε στη δεκαετία του '60. Από αριστερά Δημήτρης Χατζαντωνάκης, Γ. Δρακούλης, Γ.Α. Λαιμός, Στάμος Χούλης, Νίκος Ι. Χατζηπατέρας, Ιωάννης Διαμ. Πατέρας, Λέων Χρ. Λαιμός, Γιάννης Αδ. Χατζηπατέρας και Νικόλας Στ. Λαιμός.

Οινούσσιοι του Λονδίνου

Η μεγαλύτερη ναυτική οικογένεια της ελληνικής παροικίας με αξιόλογη κοινωνική παρουσία και δράση

Του Ιωάννη Αδ. Χατζηπατέρα

ΟΙ ΟΙΝΟΥΣΣΙΟΙ караβοκύρηδες άρχισαν να εγκαθίστανται στο Λονδίνο μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Σκοπός της επισκέψεώς τους η αγορά, η αντικατάσταση των απολεσθέντων κατά τον πόλεμο βαποριών τους. Η Αγγλία ήταν τότε η μεγάλη αγορά, γιατί ναυπηγούσε καλά βαπόρια, που οι Έλληνες Καραβοκυραίοι αγόραζαν δεύτερο χέρι (second hand), σε καλή όμως κατάσταση, που με τη δική τους φροντίδα και επιμέλεια τα έφεραν σε ακόμη καλύτερη κατάσταση, ώστε να τους φέρνουν κέρδη.

Τότε, μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, τα οργανωμένα ναυτιλιακά γραφεία, ελληνικά και ελληνικών εδνιαφερόντων, ήταν μετρημένα. Από τα πρώτα ήταν το γραφείο Μιχαηλινού, που είχε μεταφέρει τις εμπορικές και ναυτιλιακές του δραστηριότητες από την Πόλη. Σ' αυτό συγκεντρώνονταν οι Χιώτες και Οινούσσιοι караβοκύρηδες. Αλλα γραφεία επίσης ήταν του μεγάλου Χιώτη εφοπλιστή Σταύρου Γ. Λιβανού, του Εμπειρικού στο Κάρντιφ και αργότερα το γραφείο Ρεθύμνη και Κουλουκουνητή, που εναυπήγησε εφοπλιστές από πολλές νησιώτικες πατρίδες και από τις Οινούσσες.

Οι Οινούσσιοι караβοκύρηδες έκαμαν τη διαχείριση των караβιών

τους από τα γραφεία τους στον Πειραιά και άλλοι ακόμη από τη Χίο και τις Οινούσσες.

Με την πάροδο του χρόνου και την αύξηση του οινοουσιώτικου στόλου, η γενιά που ακολούθησε τους πρωτοπόρους (που είχαν ξεκινήσει με στόλους ιστιοπλών караβιών), οι νεώτεροι, τώρα πια έμπειροι στα τότε σύγχρονα караβία του ατμού – εσκέφθησαν ότι πρέπει να έχουν άμεση επαφή με τον κόσμο του City και παραμονές του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου ιδρύονται τα πρώτα Οινοουσιακά Γραφεία του Λονδίνου, το Λύρας και Λεμός και το Λεμός και Πατέρας, στα οποία συμμετείχαν πολλές οικογένειες.

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος βρήκε τις Οινούσσες με σεβαστό αριθμό βαποριών που όλα, όπως και όλα τα ελληνικά, ετέθησαν στη διάθεση των συμμάχων. Μετά το τέλος του πολέμου τα διασωθέντα πλοία ήσαν έξι. Οι απώλειες του πολέμου υπήρξαν συντριπτικές και σε πλοία και σε ναυτικούς. Χρόνια έμειναν οι Οινούσσες μαυροφορέμένες.

Στον πόλεμο

Ο πόλεμος βρήκε μικρό αριθμό Οινοουσιών εφοπλιστών αποκλεισμένους στο Λονδίνο. Παράλληλα όμως με την παρακολούθηση της ε-

κτελέσεως ταξιδιών των πλοίων τους –επάνδρωση – συντήρηση – επιθεωρήσεις κ.λπ.– δεν ελησμόνησαν τους αποκλεισμένους αδελφούς τους στην κατεχόμενη Ελλάδα. Σύστησαν οργανισμό με την επωνυμία Disstressed Oinoussians Fund (Ταμείο Δυσπραγούντων Οινοουσιών). Το Ταμείο συγκέντρωνε χρήματα από εισφορές κατά πλοίο των Οινοουσιών εφοπλιστών και με μηνύματα συνθηματικά, μέσω Αιγύπτου, εστέλλοντο τα εμπόσματα για τους ναυτικούς που είχαν αποκλεισθεί στην Ελλάδα και για τις οικογένειες των ναυτικών που ταξίδευαν τα Οινούσσια πλοία στις φλογισμένες πολεμικές θάλασσες.

Η συμπαράσταση αυτή προς τους ναυτικούς και τις οικογένειές τους στο νησί είχε δοθεί υπό τη μορφή προκαταβολής υπηρεσίας ή δανείων όμως δεν εξητήθησαν από τους εισπράξαντες, μετά το πέρας τους πολέμου.

Στο πολεμικό Λονδίνο είχαν αποκλεισθεί λίγοι Οινούσσιοι εφοπλιστές και στην κατεχόμενη Ελλάδα οι περισσότεροι. Με το πέρας του πολέμου άρχισε η μετάβαση στην αγγλική πρωτεύουσα των όσων είχαν περάσει την κατοχή στην Αθήνα, Χίο, Οινούσσες. Αλλά τώρα πια δεν έρχεται στο Λονδίνο μόνον ο σύζυγος, για τις δουλειές του, έρχεται μαζί του και όλη η οικογένεια. Πατέρας για τις δουλειές, σύζυγος

και παιδιά, που προχώρησαν αμέσως σε αγγλικά σχολεία.

Και πριν προχωρήσω, θα πρέπει να σημειώσω ότι ο οργανισμός που είχαν συστήσει στον πόλεμο όσοι Οινούσσιοι εφοπλιστές βρέθηκαν στο Λονδίνο, τώρα μαζί με τους συναδέλφους τους που ήλθαν από Ελλάδα, τον μετονόμασαν από Ταμείο Δυσπραγίας Οινοουσιών σε Ταμείο Ευπραγίας Οινοουσιών. Οργανισμός που ασχολήθηκε με την εκπαίδευση (ναυτικά λύκεια, ναυτικές σχολές), τον καλλωπισμό του νησιού και άλλα. Ο οργανισμός λειτουργεί μέχρι των ημερών μας.

Μεγαλύτερη ναυτική οικογένεια

Στον ναυτικό τομέα οι Οινούσσιοι ανέπτυξαν ιδιαίτερη δραστηριότητα, τόσο στην Αμερική, όπου αγόρασαν πλοία Λίμπερτυ σε αντικατάσταση των απολεσθέντων στον πόλεμο και στη συνέχεια στο Λονδίνο, που οι διάφορες οινοουσιακές οικογένειες, Λεμός, Πατέρας, Χατζηπατέρας, Λύρας, Ποντικός, Λιγνός, συνέστησαν αυτόνομο διαχειριστικά Γραφεία που έφθασαν στα 25 στα 125 του συνόλου των Ελληνικών ναυτιλιακών Γραφείων του Λονδίνου.

Ίσως είναι η μεγαλύτερη του ναυτιλιακού ελληνικού Λονδίνου η πα-

Συνέχεια στην 18η σελίδα

Συνέχεια από την 17η σελίδα

ροικία, η ναυτική οικογένεια, που έρχεται από τις Οινούσσες. Ακολουθούν οι Χιώτες (Καρδάμυλα, Βροντάδος, Κάμπος), οι Ανδριώτες, Κεφαλονίτες, Ιθακήσιοι και άλλοι. Αλλά αριθμητικά η μεγαλύτερη ομάδα είναι οι Οινουσιώτες. Περί τα 138 σπιτικά και 25 Γραφεία στο City του Λονδίνου.

Στη δεκαετία του 1960 οι Οινούσιοι Λονδίνου απεφάσισαν να συστήσουν ένα συλλογικό ναυτιλιακό οργανισμό – παράλληλα και ανεξάρτητα από τις προσωπικές ναυτιλιακές τους επιχειρήσεις. Τον ονόμασαν ΟΙΝΟΥΣΣΙΑΝ ΜΑΡΙΤΙΜΕ, με σκοπό να συνεργάζονται σε τομείς της δουλειάς, που ήταν δυνατό και θα απέφερε καλύτερα αποτελέσματα η συλλογική ενέργεια. Για έμφαση της εννοίας του οργανισμού, η τηλεγραφική διεύθυνση πήρε το όνομα SYNERGASIA.

Τα σπιτικά, κατοικίες – επαύλεις και διαμερίσματα των Οινουσιών βρίσκονται στο Λονδίνο του Βορρά, Highgate, St. John's Wood, Baker Street Area, Portman Square, Marble Arch, Belgravia και σε άλλα σημεία του απέραντου Λονδίνου.

Από χρόνια, οι 138 κατοικίες και τα Γραφεία και οι διευθύνσεις τους φιλοξενούνται σε ένα χρυσό βιβλιάρκι που εκδίδεται κάθε χρόνο για τους Οινουσιούς και τους φίλους τους, με τίτλο «Οινούσιοι Λονδίνου». Το βιβλιάρκι εκδίδεται κάθε χρόνο για να δεχθεί τις μεταβολές που φέρνει η αποδημία εις Κύριον, αλλαγές διευθύνσεως και νέα σπιτικά, που στήνονται από καινούργια ζευγάρια.

Κοινοτικά έργα

Ο Οινούσιος, και της Ελλάδας και του εξωτερικού, είναι θρησκευόμενος. Σέβεται την παράδοση και είναι πρόθυμος να εξυπηρετήσει τα εκκλησιαστικά κοινά, τον βρίσκουμε στις Επιτροπές των μεγάλων εκκλησιών του Λονδίνου.

Στον ζήλο και την προσφορά των Οινουσιών οφείλονται πολλά κοινοτικά έργα του μεταπολεμικού Λονδίνου, όπως το Σχολικό Κτίριο της Κοινότητας Αποστόλου Ανδρέα, το Πολιτιστικό Κέντρο της Κοινότητας «Τίμιος Σταυρός», το κοινοτικό έργο στην κοινότητα «Άγιος Νικόλαος». Και βέβαια, στην πραγμάτωση του Ελληνικού Κέντρου Λονδίνου, του Ελληνικού Κολλεγίου και άλλων. Οι Οινούσιοι αν δεν είναι πρωτοστάτες είναι συμπαραστάτες.

Στον εκκλησιαστικό χώρο δύο επιφανείς Οινούσιοι ηγούνται δύο σοβαρών οργανισμών. Ο Νίκος Ι. Χατζηπατέρας, εργάτης και πρωτεργάτης πολλών έργων της παροικίας Λονδίνου, ετιμήθη και ηγείται των Λονδινίων, Ευρώπης, Αφρικής και Απω Ανατολής, του Τάγματος των αρχόντων (οφικκιάλων) του Οικουμενικού Πατριαρχείου της Κωνσταντινουπόλεως. Ο Νίκος Ι. Χατζηπατέρας είναι μία αξιόλογη μορφή και δυναμική οινουσιακή παρουσία στο Λονδίνο.

Και ο Διαμαντής Παντελή Πατέ-

Το οίκημα του οργανισμού «Αγία Φιλοθέη», το Doras House στο νότιο Λονδίνο, όπου φιλοξενούνται οι συνοδοί των ασθενών που επισκέπτονται το Λονδίνο και οι ασθενείς μετά το νοσοκομείο, μέχρι επιστροφής τους στην Ελλάδα. Είναι δωρεά του Γιάννη Δ. Κρητικού, στη μνήμη της Οινουσίας συζύγου του Δώρας, το γένος Λαιμού.

ρας, εργάτης αφοσιωμένος των εκκλησιαστικών μας πραγμάτων, ο οποίος προεδρεύει του Συνδέσμου Ελληνο-ορθόδοξων Κοινοτήτων της Μεγάλης Βρετανίας.

Για τους ασθενείς

Τους Οινουσιούς και τις Οινούσιες θα βρούμε πάντα για έργα εκπαιδευτικά πολιτιστικά και περισσότερο, για έργα προνοίας, περιθάλψεως και προστασίας των ασθενών και αδυνάτων.

Του μεγάλου οργανισμού Greek Orthodox Charity Organisation (GOGO) προεδρεύει ενός μεγάλου Συμβουλίου η Οινουσία Χρυσάνθη Πατέρα, με γραμματέα την Ντίνα Γ. Χαγιαλίδη.

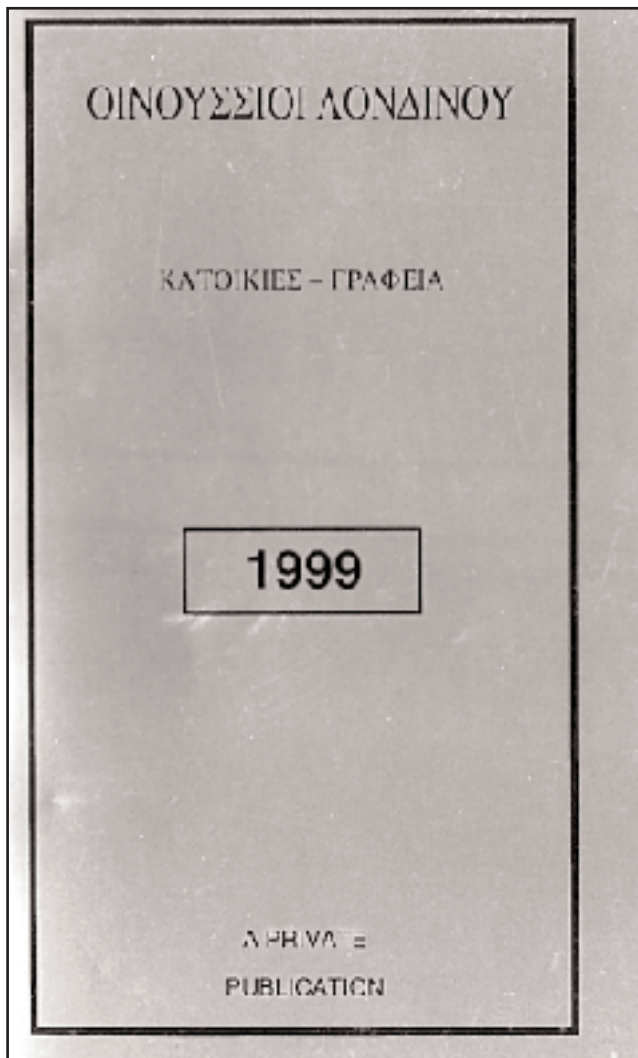
Στο Συμβούλιο συμμετέχουν πολλές άξιες και αξιόλογες κυρίες του Λονδίνου, κατά κύριο λόγο από τη ναυτική οικογένεια. Το έργο του οργανισμού αυτού απαιτεί ιδιαίτερη χρονογράφιση, αλλά το σημείωμα τούτο περιορίζεται να αναφέρει ότι οι κυρίες του Gogo δαπανούν χιλιάδες λίρες το χρόνο για την προστασία και περίθαλψη ασθενών που έρχονται στο Λονδίνο και στους συνοδούς τους. Δεν είναι μόνο τα χρήματα. Οι κυρίες του Gogo βρίσκονται τακτικά στο κεφάλι των ασθενών, για να τους απαλύνουν τον πόνο με λόγια συμπόνιας και παρηγοριάς.

Και κοντά σε αυτό πρέπει να αναφερθεί και ο Ξενώνας «Αγία Φιλοθέη» που στεγάζεται σε ιδιόκτητο μέγαρο, που ονομάζεται «Doras House», δωρεά του μεγάλου ευεργέτη της παροικίας Γιάννη Δ. Κρητικού, στη μνήμη της Οινουσίας συζύγου του, Δώρας, το γένος Λαιμού. Στον Ξενώνα «Αγία Φιλοθέη» φιλοξενούνται συνοδοί των ασθενών και επίσης οι ασθενείς μετά τη θεραπεία τους.

Η ύπαρξη του Ξενώνα της Αγίας Φιλοθέης είναι μία όραση στο απέραντο Λονδίνο για τους Έλληνες που έρχονται από Ελλάδα με προβλήματα υγείας. Του Ξενώνα, από τη σύστασή του και την πραγμάτωσή του, προεδρεύει μία άλλη μεγάλη εργάτρια στο χώρο της περιθάλψεως και προστασίας των Ελλήνων ασθενών, η Χρυσάνθη Λαιμού, (το γένος Πατέρα).

Σε ευρύτερο χώρο, που ακουμπά και την αγγλική κοινωνία, επί χρόνια κάμνει αξιόλογο έργο μία άλλη κυρία Λαιμού, η Χρυσάνθη Π. Λαιμού που βραβεύθηκε πρόσφατα για τη φιλανθρωπική και πολιτιστική της δραστηριότητα και από την Ακαδημία Αθηνών.

Στις τέχνες, στο Αγγλικό Θέατρο,

Οι κατοικίες και τα γραφεία των Οινουσιών του Λονδίνου καταχωρίζονται σ' ένα χρυσό βιβλιάρκι που εκδίδεται, ενημερωμένο, κάθε χρόνο, με τίτλο «Οινούσιοι Λονδίνου».

μεσουρανεί η Οινούσσια Κατερίνα Κ. Χατζηπατέρα, γνωστή στο κοινό ως Κάθριν Χάντερ, για την οποία έχουν γραφεί εγκωμιαστικές κριτικές και έχει τιμηθεί ήδη πριν από χρόνια με το βραβείο Laurence Olivier.

Αλλά και η μη Οινούσσια, η σύζυγος του Ιωάννη Κ. Λύρα, πρόεδρος της Ενώσεως Ελλήνων Εφοπλιστών, χορογράφος και διευθύντρια της χορευτικής ομάδας «Σχεδία», έχει κερδίσει τους φίλους του χορού, με την πρωτοποριακή αλλά χορογραφική τέχνη της.

Στο χώρο της ζωγραφικής έχουμε την Καλλιόπη Χρ. Λαιμού και τον Μάρκο Κ. Χατζηπατέρα.

Και στον κόσμο των κοσμημάτων είναι από χρόνια η Χρυσάνθη (Χρυσ) Χατζηπατέρα, τώρα στην ομάδα του οίκου Βούλγαρη, Μπον Στριτ και πριν στου Λαλαούνη, στο Σλόαν Στριτ...

Στο πεδίο της επιστήμης και στο Λονδίνο έχουμε τη νομικό Μαρίτσα Χαϊδεμένου (Λαιμού), την Κατίγκω Γιαννούλη (Χατζηπατέρα), δρ Κλινικής Ψυχολογίας και την Κίτσα Πατέρα, καταξιωμένη με σοβαρές σπουδές, δρ Φυσιοθεραπευτικής. Και καταξιωμένη ιστορικό και αρχαιολόγο, τη δόκτωρα Ειρήνη Σταύρου Λαιμού, καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου.

Και τέλος, σημαίνουσα είναι η παρουσία των Οινουσιών στα επαγγελματικά του εφοπλισμού, τον υπογράφοντα, επί χρόνια πρόεδρο του Greek Shipping Co-operation Committee του Λονδίνου, Γιάννη Αδ. Χατζηπατέρα, που τιμήθηκε και από τη βασίλισσα της Αγγλίας με τη διάκριση (OBE) για την προσφορά του στα θέματα της ναυτιλίας. Οινούσιος είναι και ο πρόεδρος της

Οινούσσιοι του Λονδίνου περιτριγυρίζουν την Α.θ. Παναγιώτητα τον Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίο όταν ήλθε στο Εδιμβούργο για να δεχθεί το τιμητικό διδακτορικό δίπλωμά του από το Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου.

Ενώσεως Ελλήνων Εφοπλιστών Γιάννης Κ. Λύρας.

Και θα τελειώσω με αναφορά στον Οινούσσιο συγγραφέα και διανοούμενο Κώστα Ν. Χατζηπατέρα, με συγγραφικό έργο από εποχής του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου, που φοιτητής στην Ελβετία έ-

γραψε για την ελληνική προσφορά στον συμμαχικό αγώνα με τίτλο «Cinders», στάχτες, συμβολισμό για την κατεχόμενη Ελλάδα.

Πρόσφατα βραβεύθηκε από την Ακαδημία Αθηνών για τη σειρά των βιβλίων του «Μαρτυρίες», μαζί με τη Μαρία Φαφαλιού, μια ανθολόγηση με μαρτυρίες αγωνιστών ξένων και Ελλήνων στο πέρασμά τους

στην πολεμική Ελλάδα. Ο Οινούσιος Κώστας Χατζηπατέρας είναι μια αξιόλογη πνευματική παρουσία που κοσμή το πολιτιστικό Λονδίνο.

Αν ξέχασα άλλους φίλους, να με συγχωρούν.

Πολλαπλώς ενδιαφέρουσα και οικοδομητική σε όλους τους χώρους είναι η παρουσία των Οινουσιών στο Λονδίνο.

Από τον φετινό χορό της Ελληνικής Εταιρείας Λονδίνου, την οποία διευθύνουν πολλοί Οινούσσιοι και προεδρεύει ο Γιάννης Α. Χατζηπατέρας. Εμφανίζονται από αριστερά ο Έλλην πρόξενος, κ. Ψυχάρης, ο γενικός πρόξενος κ. Αγγελος Καρόκης, η κ. και ο κ. Γιάννης Κρητικός, το ζεύγος Γιάννη Χατζηπατέρα, το ζεύγος Ανδρέα Τσαβλίρη, ο Έλλην πρέσβης κ. Βασίλης Ζαφειρόπουλος, το ζεύγος Στέλιου Νιώτη, η κ. Ζαφειροπούλου και το ζεύγος Βάκη Τσακίρογλου.

Οι Αιγνουσιώτες της Αμερικής

Η ναυτιλιακή κρίση και οι πόλεμοι ήταν οι αιτίες που οδήγησαν στη μετανάστευση

Του Γιώργου Σπέη

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ των Αιγνουσιωτών στην Αμερική έχει ιστορία 100 ετών. Η αιτία της μετανάστευσης έχει άμεση σχέση με τις τύχες της ναυτιλίας του τόπου. Ετσι, στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα υπάρχει μια ραγδαία ανάπτυξη της αιγνουσιωτικής ναυτιλίας. Σχεδόν κάθε αιγνουσιωτική οικογένεια είχε αποκτήσει ένα ιστιοφόρο που ο ντόπιος πληθυσμός δεν έφτανε για να επανδρώσει. Είχαν έρθει πολλοί, κυρίως Ικάριοι ναυτικοί αλλά και Χιώτες και από άλλα μέρη, για να καλύψουν τα στεριανά αλλά και τα ναυτικά επαγγέλματα. Υπήρχε χρήμα, υπήρχε ανοικοδόμηση, ήταν χώρος με πολλές ευκαιρίες. Την ίδια εποχή όμως, ξεσπά και η διεθνής ναυτιλιακή κρίση των ιστιοφόρων. Ο ατμός καταστρέφει τις ευκαιρίες.

Το ατμόπλοιο στην αρχή αργά και όσο πλησιάζει ο 20ός αιώνας γρήγορα αντικαθιστά το ιστιοφόρο. Το ατμόπλοιο μπορεί να θέλει πολύ πλήρωμα αλλά αντικαθιστά πληρώματα πολλών ιστιοφόρων. Επιπλέον ο ατμός χρειάζεται ειδικευμένους ναυτικούς. Ετσι, αρχίζει η ανεργία. Το πρώτο ατμόπλοιο αγοράζεται από Αιγνουσιώτες το 1905, είναι το «Μαριέττα Ράλλη». Μέχρι το 1922 έχουν αποσυρθεί όλα τα ιστιοφόρα.

Διέξοδος στην κρίση

Οι πρώτες εφοπλιστικές οικογένειες έχουν διαμορφωθεί. Οι πολλοί Αιγνουσιώτες караβοκύρηδες τώρα είναι λίγοι εφοπλιστές των βαποριών και πολλοί ναυτικοί που μαζί με τα παλιά τους πληρώματα ζητούν εργασία. Η Αιγνούσα βρίσκεται με πολύ ναυτικό κόσμο που ζητά εργασία. Η ανάγκη συντήρησης των οικογενειών στον κόσμο του ατμού έχει δημιουργήσει κοινωνικές ανακατατάξεις. Παλιοί караβοκύρηδες γίνονται πια κυβερνήτες, αλλά, και πληρώματα στα ατμόπλοια άλλων. Τα ατμόπλοια όμως δεν αρκούν για να καλύψουν τη ζήτηση εργασίας.

Ο άμεσα γνωστός χώρος περνά την ίδια κρίση. Τη διέξοδο έξω από τον γνωστό χώρο Σύμρνη και λιμάνια της ελεύθερης Ελλάδας ανοίγουν οι Ικάριοι/Αιγνουσιώτες που έχουν ήδη συγγενείς και γνωστούς στην Αμερική. Σε αυτά τα χρόνια έχουμε και το πρώτο κύμα μετανάστευσης στην Αμερική.

Πρώτοι μετανάστες

Πρώτος Αιγνουσιώτης μετανάστης στην Αμερική αναφέρεται ο Ηλίας Ράπτης. Ήταν ένας ριψοκίνδυνος άνθρωπος που έκανε και έχασε χρήματα κάμποσες φορές. Είχε δοκιμάσει την τύχη του στα

Πικ νικ Αιγνουσιωτών στο Campell, Ohio, τη δεκαετία του 1930.

ιστιοφόρα αλλά ο ατμός τον ανάγκασε να πάει στην Αμερική. Εκεί, μεταξύ των άλλων, ασχολήθηκε με τις μπογιές, επάγγελμα που αποτέλεσε την κύρια ασχολία της Αιγνούσας της αμερικάνικης διασποράς. Τον ακολούθησαν πολλοί

άλλοι Ικάριοι/Αιγνουσιώτες πρώην ναυτικοί όλοι, πληρώματα των ιστιοφόρων και μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο τους είχαν ακολουθήσει και αρκετοί παλιοί Αιγνουσιώτες. Ολοι πήγαιναν για να κάνουν κομπόδεμα να ζήσουν την

οικογένεια στο νησί, στέλνοντας τα «τσέκια». Ολοι είχαν το σκοπό της επιστροφής και οι περισσότεροι γύρισαν πίσω. Εμειναν στην Αμερική μερικά χρόνια κατά διαστήματα. Αυτοί ήταν κυρίως νόμιμοι μετανάστες που πέρασαν από το Ellis Island. Οι συνθήκες ζωής τους ήταν ιδιαίτερα σκληρές, ζούσαν πολλοί μαζί σε ένα δωμάτιο «μπορδάντες», boarders, και περίμεναν κάποιο γράμμα από την Αιγνούσα ή κάποιον νεοφερμένο να τους πει τα νέα.

Οι οικονομικές δυσωτότητες που τους δόθηκαν δημιούργησαν μια νέα κατάσταση, ο μύθος της Αμερικής με τις ευκαιρίες έγινε γνωστός από πρώτο χέρι στο νησί. Ετσι έφεραν συγγενείς και παιδιά και σιγά σιγά κάποιοι άρχισαν να βλέπουν τη ζωή τους στην Αμερική διαφορετικά. Μέχρι, λοιπόν, το 1922 είχαν έρθει κάποιοι που θα έμεναν μόνιμα. Θα δημιουργούσαν την πρώτη αιγνουσιωτική παροικία της Αμερικής.

Ο τόπος εγκατάστασης ήταν κυρίως η βιομηχανική περιοχή ανάμεσα στις πόλεις Cleveland, Ohio και Pittsburgh, Pennsylvania. Πόλεις όπως το Akron, Canton, Campbell, Youngstown του Ohio αλλά και το Buffalo της Νέας Υόρκης και το Gary Indiana έξω από το Σικάγο, συγκεντρώνουν τους πρώην ναυτικούς και τώρα πια μπογιατζήδες.

Το επάγγελμα του μπογιατζή, και ειδικά των μεγάλων εγκαταστάσεων, εργοστασίων, γεφυρών, πυλώνων, είναι η κύρια ενασχόληση. Πιθανόν η πρώην απασχόλησή τους με τα πανιά και τα κατάρτια να τους οδήγησε να δουλεύουν πάλι ψηλά σε αρκετά

Το θεατρικό έργο «Γκόλφω», έκδοση του 1915, στη Νέα Υόρκη. Χρησιμοποιήθηκε από τον Αιγνουσιώτη μετανάστη Παναγιώτη Αντωνόπουλο για να ανεβάσει το έργο και να συγκεντρώσει χρήματα για την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στην Oklahoma City, Oklahoma το 1938.

επικίνδυνες θέσεις. Επίσης δούλεψαν σε ψαράδικα στον κόλπο του Μεξικού και στους σιδηροδρόμους.

Πολλές είναι οι ιστορίες εκείνων των ανθρώπων που κατέληξαν για διάφορους λόγους στην Αμερική. Κάποιες είναι ιδιαίτερα ρομαντικές. Ετσι, υπάρχει η ιστορία κάποιου που ξεκίνησε στρατιώτης στους βαλκανικούς, μετά από 7 χρόνια υπηρεσίας υποφέροντας από ελονοσία αποστρατεύτηκε.

Μπαρκάρησε και όταν το πλοίο έβγαине από τα ελληνικά χωρικά ύδατα κηρύχθηκε η γενική επιστράτευση για το μικρασιατικό μέτωπο. Δεν είχε δίλημμα, δεν ήθελε να γυρίσει πίσω και βρέθηκε έτσι ένα πρωί να χάνεται στο πλήθος στο Norfolk Virginia για να ορκισθεί Αμερικανός μετά 25 χρόνια και να φέρνει τη γυναίκα που αγάπησε την εποχή των βαλκανικών στην Αμερική, μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Υπάρχει και η ιστορία κάποιου άλλου που είχε συνεταιρικά με τον αδελφό του ένα καράβι. Στους βαλκανικούς οι Τούρκοι βύθισαν το καράβι στην Ερεσό, αυτός γλίτωσε αλλά σκοτώθηκε ο αδελφός του. Κατεστραμμένος οικονομικά έφυγε για την Αμερική για να μπορέσει να συντηρήσει την οικογένειά του. Η οικογένειά του ακολούθησε αργότερα, στην αρχή προσωρινά και μετά για πάντα, έχοντας αφήσει όλο το νοικοκυριό στο νησί να περιμένει τη μάταιη επιστροφή. Τέλος, ένας τρίτος γύρισε να πολεμήσει στους βαλκανικούς για την πατρίδα και σκοτώθηκε.

Πόλεμος

Με τον πόλεμο τα πράγματα αλλάζουν. Τώρα πια δεν είναι η κρίση της ναυτιλίας που τους κάνει

Γαμήλια φωτογραφία Αιγνουσιώτη μετανάστη το 1928. Ηρθε για το γάμο του παράνομα στην Ελλάδα και έφυγε πάλι παράνομα για την Αμερική. Το 1940 πήρε κάρτα παραμονής και λίγο αργότερα, Αμερικανός πλέον πολίτης, κάλεσε (1947) και τη γυναίκα του. Προσωπικές ιστορίες μεταναστών, φορτωμένες ρομαντισμό.

μετανάστες. Τώρα υπάρχει, εκτός από τους Αιγνουσιώτες, μια νέα ομάδα οι Μικρασιάτες πρόσφυγες που έχουν κατακλύσει το νησί αντικρίζοντας την χαμένη πατρίδα τους μια ανάσα απόσταση. Κάποιοι από αυτούς είχαν κι αυτοί πάει στην Αμερική πριν την Καταστροφή και είχαν γυρίσει.

Τώρα πια γνωρίζοντας την Αμερική ξανάφυγαν ή έκαναν άλλους να φύγουν. Αλλά και οι από πιο παλιά εγκατεστημένοι στην Αμερική Αιγνουσιώτες είχαν την ανάγκη μιας πιο μόνιμης ζωής. Αρχισαν λοιπόν να φέρνουν τις γυναίκες τους, πάντα με την ιδέα της επιστροφής. Αυτοί, όμως, που έφυγαν για την άλλη όχθη του Ατλαντικού μετά τον πόλεμο δεν

ξαναγύρισαν παρά για επίσκεψη στην παλιά πατρίδα, «the old country».

Αυτή την εποχή έχουμε και αρκετούς που δεν πέρασαν τα σύνορα επίσημα αλλά μπήκαν κρυφά και δούλεψαν κρυφά μέχρι που ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος έγινε η αιτία να γίνουν νόμιμοι και να ορκιστούν Αμερικανοί πολίτες με τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Μάλιστα, κάποιοι που σαν ναυτικοί αποκλείστηκαν έξω από την Ελλάδα πήγαν και αυτοί σε συγγενείς τους στην Αμερική, φυγάδες του πολέμου. Πόλεις όπως Norfolk της Virginia και Baltimore του Maryland ήταν η πύλη της σωτηρίας γιατί εκεί έπιαναν τα καράβια.

Από τους Αιγνουσιώτες της Αμερικής κάποιοι πολέμησαν σαν Αμερικανοί στρατιώτες, ακόμα και στην απόβαση της Νορμανδίας.

Στις μπογιές

Η Κατοχή θα συνταράξει την κοινωνία του νησιού και θα δώσει το χαριστικό πλήγμα στη ζωή του. Μεγάλο μέρος των κατοίκων θα φύγει για τη Μέση Ανατολή, για την ελευθερία. Κατά την απελευθέρωση, αρκετοί θα ακολουθήσουν το δρόμο της Αμερικής, το νησί είναι πια πολύ μικρός τόπος, πολλά πλοία έχουν χαθεί, πολλοί ναυτικοί επίσης, η κρίση είναι πολύ μεγάλη. Αυτή είναι και η τελευταία μεγάλη αιτία για μετανάστευση στην Αμερική. Εκεί θα βρουν Αιγνουσιώτες της Αμερικής που θέλουν να παντρευτούν Αιγνουσιώτες, όχι απλώς Έλληνες. Εκεί θα βρουν τους παλιότερους να έχουν πια δημιουργήσει εταιρείες, «κουμπανιές», να είναι μεγάλοι «κουντρατάδωροι» στις μπογιές με δουλειές σε πολύ μεγάλο μέρος της Αμερικής με κυρίως έδρα πάντα τη βιομηχανική ζώνη Cleveland-Pittsburgh. Φυσικά έχουν εγκατασταθεί και στη Νέα Υόρκη, αλλά και στη Φλώριδα, στην Αλαμπάμα, στη Νέα Ορλεάνη. Ετσι δημιουργείται η μεγάλη διασπορά των Αιγνουσιωτών στην Αμερική που σήμερα απαριθμεί 200 περίπου οικογένειες.

Η δεύτερη και η τρίτη γενιά, σήμερα, έχει μορφωθεί, υπάρχουν αρκετοί επιστήμονες, πάντα όμως οι μπογιές είναι η κατ' εξοχήν απασχόληση της αιγνουσιώτικης παροικίας.

Η Αιγνούσα πάντα

Η κοινωνία των Αιγνουσιωτών της Αμερικής είναι μια πολύ κλειστή κοινωνία, που έχει διατηρήσει ήθη και έθιμα, νεκρά σήμερα στους υπόλοιπους Αιγνουσιώτες. Ετσι, δεν είναι περίεργο να δει κανείς μωρό που δεν έχει χρονίσει να έχει γρατζουνιές στο πρόσωπο, γιατί δεν του κόβουν τα νύχια. Ο λόγος είναι να μη γίνει κλέφτης. Στο σπίτι γυναίκες που απέβαλε δεν θα πρέπει να μπει κανείς μέσα και αν μπει θα πρέπει να πατήσει το κλειδί. Δεν πρέπει να ράψει κανείς κάτι αν το φορά, και αν το κάνει θα πρέπει να λέει «ράβω γάδαρο», αλλιώς κάτι πολύ σοβαρό θα του συμβεί.

Από πολύ νωρίς, το 1932, οργανώθηκαν σε σωματείο, το «Άγιος Νικόλαος», στο Campbell, Ohio, και ακολούθησε ο Σύνδεσμος Αλληλοβοηθείας των Οινουσιών της Αμερικής, «Mutual benefit association of Inoussiens of America» το 1951 στο Cleveland, Ohio που υπάρχει μέχρι σήμερα.

Το σημείο αναφοράς, στην παροικία, είναι πάντα η Αιγνούσα, έστω και αν δεν έχουν πάει ποτέ. Ετσι, όταν μιλούν για το «old country» και τους ρωτήσει κανείς ποιο είναι αυτό, η απάντηση δεν είναι η Ελλάδα, αλλά η Αιγνούσα.

Διαβατήριο ενός από τους πρώτους μετανάστες, που τελικά επέστρεψε στην Ελλάδα. Εκδόθηκε από το ελληνικό προξενείο του Pittsburgh, που σήμερα δεν υπάρχει, το 1924. Το Pittsburgh βρισκόταν στην κύρια περιοχή εγκατάστασης του Αιγνουσιωτών.

Οινούσσιοι ευεργέτες

Με δωρεές τους ανεγέρθηκαν πλήθος έργων
και κοινωφελών ιδρυμάτων

Της **Βιργινίας Γ. Πιταούλη**

ΤΟ μήνυμα της αγάπης, που δεν χρειάζεται τα δεκανίκια της σοφίας του κόσμου για να σταθή, αλλά μόνο μια καρδιά εύφορη και γόνιμη, ποτίστηκε απλόχερα από τους ευεργέτες της Οινούσσιας, με τα θάνατα δροσερά νερά της καλωσύνης και της ανθρωπιάς.

Η χριστιανική τους παιδεία και συνειδηση δεν επέτρεψε στ' αγέρι της λησμονιάς να πνίξη τα ευγενικά τους αισθήματα και τόσοι οι Οινούσσιοι της Ελλάδος όσον και της διασποράς δεν ξέχασαν ποτέ τη γλυκιά πατρίδα με τους καημούς και τα πάθια της.

Κι έτσι τα άξια τέκνα της δίκαια διάβηκαν την θύραν της αθανασίας και καταγράφηκαν στη χορεία των ευεργετών.

Οι αείμνηστοι Διαμαντής και Καλλιόπη Πατέρα, κτήτορες του Ναυτικού Γυμνασίου Οινουσσών, ήταν οι πρωτοπόροι ευεργέτες στο χώρο της Παιδείας.

Ο γιος τους, ο αείμνηστος καπετάν Γιάννης Διαμ. Πατέρας, ο «ιλάρος δότης» όπως τον αποκαλούσαν και που έλεγε: «η θάλασσα μας έδωσε, πρέπει κι εμείς να δώσουμε», κατεσκεύασε την πτέρυγα «Ιωάννης Διαμ. Πατέρας» στον Ευαγγελισμό για τους Έλληνες ναυτικούς.

Επίσης ίδρυμα υποτροφιών για αριστεύσαντας μαθητάς σε πανεπιστήμια εσωτερικού και εξωτερικού· εδώρησε στο κράτος δηλ. στο Πολεμικό Ναυτικό μια κορβέτα με την επωνυμία «ΟΙΝΟΥΣΣΙΑ». Η ανέγερση του 1ου Δημ. Σχολείου της πόλεως Χίου είναι έργο του ίδιου, καθώς και η διακόσμηση του Αγ. Νικολάου Οινουσσών είναι έργο του ίδιου.

Χει φτιάξει Ιδρυμα προικοδότησης και σεβαστό κεφάλαιο άφησε σε Τράπεζα κι από τους τόκους βραβεύονται ετήσια οι τρεις καλύτεροι μαθηταί όλων των τάξεων του Γυμνασίου, επίσης το οικοτροφείο ενισχύεται απ' αυτούς.

Στο «Δρομοκαΐτειο Θεραπευτήριο» έκαμε δωρεές καθώς στη Ναυτική Ομοσπονδία κ.λπ.

Ο αείμνηστος Γεώργιος Χρ. Λεμός έκαμε το Διορθόδοξο κέντρο Λωζάννης, το Νοσηλευτικό Ιδρυμα των Κληρικών και άλλες δωρεές στη Χιακή και Οινουσιακή παιδεία.

Η αξέχαστη Μαρία Παντ. Λαιμού, η γλυκυτάτη εκείνη μητέρα των φτωχών, στο Αντικαρκινικό «Άγιος Σάβ-

βας» έφτιαξε πτέρυγα, την επάνδρωσε δε και τη συνεισφορά της αείμνηστης αδελφής Αταλάντης Κ. Πατέρα.

Ίδρυσε το «Ίδρυμα Μαρία Παντ. Λαιμός», που αναλαμβάνει σπουδές φοιτητών Ιατρικής στο εξωτερικό.

Και ο αείμνηστος καπετάν Λέων Χρ. Λεμός «ο σοφός επιχειρηματίας», όπως τον έλεγαν, δημιούργησε το ίδρυμα «Λέων Λεμός» με πολλαπλές δραστηριότητες, έχοντας παρακλάδι το Ίδρυμα «Ζωοδότης», το οποίον ενισχύει δεινοπαθούντες ποικιλοτρόπως, αναλαμβάνει την έκδοση βιβλίων κ.λπ.

Το Ίδρυμα «Λέων Λεμός» δίνει υποτροφίες σε σπουδαστές στο εξωτερικό. Έκανε μονάδα μεταμόσχευσης μυελού, ανέλαβε εξοπλισμό μονάδας στο Νοσοκομείο Παίδων Πεντέλης, καθώς εσχάτως το Ίδρυμα Λ. Λεμός κατεσκεύασε το Πνευματικό Κέντρο Οινουσσών με την επωνυμία «Γεώργιος Χρ. Λεμός», αδελφού του δωρητού.

Ο αείμνηστος καπετάν Σπύρος Αντ. Λαιμός έκαμε στο Ασκληπιείον Βούλας πτέρυγα όπου βρίσκεται φυσιοθεραπευτήριο. Επίσης προσέφερε και σε άλλα νοσηλευτικά ιδρύματα.

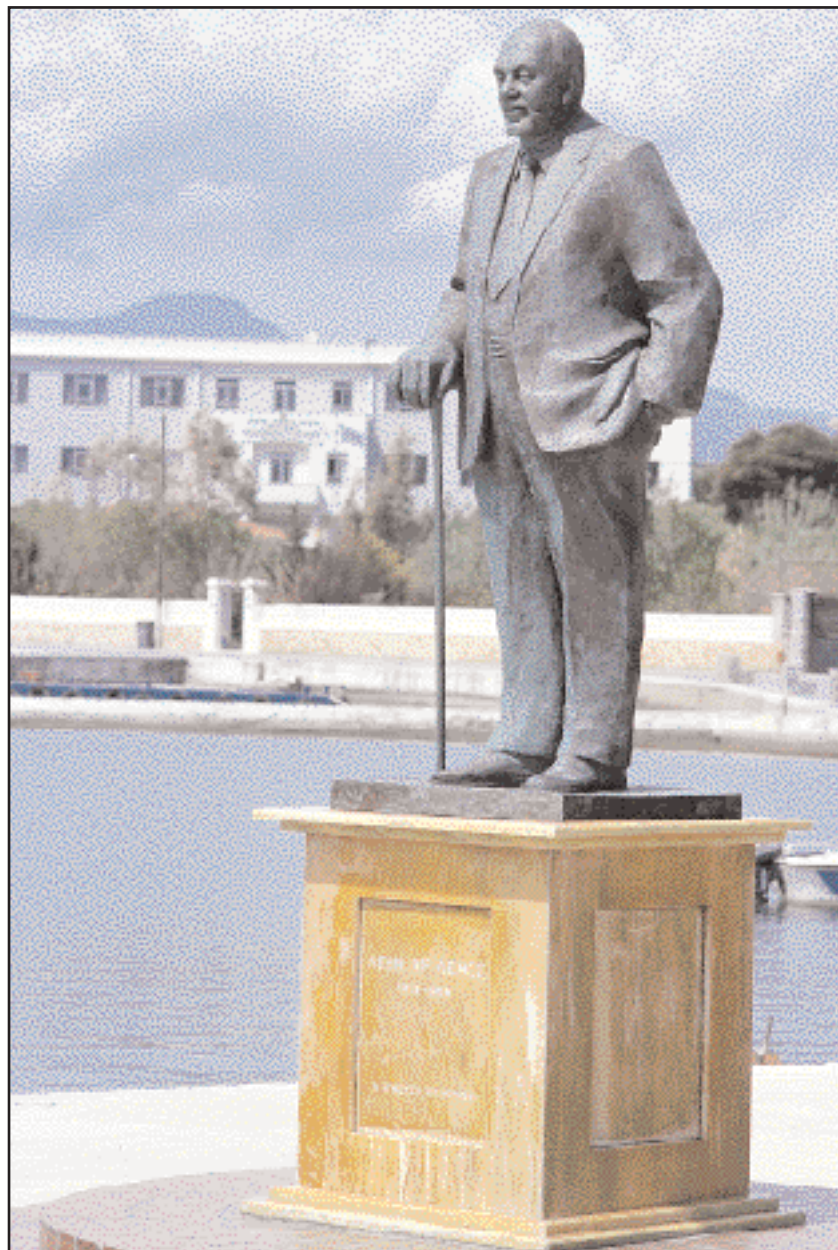
Ο αξέχαστος δήμαρχος τότε Οινουσσών Αντώνης Σπ. Λαιμός έκαμε δωρεά στη βιβλιοθήκη Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, όπως ανέλαβε την αναστήλωση του καταστραφέντου παλαιού Δημ. Σχολείου Οινουσσών, καθώς και τον λιμενοβραχίονα του νησιού με την Γοργόνα που δεσπόζει στην είσοδο.

Το ζεύγος Μάρκος και Αγγελική Λύρα έκαμαν στο Μάτι Αττικής το Λύρειον Ίδρυμα.

Ο εκλιπών καπετάν-Γιάννης Κ. Χατζηπατέρας έκαμε το Χατζηπατέρειον Ίδρυμα Κ.Α.Σ.Π. Μεταμόρφωσης Αττικής καθώς και στα Ορμύλια Χαλκιδικής το κέντρο «Παναγία Φιλανθρωπινή». Επίσης η οικογένεια Χατζηπατέρα κατασκεύασε δεξαμενή νερού στην τοποθεσία «Γεροντάκι» Οινουσσών και κατόπιν στην ίδια τοποθεσία κατεσκεύασε ο κ. Ευάγγελος Αγγελάκος.

Το κληροδότημα του αείμνηστου Στεφάνου Ν. Πατέρα έμεινε με διαχειριστές του τους ανηψιούς του Αντώνη και Νικόλα Σπ. Λαιμού που έφτιαξαν το ξενοδοχείο «Πατερόνησο».

Ο αείμνηστος Γεώργιος Νικολός

Ανδριάντας του ευεργέτη Λέοντος Λεμού στις Οινούσσιας, έργο της γλύπτριας Μαρίας Παπακωνσταντινίου. Ο ανδριάντας έγινε κατόπιν εράνου Οινουσσίων της Ελλάδος και του εξωτερικού (φωτ.: Βασ. Γεωργιάδης).

Το Ναυτικό Μουσείο Οινουσσών, που στεγάζει εκθέματα-τεκμήρια της ναυτικής παράδοσης και ιστορίας του νησιού, είναι προσφορά στον γενέθλιο τόπο του καπετάν Νικόλα Σπ. Λαιμού.

Δεξιά, ο Ανδρέας Γεωργ. Λαιμός, συγγραφέας και ιστορικός των Οινουσσών, δέχεται συγχαρητήρια για κάποιο βιβλίο του από τον μεγάλο δωρητή Γιάννη Κων. Χατζηπατέρα. Στο κέντρο, ο επίσης μεγάλος δωρητής, Γιάννης Διαμ. Πατέρας.

στις Γούβες Ευβοίας, κατεσκεύασε Δημοτικό Σχολείο και Νηπιαγωγείο και μια τρισυπόστατη εκκλησία Ευαγγελισμός, Άγιος Γεώργιος και Κοσμάς ο Αιτώλος.

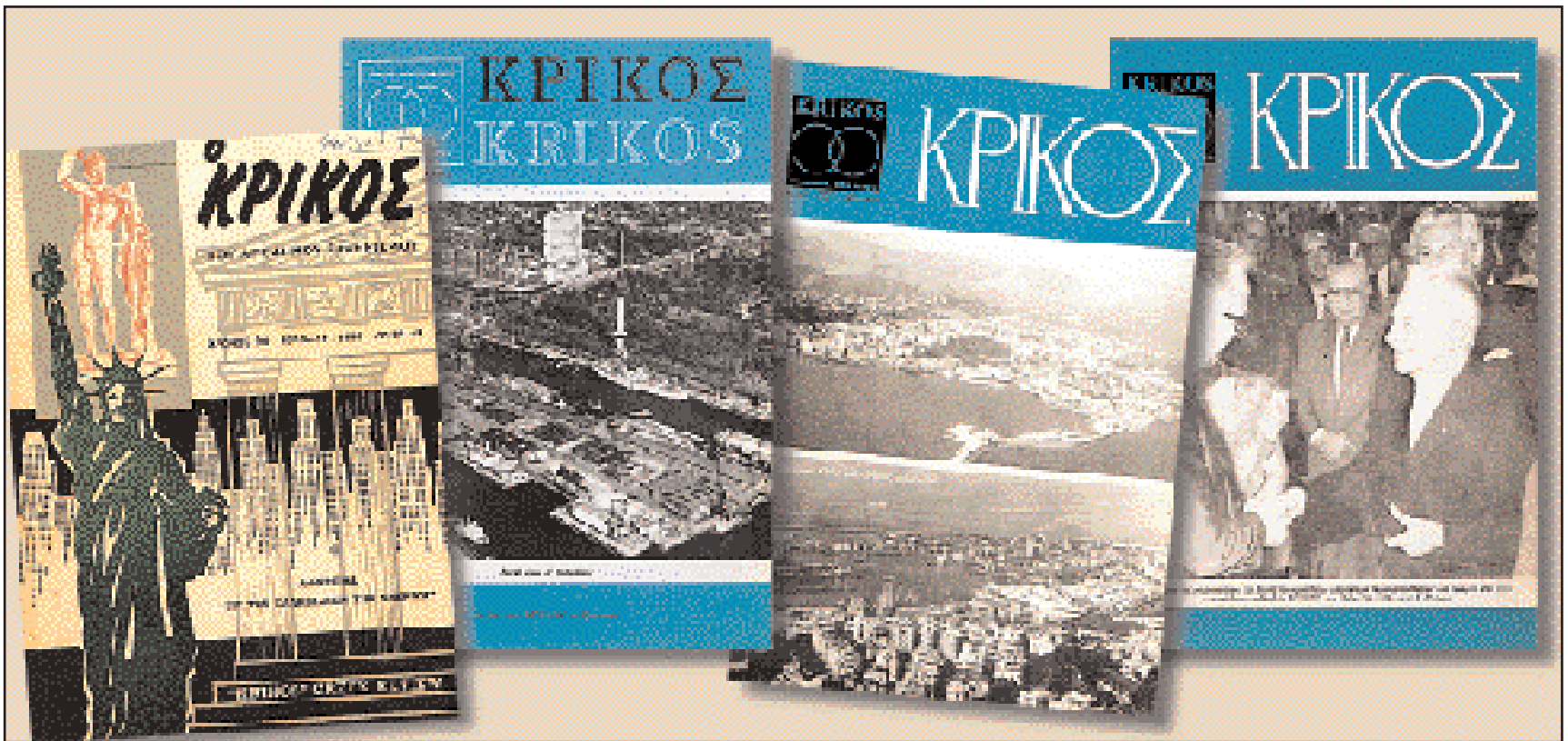
Απ' τους επιζώντας, ο εξάιρετος κ. Νίκος Διαμ. Πατέρας ίδρυσε το Ελληνικό Κολέγιο Λονδίνου, επίσης την Ακαδημία Euroclassica στην Αιγνούσα.

Ο καπετάν Νικόλας Σπ. Λαιμός, ένθερμος πατριώτης, έκαμε το αξιόλογο Ναυτικό Μουσείο Οινουσσών με σπάνια αγθέματα επίσης κι άλλες πολλές αγαθοεργίες στον τόπο του. Η κ. Μαρίκα Νικολού και τα παιδιά της κατεσκεύασαν στη Χίο καρδιολογική πτέρυγα και τηλεϊατρική μονάδα στην Αιγνούσα.

Ο καπετάν Γιάννης Διαμ. Λαιμός κατεσκεύασε αξιόλογο στάδιο της Αιγνούσας, πραγματικό στολίδι για τον τόπο. Υπάρχουν όμως και πλείστα άλλα κοινωφελή: όπως Greek Orthodox Organisation στο Λονδίνο με πρόεδρο τη Χρυσάνθη Πατέρα που εξυπηρετούν και περιθάλπουν ασθενείς Έλληνες που μεταβαίνουν στην Αγγλία· επίσης είναι ο ξενώνας «Αγία Φιλοθέη» που στεγάζεται σε κτίριο, δωρεά της εκλιπούσας Δώρας Λαιμού Κρητικού, και φιλοξενεί τους συνοδούς των ασθενών με πρωτεργάτρια και πρόεδρο την κ. Χρυσάνθη Π. Λαιμού. Στο Λονδίνο επίσης λειτουργεί το Ταμείον Ευπραγίας Οινουσσών ΤΕΟ με πολλαπλές δραστηριότητες. Οι πλείστοι των ανωτέρω δωρητών έχουν κατασκευάσει τη ωραιότατη εξωκκλήσια που ομορφαίνουν το νησί.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Κωστής Στεφανόπουλος εγκαινιάζει το πολυδύναμο στάδιο των Οινουσσών τον Αύγουστο του 1998. Δεξιά του ο δωρητής του σταδίου Γιάννης Διαμ. Λαιμός και η σύζυγός του. Αριστερά του η τότε υπουργός Αιγαίου Ελισάβετ Παπαζώη και ο υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας κ. Σουμάκης.

Ο «Κρίκος», ένα από τα μακροβιότερα (1949-1989) και γνωστότερα περιοδικά για τον απόδημο Ελληνισμό. Μηνιαίο, η έκδοσή του ξεκίνησε (1949) στο Λονδίνο και ένας από τους εκδότες είναι ο Οinouύσσιος Γιάννης Αδαμ. Χατζηπατέρας.

Στα Γράμματα και τις Τέχνες

Οinouύσσιοι με σημαντική πνευματική και καλλιτεχνική παρουσία στην Ελλάδα και στο εξωτερικό

Του **Δημήτρη Ν. Λαϊνά**

Συγγραφέα – δημοσιογράφου

ΟΙ ΟΙΝΟΥΣΣΙΟΙ δεν άργησαν να εκδηλώσουν το ζωηρό τους ενδιαφέρον για τα γράμματα και τις τέχνες, έστω και αν αυτό έγινε κυρίως εκτός των ορίων του νησιού τους, αφού κέντρα δράσης τους στάθηκαν αρχικά η Χίος, η Σύρος, ο Πειραιάς (και λιγότερο η Σμύρνη) και στη συνέχεια το Λονδίνο και η Νέα Υόρκη.

Από τις αρχές του αιώνα μας, στα πλαίσια της κοινωνικής, επαγγελματικής και εθνικής τους καταξίωσης, που προέκυψε από τη ναυτιλιακή τους δημιουργία, δεν παρέλειψαν να ασχοληθούν για πολλά χρόνια –ιδίως στον μεσοπόλεμο του 1918 – 1940 και ιδιαίτερα στα χρόνια μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο– με όλα σχεδόν τα είδη του λόγου.

Μπορούμε να πούμε ότι ο σπόρος γι' αυτήν την ενασχόληση έχει τις ρίζες του στη λαϊκή, δημόδη στιχουργία του 19ου αιώνα, όταν οι αυτοσχέδιοι ποιητές του νησιού καλλιέργησαν την πολυσέλιδη και πολύστιχη ρίμα για χαρούμενα και περισσότερο δυσάρεστα γεγονότα της νησιώτικης ζωής, όπως π.χ. τα μοιρολόγια και τις επικές εξιστορήσεις των ναυαγίων και των αυτώνδρων απωλειών στο πέλαγος, όταν ο τόπος κυριολεκτικά βυθιζόταν στο μαύρο πένθιμο χρώμα...

Αυθεντικός στιχουργός αυτής της κατηγορίας στάθηκε ο Δάσκαλος και πρωτοπρεσβύτερος Μι-

χαήλ Δ. Παπαπατέρας, ο οποίος με εκπληκτική ευχέρεια είχε τη δυνατότητα να συντάσσει δεκάδες και εκατοντάδες στίχους θελκτικής μουσικότητας και ομοιοκαταληξίας, παπαδιαμαντικού ύφους.

Ο ιστορικός του Ναυτικού

Βασικός συγγραφέας των Οinouύσσιων, του οποίου το ογκώδες έργο καλύπτει σε χρόνο και έκταση ολόκληρο σχεδόν τον αιώνα μας υπήρξε ο Ανδρέας Γ. Λαϊμός. Δικηγόρος, πλοίαρχος, δήμαρχος και βουλευτής Χίου, άρχισε από πολύ νωρίς (1930 – 1936) να δημοσιεύει στον χιακό και αθηναϊκό Τύπο δοκίμια, κριτικές κ.λπ., ενώ αμέσως μετά τον πόλεμο στράφηκε στην ιστορική έρευνα πρώτα των Οinouύσσων, ύστερα της Χίου και στη συνέχεια όλων των ναυτικών τόπων της χώρας. Δίκαια λοιπόν τον αποκάλεσαν «ιστορικό του ελληνικού ναυτικού».

Καρπός αυτού του πολυσήμαντου έργου –εκτός των δεκάδων μελετών και των μεμονωμένων βιβλίων– στάθηκαν τα μεγάλα σε έκταση και σημασία έργα του «Νεοέλληνες Αργοναύται» με εξαντλητική συλλογή στοιχείων όλων των ναυτικών οικογενειών και τόπων της Ελλάδος και «το Ναυτικόν του Γένους των Ελλήνων» με πλήρη και διεξοδική μελέτη και έρευνα της ελληνικής ναυτικής ιστορίας. Ακόμα το «Χρονικό των Οinouύσσων κ.ά.

Θα απαιτούνταν ίσως σελίδες για να απαριθμηθούν οι τίτλοι των υπολοίπων έργων, που άφησε πίσω του μέχρι τον θάνατό του το 1983.

Άλλος Οinouύσσιος λόγιος υπήρξε ο Γιώργης Χρήστου Λεμός. Δικηγόρος και εφοπλιστής και εκείνος, εκτός των νομικών και ναυτιλιακών μελετών του, έγινε γνωστός για την βαθυστόχαστη σκέψη του πάνω σε σύγχρονα προβλήματα.

Μελετητής του Αποστόλου Παύλου και των άλλων πατέρων –αλλά και των Ελλήνων φιλοσόφων– είχε ασχοληθεί και με τον φιλοσοφικό στοχασμό και τον κοινωνικό προβληματισμό της εποχής μας, συνέγραψε δε το δοκίμιο «Ένα Σχέδιον Διεθνούς Οικουμενικής Αλληλεγγύης».

Ακόμη είχε γράψει το έργο «Σημειώσεις από τις ημέρες μου» (αυτοβιογραφικό με πνευματικές και λογοτεχνικές προεκτάσεις) ενώ για πολλά χρόνια εξέδιδε την εφημερίδα «Πανευρώπη – Ελληνισμός» με κύριο στόχο την σύζευξη του ελληνικού πνεύματος εν όψει της εισόδου της χώρας στην τότε ΕΟΚ.

Ο Κώστας Νικολάου Χατζηπατέρας, διακεκριμένος λόγιος, του αποδήμου Ελληνισμού, σημάδεψε με την πολυετή παρουσία του την πνευματική ζωή της Ελλάδος στην Αμερική, την Αγγλία και την Ελβετία, όπου έγινε ευρύτατα γνωστός από τα πρώτα του έργα φιλοσοφικού και κοινωνιολογικού περιεχομένου, αλλά και από τις λογοτεχνικές του σελίδες (ποίηση και πεζο-

γραφία) στα περιοδικά του εσωτερικού και του εξωτερικού, όπως π.χ. στα «Νεοελληνικά Γράμματα», στον «Αργοναύτη» της Νέας Υόρκης, στη «Φιλολογική Πρωτοχρονιά», στη «Νέα Εστία» κ.α.

Διδάκτωρ Εμπορικών και Οικονομικών Επιστημών του ελβετικού Πανεπιστημίου του Neuchatel, ανέπτυξε πατριωτική δράση για τη διαφώτιση των ξένων σχετικά με το Έπος του 1940–41 και τη μετέπειτα εθνική του λαού μας αντίσταση. Μέσα στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας εξέδωσε στα γαλλικά τα βιβλία «Τέφρες» (Neuchatel, 1944) και «Ηρωισμοί και Δίκαια της Ελλάδος (Παρίσι 1946).

Από τη δεκαετία του 1980 ο Κ.Ν. Χατζηπατέρας με τη συνεργασία της Μαρίας Δραγώνα-Φαφαλιού επιδόθηκε στη συστηματική αναζήτηση και συγκέντρωση πολύτιμου υλικού από γραπτές και προφορικές μαρτυρίες και διηγήσεις επωνύμων και μη, που έζησαν από κοντά τους εθνικούς αγώνες από το 1940 και μετά. Το υλικό αυτό ταξινομήθηκε σε ενότητες και οι συγγραφείς του άρχισαν την έκδοση ογκωδών τόμων με τον γενικό τίτλο «Μαρτυρίες» στους οποίους καταχωρήθηκαν χιλιάδες αποσπάσματα κειμένων μαχητών, αλλά και ανθρώπων της υπαίθρου και των μετόπισθεν.

Έτσι μέχρι στιγμής έχουν εκδοθεί οι τόμοι «Μαρτυρίες 40–41» (Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών) με πρόλογο του Παναγιώτη Κανελλόπουλου,

«Μαρτυρίες 40-44», με πρόλογο του Πέτρου Χάρη, «Μαρτυρίες – Κρήτη 1941» (Βραβείο Ελληνικής Εταιρείας Χριστιανικών Γραμμάτων), ενώ ετοιμάζεται και νέος τόμος με τίτλο «Μαρτυρίες Κατοχής». Παράλληλα προς τις εκδόσεις αυτές έχουν κυκλοφορήσει στη Βρετανία στη Νέα Ζηλανδία και αλλού, ανάλογες εκδόσεις στην αγγλική γλώσσα.

Ο εκδότης του «Κρίκου»

Ο Γιάννης Αδαμαντίου Χατζηπατέρας, εξάδελφος του προηγουμένου, αποτελεί ιδιαίζουσα μορφή του απόδημου Ελληνισμού. Νεώτατος το 1949, εξέδωσε στο Λονδίνο με τη συνεργασία του Κυπρίου λογίου και δημοσιογράφου Λευτέρη Γάλουρου το μηνιαίο περιοδικό «Κρίκος» του απόδημου Ελληνισμού, το οποίο είχε σκοπό τη σύσφιξη των σχέσεων και των δεσμών των ελληνικών παροικιών του εξωτερικού, τόσο μεταξύ τους όσο και με το εθνικό κέντρο, μέσα από τις πηγές της εθνικής, πολιτιστικής και πνευματικής μας κληρονομιάς.

Στο λαμπρό αυτό περιοδικό, του οποίου η έκδοση κράτησε σαράντα ολόκληρα χρόνια (1949-1989) συγκεντρώθηκε ένα έξοχο επιτελείο συνεργατών, οι οποίοι κάλυψαν όλα τα είδη του λόγου με αποκλειστικές συνεργασίες και μελέτες.

Ο Γ. Χατζηπατέρας κάλυπτε τις βασικές σελίδες της έκδοσης, με τη μηνιαία αναφορά του σε όλα τα τρέχοντα θέματα, γεγονότα και πρόσωπα της επικαιρότητας, κάτω από τον γενικό τίτλο «Από μήνα σε μήνα», ενώ παράλληλα επιμελείτο τις στήλες των απόψεων και κρίσεων των εκδοτών, τις γνώμες και υποδείξεις επί εθνικών, αποδημικών, παροικιακών και εκκλησιαστικών θεμάτων, όπως επίσης το πνευματικό και καλλιτεχνικό ρεπορτάζ από όλες τις γωνιές του κόσμου, τη στήλη κριτικής βιβλίου και εκδόσεων και τέλος, την παρουσίαση σειράς σκιαγραφιών και αναλύσεων του έργου επωνύμων Ελλήνων ανάμεσα στους οποίους οι πνευματικοί άνθρωποι κατέχουν πρωτεύουσες θέσιν.

Εκτός των τευχών του που εξεδίδοντο κατά μήνα, ο «Κρίκος» προέβη και σε πολλές πανηγυρικές έκτακτες εκδόσεις βιβλίων, λευκωμάτων, αναλύσεων κειμένων, αφιερωμάτων σε γεγονότα, πρόσωπα, επετείους κ.λπ., πολλά από τα οποία είχαν την προσωπική επιμέλεια του εκδότη και συνέβαλαν τα μέγιστα στον εμπλουτισμό της γραμματείας μας. Ο «Κρίκος» και οι εκδότες του βραβεύθηκαν από την Ακαδημία Αθηνών και άλλα πνευματικά ιδρύματα.

Ο Γ.Α. Χατζηπατέρας χρησιμοποιούσε στις κριτικές του σημειώσεις το όνομα «Γιάννης Αδαμαντίου» με το οποίο ήταν γνωστός στον ευρύτερο λογοτεχνικό κύκλο εντός και εκτός της χώρας.

Ο Κώστας Δημ. Φαφαλιός, εκ μητρός Οινούσιος (το γένος Κωνσταντίνου Ι. Χατζηπατέρα) και εκ πα-

Η γοργόνα στην είσοδο του λιμανιού των Οινουσσών. Έργο της γλύπτριας Μαίρης Ι. Παπακωνσταντίνου (φωτ.: Βασ. Γεωργιάδης).

τρός Χίου – Βρονταδοῦσιου, εξάδελφος επίσης των δύο προηγουμένων, άρχισε σχεδόν μετά το τέλος του πολέμου (1945-1950) να ασχολείται με φιλολογικές και λογοτεχνικές μελέτες. Διακρίθει κυρίως στην έρευνα του έργου και της ζωής του Κοραή, του Παπαδιαμάντη και του Χίου ιστορικού Κωνσταντίνου Αμάντου, όπως και με πλήθος άλλων πνευματικών αναζητήσεων.

Την περίοδο 1963-1975, σε συνεργασία με τον Δημήτρη Μαγγανά και τον Κώστα Χαβιάρα εξέδωσε το λογοτεχνικό και φιλολογικό περιοδικό «Χιακή Επιθεώρησης» που στάθηκε σοβαρή πνευματική προσπάθεια.

Ο Φαφαλιός έγραψε επίσης και αξιόλογα φιλολογικά και ιστορικά δοκίμια, όλα σχεδόν αφιερωμένα σε μορφές και εποχές της ιδιαίτερης πατρίδας του, όπως το γνωστό «Βραχύ Χρονικό της Χιακής πνευματικής παραδόσεως», που αποτελεί βασική συμβολή στην ιστορία των Χιακών Γραμμάτων μέχρι τις μέρες μας.

Πνευματική δραστηριότητα είχε ακόμη στο Λονδίνο ο Ιωάννης Παντελή Λαιμός, ο οποίος είχε ασχοληθεί με την ελληνική ανθολογία ποιήσεως και ήταν εκ των πρώτων βασικών συνεργατών του περιοδικού «Κρίκος» από της ιδρύσεώς του ως συνιδρυτής της έκδοσής

του. Από το 1954 με την έκδοση της εφημερίδας «Οινούσσαι», αρχικά στη Χίο, κατόπιν στην Αιγνούσα και τελικά στον Πειραιά όπου εκδίδεται μέχρι σήμερα ως μηνιαία έκδοση του Συλλόγου «Φίλοι Οινουσσών». Δόθηκε έτσι η ευκαιρία σε πολλούς λογίους του νησιού να συγκεντρώσουν και να καταχωρήσουν στις στήλες της πολύτιμο αρχειακό υλικό, ιστορικές καταγραφές, σκιαγραφίες Οινουσίων, αναμνήσεις, έθιμα και λοιπά στοιχεία που σιγά σιγά απετέλεσαν έναν αξιόλογο πνευματικό θησαυρό. Συντάκτες αυτών των κειμένων ήταν πολλοί Οινούσιοι, στους οποίους

Συνέχεια στην 26η σελίδα

Συνέχεια από την 25η σελίδα

πρέπει να κατατάξουμε τον Δημήτρη Π. Λαιμό, τον πλοίαρχο Γιώργη Δ. Χαλκιά, τον δικηγόρο Γιώργη Στ. Σαμωνά, τη γλύπτρια και συγγραφέα Μαίρη Παπακωνσταντίνου – Ποντικού, τον ποιητή και συγγραφέα Μιχάλη Γ. Χαλκιά, τον φιλόλογο Μιχάλη Παπαποντικό, τον δικηγόρο Γιώργο Δανιήλ, τον χημικό και ιστορικό Ιωάννη Σπέη, τον πλοίαρχο – χρονικογράφο Αλέξανδρο Μαλλιαρουδάκη και άλλους.

Ποίηση – πεζογραφία

Στον ποιητικό λόγο έχουμε τους Οινουσσίους εκπροσώπους της μεταπολεμικής γενιάς Βιργινία Νικηφόρου – Πιταούλη, Γιώργη Α. Λαιμό – Γέροντα που εξέδωσαν αξιόλογες ποιητικές συλλογές, ενώ η πρώτη εξ αυτών εξέδωσε προσφάτως το βιβλίο «Λαογραφικό Συναξάρι των Οινουσσών» (Επαινος Ακαδημίας Αθηνών) στο οποίο συγκέντρωσε αξιόλογο παραδοσιακό υλικό του νησιού. Η ίδια στάθηκε και βασική συνεργάτις της εφημερίδας, που φιλοξένησε κατά καιρούς θαυμάσια κείμενά της που ανήκαν σε όλες τις μορφές του λόγου.

Στον πεζό λόγο οι Οινούσες έδωσαν τον ναυτικό Φάνη Φαντέμη, συγγραφέα θαλασσινών διηγημάτων, όπως τα «Γαλάζια κύματα», το «Αργό σαλπάρισμα», το «Ημερολόγιο της πλώρης» κ.ά. Τακτικές παρουσίες, τέλος, είχαν στον τοπικό Τύπο πάνω σε Οινουσιακά θέματα ο Λέων Χρ. Λεμός καθώς και οι Παντελής Ηλία Ποντικός – Χατζής και Γεώργιος Μιχ. Φράγκος. Διακεκριμένος Οινούσιος ήταν και ο Ιωάννης Παπαλάς, πολυμαθέστατος ιστορικός και μαθηματικός, που χρημάτισε και γυμνασιάρχης στο Γυμνάσιο Χίου.

Πολλές και αξιόλογες σελίδες εξέταλλου του έργου τους αφιέρωσαν στις Οινούσες οι Χιώτες λόγιοι Γιάννης Βαριαδάκης, δάσκαλος και ιστορικός και Δημήτρης Λαϊνάς, δημοσιογράφος, ενώ από τους μη Χίους ο Κώστας Παπακωνσταντίνου, δάσκαλος, έγραψε ενδιαφέρον βιβλίο με τίτλο «Οινούσσαι – Το ναυτικό Ιερόν νησί της Ελλάδος» και ο Ηρακλής Παπαβασιλείου ενδιαφέρουσα σειρά φυσιογνωμιών του νησιού – με τη μορφήν σκιαγραφίας τους – ανάμεσα στις οποίες διακρίνονται εκείνες του Μιχαήλ Παπαπατέρα, του Ιωάννου Διαμ. Πατέρα (σε συνεργασία με τον Κώστα Ν. Χατζηπατέρα), του Γεωργίου Χρ. Λεμού – του οποίου υπήρξε άμεσος συνεργάτης –, της Κατίγκως Γ. Λεμού κ.ά.

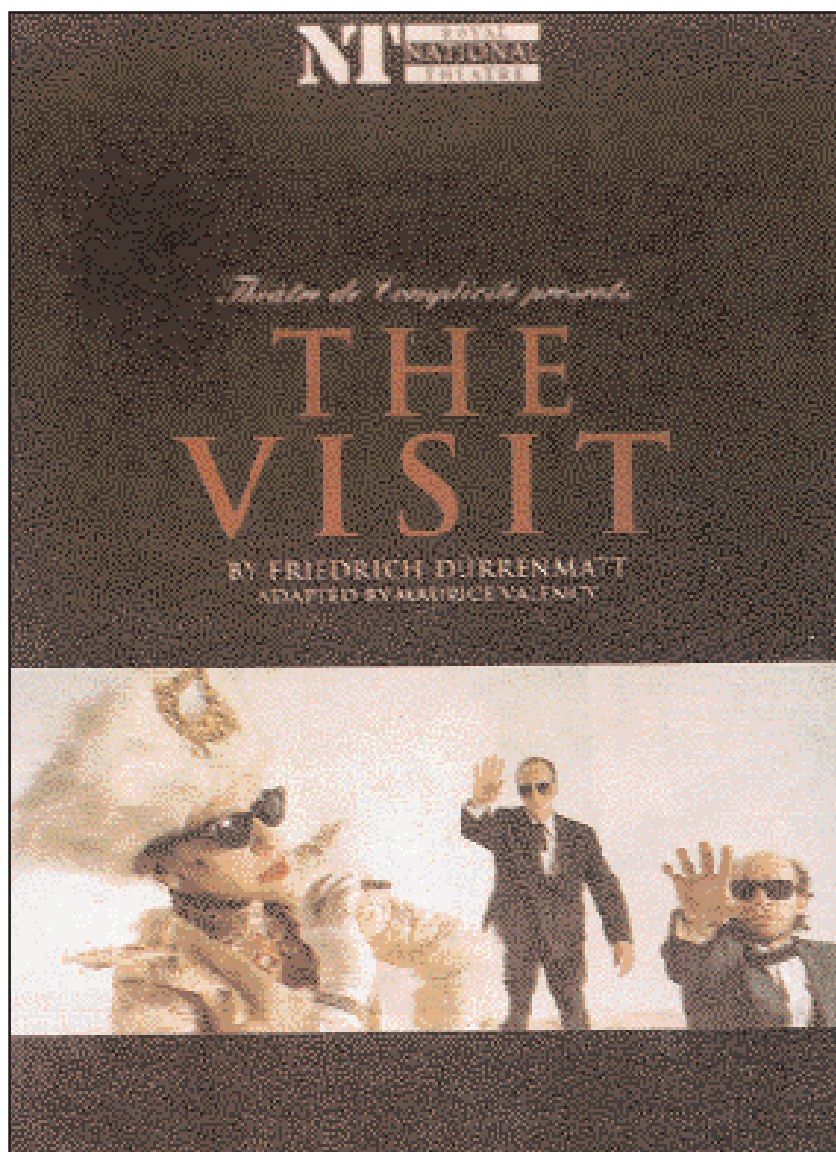
Τέλος, την παλαιά παράδοση της ρίμας καλλιέργησαν με στιχουργήματά τους οι Οινούσιοι Διαμαντής Πατέρας – Βαλάνης και Δημήτρης Καμπούρης παλαιότερα και στις μέρες μας ο πλοίαρχος Θόδωρος Λαιμός – Κουρτουκέρης.

Τέχνες

Στις Καλές Τέχνες έξοχες είναι οι παρουσίες συγχρόνων Οινουσσίων γυναικών. Η γλύπτρια, ζω-

Μάρκου Κ. Χατζηπατέρα «Victorias Secret» (μικτά υλικά, 100x62x75 εκ.).

Το εξώφυλλο του προγράμματος του έργου «Η επίσκεψη της γηραιάς κυρίας» του Φρίντριχ Ντίρενματ. Σε πρώτο πλάνο η Κάθριν Χάντερ (Χατζηπατέρα), πρωταγωνίστρια του έργου που ανέβηκε στο εθνικό θέατρο του Λονδίνου. Για την ερμηνεία της αυτή πήρε τον Απρίλιο του 1991 το θεατρικό βραβείο «Λόρενς Ολιβιέ», βραβείο καλύτερης ηθοποιού.

γράφος, συγγραφέας και ιστορικός της τέχνης Μαίρη Ι. Παπακωνσταντίνου – Ποντικού έχει από τη δεκαετία του 1960 συνεχή παρουσία στα πνευματικά και καλλιτεχνικά δρώμενα. Δεκάδες ατομικές της εκθέσεις και συμμετοχές σε άλλες ομαδικές, ένα πλήθος έρ-

γων που κοσμούν την πρωτεύουσα και πολλές πόλεις του εσωτερικού και του εξωτερικού και μία συνεχής καλλιτεχνική και πνευματική παρουσία και δημιουργία συνθέτουν το ύψος της καλλιτεχνικής της προσφοράς.

Χωρίς να εγκαταλείπει το κύριο

έργο της, σε ζωντανές και νεκρές φύσεις, έχει ασχοληθεί ιδιαίτερα με τη δημιουργία ανδριάντων και προτομών εθνικών μορφών, ενώ άλλα έργα της έχουν τοποθετηθεί στην Αμερική, την Αυστραλία και στην έδρα της «Ηνωμένης Ευρώπης» στις Βρυξέλλες.

Ανακηρύχθηκε «Ελληνίδα Γυναίκα της Ευρώπης» το 1989–90, τιμήθηκε με το Χρυσό Μετάλλιο του Δήμου Αθηναίων και έλαβε πλήθος άλλων διακρίσεων.

Ως συγγραφέας και ιστορική ερευνήτρια, έγραψε το βιβλίο «Οδηγός των Οινουσσών» (που αποτελεί αξιόλογη ιστορία του νησιού) και δεκάδες μελέτες και δοκίμια, πάνω σε θέματα τέχνης και ιστορίας όπως τη «Γλυπτική της Χίου» και άλλες τεχνοκριτικές αναλύσεις που δημοσιεύθηκαν σε εφημερίδες και περιοδικά του εσωτερικού και του εξωτερικού.

Η Κατερίνα Κ. Χατζηπατέρα κατέκτησε με το όνομα Kathryn Hunter το βρετανικό θεατρικό στερέωμα. Θεωρείται ήδη μία από τις κορυφαίες ηθοποιούς του αγγλικού θεάτρου, αφού βραβεύτηκε το 1991 με το βραβείο Laurence Olivier για την ερμηνεία της στο έργο «Η επιστροφή της γηραιάς κυρίας» του Friedrich Durrenmat. Έχει αποσπάσει εγκώμια από τον αγγλικό Τύπο που τη θεωρεί μοναδική στις μεταμορφώσεις, ερμηνεύοντας στο ίδιο έργο πολλούς και παντοειδείς ρόλους. Έχει διατελέσει, μεταξύ άλλων, στέλεχος του Εθνικού Θεάτρου της Βρετανίας και έχει περιοδεύσει σε όλο τον κόσμο με πολλά θεατρικά συγκροτήματα. Έχει επίσης διακριθεί ως σκηνοθέτις.

Ο Μάρκος Χ. Χατζηπατέρας, αδελφός της Kathryn Hunter – Χατζηπατέρα, έχει διακριθεί στη Νέα Υόρκη όπου ζει, ως αξιόλογος ζωγράφος και γλύπτης και διαγράφει μια ανοδική πορεία στο καλλιτεχνικό στερέωμα. Έχει λάβει μέρος σε πενήντα ομαδικές και δέκα ατομικές εκθέσεις στη Νέα Υόρκη, στο Λονδίνο, στο Τόκιο και στην Ελλάδα.

Από την οικογένεια Λύρα διακρίνονται στις εικαστικές τέχνες η Μαριάννα Κ. Λύρα ως γλύπτρια και ζωγράφος, με επιτυχίες και τιμητικές διακρίσεις και η Αγγέλα Κ. Λύρα στην τερψιχόρεια τέχνη ως χορογράφος και χορεύτρια.

Στο Λονδίνο, η Καλλιόπη Χρ. Λεμού, με αξιόλογες σπουδές στην ιστορία της τέχνης και στη Σχολή Καλών Τεχνών, είναι μια καταξιωμένη ζωγράφος και έργα της κοσμούν ιδιωτικές συλλογές. Έχει εικονογραφήσει, μεταξύ άλλων, βιβλίο ειδικά για τον Ελύτη με τη συνεργασία του ποιητή.

Η Ελλη Λεμού – Χατζηπατέρα είναι ταλαντούχος ζωγράφος, με επιδόσεις στο είδος της προσωπογραφίας. Ο Αλέξανδρος Ν. Λύρας διακρίνεται ως ανερχόμενος ηθοποιός στη Νέα Υόρκη. Τέλος, διαπρέπει στη Όπερα της Φινλανδίας ως αρχιμουσικός ο Οινούσιος συνθέτης Μιχαήλ Γ. Νικηφόρος.

Λαογραφικά στοιχεία

Ιδιαιτερότητες του λαϊκού πολιτισμού των Οινουσσών

Κασέλα караβομαραγκού. Διακρίνονται τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται για πρόχειρες επισκευές πάνω στο πλοίο. Εκθέμα του Ναυτικού Μουσείου Οινουσσών (φωτ.: Βασ. Γεωργιάδης).

Του Γιώργου Σπέη

ΟΙ ΟΙΝΟΥΣΣΕΣ, η Αιγνούσα για τους Αιγνουσιώτες, είναι ένας τόπος ταυτισμένος με τη θάλασσα. Έχει, σαν οικισμός, ιστορία που αρχίζει γύρω στα 1828, μετά την Καταστροφή της Χίου. Πιο πριν υπάρχουν αναφορές για λίγους κατοίκους διάσπαρτους στο νησί, τσοπάνηδες. Ετσι δεν έχει απασχολήσει μέχρι σήμερα ερευνητές, λαογράφους, εθνολόγους, μουσικολόγους, ιστορικούς, αρχιτέκτονες, πολεοδόμους και γενικά εκείνες τις ειδικότητες που εξετάζουν τον άνθρωπο σε όλες του τις εκδηλώσεις μέσα στην κοινωνία.

Οι μόνοι που έχουν ασχοληθεί με το νησί ήταν μόνον αιγνουσιώτες που έχουν καταφέρει να περισώσουν κάποια στοιχεία της Αιγνούσας πέραν εκείνης της ναυτοσύνης. Παρ' όλα αυτά υπάρχουν κάποια στοιχεία ακόμη είτε ζωντανά είτε σαν μνήμες, που παρουσιάζουν μια εντυπωσιακή εικόνα. Εδώ δεν θα παρουσιάσουμε τον πολιτισμό του τόπου, αλλά κάποια στοιχεία του που χωρίς να είναι μοναδικά στον ελληνικό χώρο όμως είναι σημαντικά.

Οι «ξένοι»

Πριν παρουσιασθούν τα στοιχεία αυτά θα πρέπει να αναφερθεί πως η Αιγνούσα δημιουργήθηκε σαν εξάρτημα των Καρδαμύλων, έχοντας στοιχεία της κουλτούρας των βορειόχωρων της Χίου. Σίγουρα εκτός από Καρδαμυλήτες υπάρχουν φυγάδες των ορλωφικών του 1770, από την Πελοπόννησο, μάλλον από τη Μάνη και σίγουρα τη Δημητσάνα, που μέσω Καρδαμύλων πήγαν στην Αιγνούσα. Σ' αυτούς, το τελευταίο

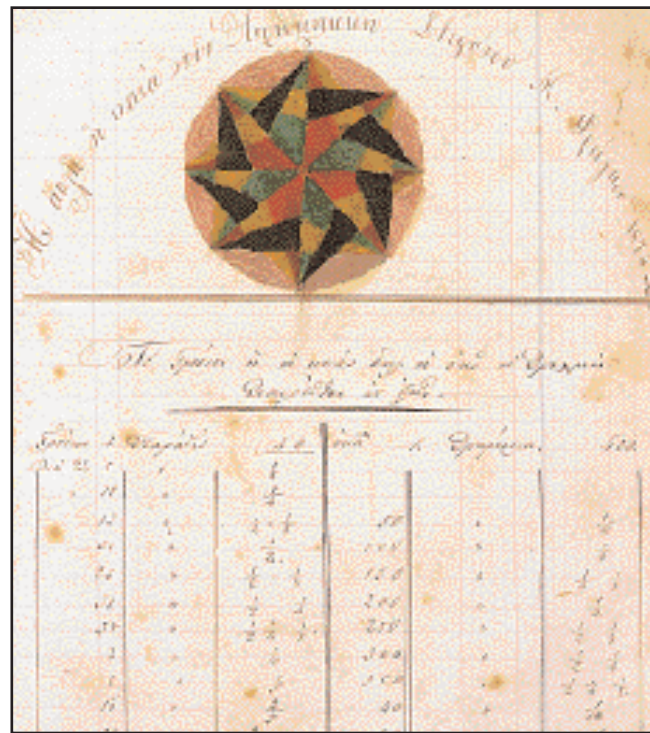
τέταρτο του 19ου αιώνα ήρθε ένα κύμα Ικαρίων και Χίων από διάφορα χωριά. Και τέλος με τους τρεις διωγμούς, έχουμε ένα μεγάλο κύμα μικρασιατών προσφύγων. Όλοι αυτοί αναμειχθηκαν και δημιούργησαν την κουλτούρα του νησιού. Σίγουρα όμως τα στοιχεία από τα Καρδαμύλα είναι τα επικρατέστερα. Οι «ξένοι» παντρεύτηκαν Αιγνουσιώτινες που ήταν οι φορείς της κουλτούρας και αυτές μεγάλωσαν τα παιδιά τους στην αιγνουσιώτικη νοοτροπία, ενώ εκείνοι που συνήθως ταξίδευα, έλειπαν πολύ καιρό για να συνεισφέρουν ουσιαστικά στην εισαγωγή πολιτιστικών στοιχείων από τα μέρη που κατάγονταν.

Θέλει όμως αρκετή συγκριτική μελέτη για να καθορισθεί από πού προέρχονται τα διάφορα πολιτιστικά στοιχεία.

Γκλεζούνι

Ενα από τα οποία ξεκάθαρα προκύπτει η καταγωγή του είναι το «Γκλεζούνι». Το Γκλεζούνι είναι η μέθοδος που χρησιμοποιούσαν οι αγράμματοι Αιγνουσιώτες ναυτικοί στα τέλη του περασμένου αιώνα και αρχές του 20ού για να μάθουν να συναλλάσσονται. Η επιτυχία της μεθόδου έχει σαν απόδειξη τη δύναμη της ναυτιλίας των Οινουσσών. Αυτή η μέθοδος βασίζεται στην Λογαριστική από το 16ου αιώνα του Εμμανουήλ Γλυζούνη ή Γλυζούνιου, παραφθορά αυτού του ονόματος είναι το όνομα της μεθόδου. Ηταν η πρώτη εμπορική μέθοδος και η πιο σημαντική για 200 χρόνια στον ελληνόφωνο κόσμο μετά την Αλωση, βασισμένη σε μαθηματικά από την εποχή πριν από την Αλωση. Απ' ότι φαίνεται η Αι-

Πρώτη σελίδα από το «Γκλεζούνι». Ηταν η μέθοδος εκμάθησης εμπορικών πράξεων για αγράμματους ναυτικούς (αρχείο Γ.Μ. Φράγκου).

γνούσα είναι το τελευταίο μέρος όπου αυτή η μέθοδος διασώθηκε μέχρι τον 20ό αιώνα. Στο Γκλεζούνι, μέσα από τα πολλά παραδείγματα για να κατανοήσει ο μαθητής, καταγράφεται η εποχή της δημιουργίας της αιγνουσιώτικης ναυτιλίας.

Στην Αιγνούσα όμως διασώθηκε κι ένα παραμύθι που μας πάει ακόμα πιο παλιά. Είναι το παραμύθι του Ανδρόνικου και της Αρχεστράτας. Η υπόθεση είναι αυτή της ρίμας του Απολλώνιου και της Αρχιστράτας κομμάτι της μυθιστορίας του Απολλώνιου της Τύρου. Η υπόθεση αυτή με ένα σταθμό στην κρητική λογοτεχνία φθάνει την ελληνιστική εποχή. Στην εκδοχή των Οινουσσών η πλοκή εκτυλίσσεται στην Τήνο, όπου και ξανασιμίζει στο τέλος του παραμυθιού η οικογένεια.

Αλλά ο μαγικός κόσμος της λαϊκής λογοτεχνίας μας σπρώχνει ακόμα πιο παλιά. Ετσι, τις Αποκριές, μεγάλη γιορτή του γεωργικού εορτολογίου, τραγουδούσαν και χόρευαν με αργά και απλά βήματα, τραγούδια ιστορίες, «παραλογές». Τα τραγούδια αυτά που έχουν καταγραφεί από τον Μιχάλη Παπαποντικό, ήταν το τραγούδι του νεκρού αδελφού –μάνα με τους εννιά τους γιους– το τραγούδι του Αγίου Σίδερου –θάνατος του Διγενή– ο κοντός, η Σούσα και ένα κλέφτικο όπου αναφέρονται οι Κολοκοτρωνάοι. Το πιο σημαντικό όμως είναι το τραγούδι του Αγίου Σίδερου, που χωρίς να αναφέρει το όνομα του Διγενή, είναι ουσιαστικά η πάλη του Διγενή και του Χάρου στα μαρμαρένια αλώνια. Αυτό αποτελούσε το κεντρικό δρώμενο στην αυλή της εκκλησίας την Κυριακή των Απόκρεω. Ο χορός, το τραγούδι, ο ρυθμός, η υ-

πόθεση της πάλης της ζωής με τον θάνατο, η ματαιότητα της εφήμερης ζωής, αλλά και το γλέντι της ζωής, διάφορες συμβολικές / μαγικές λέξεις στους στίχους, η τέλεση του χορού μόνον αυτή την χρονική στιγμή μας οδηγούν στα υπολείμματα του αρχαίου θεάτρου και της αρχαίας θρησκείας που με πείσμα επέζησε και χορεύεται μέχρι σήμερα.

Η μαγεία ή τα πανάρχαια πιστεύω του λαού που επέζησαν σαν προλήψεις είναι πολλά σε κάθε τόπο. Στην Αιγνούσα υπάρχει ένα μέρος, μια τρύπα σε βράχο δίπλα στη θάλασσα μακριά από το χωριό. Η τρύπα του Χαζαλή. Ποιος ήταν αυτός, υπάρχουν κάποιες αναφορές, μάλλον μύθοι που δεν έχουν τόση σημασία. Σημασία έχει τι πίστευαν οι Αιγνουσιώτες γι' αυτήν. Ετσι, λοιπόν, όταν ένα παιδί γκρινιάζε έπρεπε η μητέρα του να το περάσει μέσα από τη τρύπα τρεις φορές για να σταματήσει. Σημαντικό στοιχείο ήταν ότι δεν έπρεπε στο πήγαινε έλα να μιλήσουν σε κανένα για να πιάσει η δύναμη του τρυποπεράσματος. Σίγουρα η Αιγνούσα δεν είναι το μόνο μέρος στην Ελλάδα όπου υπάρχει το μαγικό τρυποπέραςμα, αλλά η μαγεία, όπου περνώντας μέσα από μια τρύπα μεταμορφώνεται κανείς, είναι αρχέγονη.

Δεν αρκεί όμως να ψάξει κανείς να βρει αρχαίες καταβολές για να σημειώσει ότι η κουλτούρα ενός τόπου είναι ξεχωριστή και έχει ενδιαφέρον. Ετσι, πολύ πιο πρόσφατα, την εποχή των κουρσάρων, που τελειώνει με το τέλος της Επανάστασης, η Αιγνούσα ήταν τόπος όπου κρύβονταν αλλά και επισκευάζαν εκείνοι τα καράβια

Συνέχεια στην 28η σελίδα

Συνέχεια από την 27η σελίδα

τους. Οι πειρατές ήταν Ευρωπαίοι, Έλληνες αλλά και μουσουλμάνοι, μαύροι, μώροι. Ο «μώρος» το φόβητρο της Αιγνούσας με αρκετές αναφορές σε ιστορίες στη Χίο. Αναφέρεται και σαν αράπης που φύλαγε έναν θησαυρό. Υπάρχουν πολλές παραλλαγές για κάποιο θησαυρό σ' ένα πηγάδι απ' όπου κάποιοι που τον βρήκαν πλούτισαν. Αλλά και θησαυρό μέσα σ' ένα μάρμαρο όπου ήρθαν κάποιοι ξένοι και τον πήραν. Οι ξένοι, φυσικά για την Αιγνούσα είναι, όλοι εκείνοι που δεν είναι Αιγνουσιώτες.

Η ρίμα

Υπάρχει και η ιστορία με το φίδι που κολυμπούσε από την Ικαρία μέχρι το Στροβίλι, νησάκι ανάμεσα στην Αιγνούσα και τη Χίο, εκεί μάλιστα όπου έμενε το φίδι υπήρχαν πολλά κόκκαλα. Είναι αρκετά περιεργή ιστορία που πιθανόν να έχει εξήγηση, γιατί την εποχή της Μαόνας, οι Γενοβέζοι ύστερα από πανούκλα όπου αποδεκατίστηκε ο πληθυσμός της Χίου, εγκατέστησαν Ικάρους στα βορειόχωρα.

Η λαϊκή λογοτεχνία αναπτύχθηκε αρκετά στην Αιγνούσα με τη μορφή της ρίμας. Ρίμες έφτιαχναν για κάθε περίπτωση, κάθε γεγονός που ξεχώριζε. Ήταν ένα είδος έμμετρης εφημερίδας την εποχή που δεν υπήρχε άλλος τρόπος επικοινωνίας από τον λόγο. Κάποιοι μάλιστα ανέπτυξαν ιδιαίτερες ικανότητες και άφησαν εποχή με τις ρίμες τους. Ρίμες συνέχισαν να δημιουργούνται ακόμα και μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Το μήκος μιας ρίμας αποτελείτο από τόσα στιχάκια, όσο χρειάζονταν για να περιγραφεί το γεγονός. Μάλιστα σώζεται ρίμα με 249 στιχούς που περιγράφει τη σωτηρία ενός πλοίου.

Τέλος ενδιαφέρον έχει και η ανάπτυξη του χωριού σαν οικισμό. Ο λόγος είναι ότι υπάρχουν ακόμα οι μνήμες της δημιουργίας του χωριού. Ετσι οι αρχικοί οικιστές, οι γενάρχεις, έκτισαν σπίτια μετά το 1828 και μέχρι το 1860 σε διάφορα σημεία του σημερινού χωριού. Γύρω από αυτά έχτισαν τα παιδιά τους μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα. Ετσι δημιουργήθηκαν οι συνοικίες που έχουν το όνομα της κάθε οικογένειάς. Με την πάροδο του χρόνου και την προικοδότηση των κοριτσιών αναμείχθηκαν οι ιδιοκτήτες, αλλά παρέμεινε το όνομα της συνοικίας από τον αρχικό οικιστή. Παρ' όλη όμως την οικονομική ευμάρεια έχουμε ένα φαινόμενο για ελληνικό χωριό, μία εκκλησία και μόνο μέσα στον οικισμό για πληθυσμό περίπου 2.000 κατοίκων, κατά την εποχή της ακμής. Είναι η εκκλησία του Αγίου Νικολάου, προστάτη των ναυτικών και του νησιού, κέντρο του οικισμού και η ζωή των κατοίκων.

Αυτά λοιπόν τα ελάχιστα στοιχεία δείχνουν έναν τόπο που και αν αγνοήθηκε πολιτιστικά έχει προσφέρει και κρύβει θησαυρούς και ιδιαιτερότητες που δεν έχουν σημασία μόνο για τους Αιγνουσιώτες.

1956. Στιγμιότυπο από το γάμο του Δημητρίου Ζωγράφου στις Οινούσσες.

Η μουσική παράδοση

Του **Κυριάκου Καλαϊτζήδη**

Μουσικό

ΕΡΧΟΜΕΝΟΣ κανείς σε επαφή με τους Αιγνουσιώτες, ανεξαρτήτως καταγωγής και επαγγέλματος, αντιλαμβάνεται από την πρώτη στιγμή ότι είναι ιδιαίτερα μερακλήδες. Αγαπούν τη μουσική, τα όργανα, το καλό ούζο, τα μεζεδάκια. Είναι, δε, εξαιρετικοί χορευτές.

Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε την Αιγνούσα «μουσικό σταυροδρόμι». Προσπαθώντας κανείς να ερμηνεύσει τη μουσική της παράδοση, είναι πολύ πιθανό να καταφύγει στη χρήση ναυτικών χαρτών. Οχι απλά γιατί το νησί είναι άμεσα συνδεδεμένο με τη ναυτιλία, αλλά γιατί έτσι θα φωτισθούν οι πολυποίκιλες επιρροές από τη Χίο, την Κωνσταντινούπολη και την Προποντίδα, από την Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα, τις Κυκλάδες, τα Δωδεκάνησα και, βέβαια, τα αντικρινά μικρασιατικά παράλια και τη Σμύρνη. Οι πληροφορίες που διαθέτουμε εκτείνονται χρονικά από τις μέρες μας μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα, οπότε αναφερόμαστε σ' αυτήν την περίοδο. Οπωσδήποτε το μέγεθος του νησιού και του πληθυσμού του, το γεγονός ότι η ιστορία του ξεκινάει τον 18ο αιώνα (πολύ νεώτερη σε σχέση με το σύνολο του ελλαδικού χώρου) και η, σχεδόν αποκλειστική, ενασχόληση με τη ναυτιλία δεν επέτρεψαν στο νησί να παρουσιάσει μεγάλη σε ποσότητα παραγωγή τοπικής μουσικοποιητικής ή χορευτικής παράδοσης. Εξάλλου, η διαρκής απουσία του ανδρικού πληθυσμού από το νησί δεν διευκόλυνε τη διεξαγωγή γλεντιών¹. Και επειδή κάθε σπίτι είχε κάποιον πνιγμένο, πατέρα, σύζυγο, γιο ή αδελφό, το τραγούδι που θα συνόδευε τις καθημερινές ασχολίες

τις περισσότερες φορές ήταν το μοιρολόι.

Στις διηγήσεις τους οι παλαιότεροι, βέβαια, αναφέρονται στα θρυλικά, πολυήμερα γλέντια που γίνονταν με την επιστροφή των καπετανίων και των ναυτικών. Αλλά ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι περιγραφές των γλεντιών πάνω στα καράβια τους και ιδιαίτερα όταν σμίγαν σε κάποιο μακρινό λιμάνι με άλλο αιγνουσιώτικο πλοίο.

Στο τοπικό ρεπερτόριο περιλαμβάνονται τραγούδια που θα τα χαρακτηρίζαμε τοπικά (π.χ. *Το παληάμπελο, Κάτω στον Άγιο Σίδερο, Της αγάπης το βοτάνι*), πολλά άλλα που είναι παραλλαγές γνωστών τραγουδιών και σκοπών του Βορειοανατολικού Αιγαίου και των μικρασιατικών παραλίων (π.χ. *Σίνα, Το τρεχαντηράκι, Αφτάλικος, Της Απτάλειας τα νερά, Η κλώσσα*). Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τραγούδια που έγιναν γνωστά στο νησί μέσω των δίσκων γραμμοφώνου και ενσωματώθηκαν στο τοπικό ρεπερτόριο, ενώ λησμονήθηκαν στον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο (*Το βαπόρι, Θάλασσα λυπήσου*).

Μουσικοί

Στην Αιγνούσα δεν φαίνεται να ασκούνταν ως κύριο το επάγγελμα του μουσικού, αλλά ως συμπληρωματικό κάποιοι άλλοι. Ο παλαιότερος οργανοπαίκτης που θυμούνται στο νησί είναι ο Παναγιώτης Λιγνός ή Περιβολάρης, 1885-1941 που έπαιζε κλαρίνο. Σύγχρονός του φέρεται να είναι ο Νικολής Κάζδαγλης ή Εγγλέζος - κλαρίνο. Λίγο αργότερα και μετά την Μικρασιατική καταστροφή έδρασε η περιφημη κομπα-

νία των Κωνσταντίνου Λεοντή - ούτι, Νικόλαου Ζωγράφου ή Φυσάγκου - βιολί, Γιάννη Κουτσουδάκη ή Πουρπούρη - λαούτο και Γιάννη Χατζηστεφάνου - μαντολίνο. Πολλοί βέβαια ασχολούνταν ερασιτεχνικά με κάποιο μουσικό όργανο, ανάμεσά τους και πολλές κοπέλες που έπαιζαν μαντολίνο. Σημαντική για τα μουσικά πράγματα του νησιού η φυσιογνωμία του παπά Αμβρόσιου ο οποίος «όταν έμφελνε στον Άγιο Νικόλα ακουγόταν στη θάλασσα» και συνήθως «παρατερέριζε το χερουβικό».

Εκτός από τους οργανοπαίκτης που ζούσαν στην Αιγνούσα, έρχονταν πολύ συχνά με κάθε ευκαιρία (γάμος, αρραβώνας, πανηγύρι) και άλλα όργανα από τη Χίο που συνεπικουρούσαν τους τοπικούς. Και πρώτα-πρώτα πρέπει να αναφέρουμε τον Παναγιώτη, το Αραπάκι (κλαρίνο) και τον αδελφό του Βασίλη (σαντούρι). Οι παλαιοί μερακλήδες θυμούνται ακόμη τον Λίνα με το Κανονάκι, τους ουτίστες Καμάνη, Υψηλάντη και Πέτρο, τους αδελφούς Λουλούδη (Λεωνίδας, βιολί και Σωτήρης, σαντούρι), τον Ζερβούδη Σιδερέη (βιολί) και τα ξαδέλφια Νεαμονητάκη (κλαρίνο).

Σημείωση 1: «Δεν το 'χαμε συνήθειο, γιατί οι άνδρες ταξίδευαν. Ποια γυναίκα θα άνοιγε το σπίτι της; Θα έπρεπε να είναι της τελευταίας κατηγορίας. «Μαρτυρία της Οινουσιώτισσας Ειρήνης Ποντικίου στον Ν. Ανδρώτη, «Το μικρό ταξίδι». Η άφιξη και εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων στις Οινούσσες, Αθήνα 1998, σ. 97.

Σημείωση «Επτά Ημερών»: Μία πρώτη καταγραφή του μουσικού πλούτου της Αιγνούσας αποτελεί η έκδοση από το Ναυτικό Μουσείο Οινουσσών διπλού ψηφιακού δίσκου με τη συμμετοχή τοπικών οργανοπαίκτων και τον μουσικό σχήματος ΕΝ ΧΟΡΔΑΙΣ.

Αριστερά: Βορειοανατολική άποψη της Ιεράς Μονής Ευαγγελισμού. Δεξιά: Η εικόνα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, έργο του Φώτη Κόντογλου. Βρίσκεται στο νάρθηκα του Καθολικού της Μονής.

Η Μονή Ευαγγελισμού

Το μοναστήρι κοσμούν εικόνες και τοιχογραφίες φιλοτεχνημένες από τον Φώτη Κόντογλου

Της Μοναχίας Ορθοδοξίας

Η ΙΕΡΑ Μονή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου ευρίσκεται στο ΒΔ άκρο των Οινουσσών στη θέση Τσελεπή (αρχοντολίμανο) που απέχει περί τα 5 χλμ. από την πολίχνη των Οινουσσών. Είναι κτισμένη στο κέντρο ημικυκλικού ορμίσκου και περιβάλλεται από αναδασωμένους λόφους με ποικιλία δένδρων.

Το κτίριο διατάσσεται σε δύο ορόφους με περιμετρικές αψιδωτές στοές. Στο κέντρο της αυλής δεσπόζει το Καθολικό της Μονής, αφιερωμένο στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου.

Ο ναός αυτός είναι βυζαντινού ρυθμού κατά τον τύπον του σταυρικού εγγεγραμμένου μετά τριών κογχών, η παρουσία των οποίων μαρτυρεί την επίδραση των προτύπων του Αγίου Ορους.

Είναι εξαιρετική μελέτη και κατασκευή του αρχιτέκτονος κ. Ιωάννου Ν. Κούτση, τον οποίον σύστησε στους κτίτορες ο αγιογράφος Φώτης Κόντογλου.

Εσωτερικά, ο τρούλος με τα σταυροθόλια και η κόγχη του ιερού, έχουν αγιογραφηθεί με βυζαντινές νωπογραφίες από τον αγιογράφο Κων. Γεωργακόπουλο, βάσει σχεδίων του Φ. Κόντογλου.

Ο Κόντογλου διατηρούσε στενούς πνευματικούς δεσμούς με την οικογένεια Πατέρα, γι' αυτό και ανέλαβε να αγιογραφήσει όλες τις φορητές εικόνες του τέμπλου και των προσκυνηταριών. Ο ίδιος, παίρνοντας αφορμή από το κ' κεφάλαιο των Πράξεων «κακείθεν αποπλεύσαντες τη επιούση κατηντήσαμεν αντικρύ Χίου, τη δε ετέρα παρεβάλομεν εις Σάμον», εξέφρασε τη γνώμη έπειτα από προσεκτική εξέταση της περιοχής, ότι κατά πάσαν πιθανότητα το μέρος που προσορμίστηκε ο Απόστολος, είναι ο κολπίσκος της Μονής. Γι' αυτό φιλοτέχνησε με δική του έμπνευση μια πρωτότυπη εικόνα, σε ανάμνηση του γραφικού περιστατικού.

Στη Μονή ευρίσκεται επίσης μια μεγάλη συλλογή εικόνων του Κόντογλου που προέρχονται από τοιχογραφίες που αποτειχίστηκαν από το ιδιόκτητο ναύδριο της οικογενείας των κτιτόρων στο Παλ. Ψυχικό αλλά και μια εξ ίσου σπουδαία συλλογή επιστολών του από την αλληλογραφία που διατηρούσε με την οικογένεια.

Οι αδελφές ασχολούνται με διάφορα διακονήματα, κυρίως όμως με την αγιογραφία και την χρυσοκεντητική. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον

παρουσιάζει η αγιογράφηση της τράπεζας με πρωτότυπες απεικονίσεις μαρτυριών και σκηνών από τον ασκητικό βίο των αγίων.

Στα ψηλότερα σημεία των λόφων που περιβάλλουν το Μοναστήρι, ευρίσκονται δύο εξωκκλήσια κτισμένα κατά τον αιγαιοπελαγίτικο ρυθμό ναοδομίας, ένα προσκυνητάρι επί της δεξαμενής του νερού, αφιερωμένο στον Προφήτη Ηλία και στο ψηλότερο σημείο πάνω από τη Μονή, μέγας Βυζαντινός Σταυρός -ύψους 12 μέτρων- επί σταυρικής βάσεως που δεσπόζει στο Αιγαίο αντικρύ της Μικράς Ασίας, σύμβολο ακατάλυτο της Ορθοδοξίας και της Ρωμοσύνης.

Οι Κτίτορες

Το ζεύγος των κτιτόρων είναι γόνοι γνωστών εφοπλιστικών οικογενειών της Αιγνούσας.

Ο μακαριστός Γέροντας Ξενοφών, κατά κόσμον Πανάγος Διαμ. Πατέρας, ακολούθησε από μικρός το ναυτικό επάγγελμα και εξελίχθηκε σε καπετάνιο με δίπλωμα ωκεανοπλοίας.

Το 1939, κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, λίγο πριν βγει η Ελλάδα στον πόλεμο, τρι-

πλίσθηκε από τους Γερμανούς το ατμόπλοιο «ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ» στο οποίο πλοιάρχευε και διασώθηκε θαυματουργικά μαζί με όλο το πλήρωμά του.

Η σύζυγος του Κατίγκω Λαιμού (και σήμερα Μαρία Μυρτιδιώτισσα Μοναχή, καθηγουμένη της Ιεράς Μονής) είναι η πρωτότοκη κόρη του Δημητρίου Αντ. Λαιμού. Απέκτησαν τρία παιδιά: την Καλλιόπη σύζυγο Κωνστ. Νικ. Χατζηπατέρα, τον Διαμαντή και την Ειρήνη-Δήμητρα.

Το 1964, ο Πανάγος Πατέρας κείρεται μεγαλόσχημος μοναχός με το όνομα Ξενοφών και την 6η Δεκεμβρίου 1966 στη μνήμη του Αγίου Νικολάου, προστάτου των ναυτικών, αναπαύεται ειρηνικά.

Τον επόμενο χρόνο, η σύζυγός του, εκπληρώνοντας μακροχρόνιο πόθο της, κείρεται και αυτή μοναχή με το όνομα Μαρία Μυρτιδιώτισσα και αναλαμβάνει την διαποίμανση της αδελφότητας, κατ' εντολήν του Μεγάλου Γέροντα της Αίγινας, π. Ιερωνύμου του ησυχαστού.

Η ίδρυση της Μονής είναι καρπός βαθιάς αγάπης και ευγνωμοσύνης του ζεύγους των κτιτόρων και των παιδιών τους προς τον Τριαδικό Θεό μας.

Η Αιγνούσα σήμερα

Η κοσμοπολίτικη θερινή εικόνα του νησιού αντιστρέφεται σε συρρίκνωση τον χειμώνα

Το καραβάκι «Οινούσσα II», που εκτελεί καθημερινά, χειμώνα καλοκαίρι, το δρομολόγιο με τη Χίο (φωτ.: Βασ. Γεωργιάδης).

Του **Παναγιώτη Κουνή**
Γυμνασιούχου

ΓΙΑ ΧΙΛΙΟΥΣ δύο λόγους αξίζει τον κόπο να αποφασίσει κανείς μια επίσκεψη στην ακριτική Αιγνούσα. Δεν είναι μόνο το Ναυτικό της Μουσείο με τις μοναδικές του συλλογές ή το Μοναστήρι του Ευαγγελισμού με τις ιστορημένες από τον Φώτη Κόντογλου εικόνες του, ούτε οι φυσικές ομορφιές της, οι πολυσχιδείς κολπίσκοι, τα μπουγάζια και τα πολύμορφα μικρονήσια που την πλαισιώνουν. Είναι και για να γνωρίσει έναν ιστορικό ναυτότοπο, που κατάφερε για πολλούς λόγους να διατηρήσει μέχρι σήμερα την αυθεντικότητά του.

Μία ώρα είναι το ταξίδι με το Ε/Γ «Οινούσσα» που συνδέει καθημερινά την πόλη της Χίου με την Αιγνούσα. Με το έβγα από το λιμάνι της Χίου ο ταξιδιώτης αντικρίζει την Αιγνούσα και τα εννιά μικρονήσια της να αναδύονται με τους χαμηλούς λόφους τους από τα αιγαιοπελαγίτικα νερά και να απλώνονται ανάμεσα σε δύο μπουγάζια, πασκίζοντας ατέρμονα στο διάβα του χρόνου να γεφυρώσουν τη χιώτικη με τη μικρασιατική γη, σαν τις πέτρες τις ριγμένες από οδοιπόρο για πέρασμα σε κοίτη ποταμού.

Και όσο το καίκι ζυγώνει για το «ρεμιζάρισμά» του, τόσο πιο καθαρίο γίνεται το περίγραμμα των τριών νησιών που δημιουργούν το φυσικό λιμάνι του νησιού.

Στο έμπα του λιμανιού σε καλωσορίζει από το θαλασσοδαρμένο βράχο της η Γοργόνα και από το μάλιο το άγαλμα της Αιγνουσιώτινας μητέρας χαιρετίζει στο πέλαγος τους ναύτες.

Τα σπίτια, κτισμένα αμφιθεατρικά, πλαισιώνουν την εκκλησιά του Αη Νικόλα και όλα κοιτάζουν –πού αλλού– προς το πέλαγος...

Τα στενοσόκκακα καταλήγουν όλα στο γιαλό, στην πλατεία της Ναυτοσύνης, όπου και το άγαλμα του Αφανούς Ναύτου. Είναι το πρώτο άγαλμα στην Ελλάδα που αφιερώθηκε στους απολεσθέντες στα πελάγη ναυτικούς. Στήθηκε το 1952 με δαπάνη του Σπύρου Αντωνίου Λαιμού. Μακρύς ο κατάλογος με τα ονόματα των χαμένων ναυτικών, πλαισιώνουν τον Αφανή Ναύτη, που στο βάθρο του διαβάζει κανείς:

*Ναυτών επιφανών
πάσα θάλασσα τάφος
και
Τίποτ' αρχόντοι δε φελά,
μονάχα το καράβι!*
Όλα μυρίζουν θάλασσα κι αρμύ-

ρα σε τούτον τον τόπο. Το ίδιο και οι κουβέντες στο μοναδικό καφενέ του νησιού, στο γιαλό. Θαλασσινές ιστορίες για πολύχρονα μάρκα, για μακριά λιμάνια, για ναυάγια, μνήμες από τη ζωή στα ιστιοφόρα και στα ατμόπλοια, η κουβέντα ανάμεσα στους συνταξιούχους ναυτικούς.

Δημογραφικά

Οι απόμαχοι της θάλασσας, οι λιγοστοί ψαράδες και οι κτηνοτρόφοι με τις οικογένειές τους αποτελούν το βασικό πυρήνα της τοπικής κοινωνίας. Οξύ και επιδεινούμενο το δημογραφικό πρόβλημα του νησιού. Ο πίνακας με τα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας είναι εύγλωττος:

1928 κάτοικοι	2.440.
1940 κάτοικοι	2.321.
1951 κάτοικοι	1.433.
1961 κάτοικοι	1.580.
1971 κάτοικοι	966.
1981 κάτοικοι	703.
1991 κάτοικοι	681.

Σήμερα οι μόνιμοι κάτοικοι δεν ξεπερνούν τους 500.

Η φύση του ναυτικού επαγγέλματος, που οδήγησε πολλές ναυτικές οικογένειες σε μετοίκηση στον Πειραιά, για να βρίσκονται κοντά στα

ναυτιλιακά γραφεία, το ρεύμα της αστυφυλίας, που κατατρέπει την ελληνική ύπαιθρο και ιδιαίτερα τις αγροτικές περιοχές, οι εντάσεις που σημειώθηκαν κατά καιρούς, αλλά και οι αντίξοες συνθήκες που επικρατούν στο νησί, κυρίως τη χειμερινή περίοδο, είναι μερικοί από τους λόγους που ερμηνεύουν τη δραματική μείωση του πληθυσμού.

Κοινωνοί στη ζωή της τοπικής κοινωνίας αλλά και των ίδιων προβλημάτων γίνονται και οι εκπαιδευτικοί και οι υπάλληλοι που υπηρετούν στο νησί και που αποτελούν με τις οικογένειές τους μια σημαντική ομάδα, αφού στο νησί λειτουργεί νηπιαγωγείο, δημοτικό, γυμνάσιο με τάξεις Λυκείου, Ναυτικό Λύκειο, Ακαδημία Εμπορικού Ναυτικού – πλοιάρχων, και πολλές υπηρεσίες, όπως ΟΤΕ, ΕΛΤΑ, υπ/μα Εθνικής Τράπεζας, Αστυνομικός Σταθμός, Λιμενικός Σταθμός, Τελωνείο, Αγροτικό Ιατρείο. Οι 130 σπουδαστές της Ακαδημίας Εμπορικού Ναυτικού και οι 30 μαθητές του Προτύπου Μαθητικού Οικοτροφείου, που φοιτούν στο Ναυτικό Λύκειο, δίνουν μια ξεχωριστή ζωντάνια με την παρουσία τους στο νησί.

Ο αποκλεισμός του νησιού λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών αρ-

κετές φορές το χειμώνα, η έλλειψη διασκέδασης, η ελλιπής ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, το σχετικά υψηλό κόστος ζωής, που δημιουργείται εν μέρει λόγω των μεταφορικών, η επανάληψη των ίδιων παραστάσεων προσδίδουν ένα ηρωικό στοιχείο στους ακρίτες κατοίκους, που ζουν και κτίζουν τα όνειρά τους μόλις τρία μίλια από τις τουρκικές ακτές.

Διέξοδοι

Η ανάγκη για επικοινωνία και έκφραση είναι αυτή που έστρεψε στη θεατρική δημιουργία. Καθηγητές, μαθητές, γονείς, εργάτες και υπάλληλοι παρουσίασαν με πρωτοβουλία του γυμνασιάρχη κ. Παναγιώτη Κουνή μια πλούσια θεατρική δραστηριότητα το χειμώνα, που ο τόπος έχει ανάγκη από ψυχαγωγία. Εκτός από τα έργα δοκιμών συγγραφέων, όπως ο «Δον Καμίλο» του Σωτήρη Πατατζή, παρουσιάζονται και τοπικές ηθογραφίες που γράφονται και παίζονται από τους ίδιους.

Αναζητώντας διέξοδο, εκφράζουν θεατρικά, με πλούσιο χιούμορ που εύκολα το διαδέχεται το δάκρυ, τα βιώματα και τις αγωνίες τους, με αναφορές σε πράγματα και πρόσωπα του νησιού. Οι ηθογραφικές επιθεωρήσεις «Τα λόγια του καφενέ» και «Ζέπαγας Τσάνελ» προκάλεσαν πλούσιο γέλιο αλλά και προβληματισμό στους κατοίκους.

Η χειμωνιάτικη εικόνα αντιστρέφεται πλήρως τον Ιούλιο και τον Αύγουστο, όταν ο νόστος φέρνει τους Αιγνουσιώτες από τις παροικίες της Αττικής, του Λονδίνου και της Αμερικής στην αγαπημένη τους γενέτειρα. Ο πληθυσμός του νησιού υπερτριπλασιάζεται, το λιμάνι παίρνει κοσμοπολίτικο χαρακτήρα. Τίποτα δεν θυμίζει την Αιγνούσα του χειμώνα, που από το τέλος Αυγούστου ξαναπαίρνει και πάλι στους γνώριμους ρυθμούς της.

Εξωραϊσμός μόνο με δωρεές

Η μεγάλη αγάπη των Αιγνουσιωτών προς τη γενέτειρά τους εκδηλώνεται με σημαντικές δωρεές που στοχεύουν στον εξωραϊσμό του νησιού και στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Τα τελευταία χρόνια έχουν επιτελεστεί σημαντικά βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση. Το Ταμείο Ευπραγίας Οινουσσών στο Λονδίνο, ο Σύλλογος Οινουσσών στην Αττική εκδηλώνουν ποικιλοτρόπως το ενδιαφέρον τους για την Αιγνούσα.

Το 1954 από την οικογένεια Διαμαντή και Καλλιόπης Πατέρα ιδρύεται το πρώτο Ναυτικό Γυμνάσιο της Ελλάδας. Το 1956 με δωρεά των αδερφών Δημήτρη και Σπύρου Αντωνίου Λαιμού κατασκευάζεται ο μεγάλος λιμενοβραχίονας του λιμανιού. Το 1958 με πανοιουσιακό έρανο κτίζεται το Μαθητικό Οικοτροφείο, όπου από το 1965 στεγάζεται η Σχολή Εμποροπλοιάρχων. Με δωρεά της οικογένειας Πατέρα

Σκηνή από την ηθογραφική σάτιρα του Παναγιώτη Κουνή «Λόγια του καφενέ». Το έργο ανέβηκε στο Πνευματικό Κέντρο του νησιού τα Χριστούγεννα του 1997.

κτίζεται το 1971 το νέο Μαθητικό Οικοτροφείο. Το Δημοτικό Σχολείο κτίζεται με δωρεά του Ιδρύματος Γεωργίου και Κατίγκως Λαιμού. Ανακαινίζεται και διαμορφώνεται σε νηπιαγωγείο το πατρικό του Κώστα Μιχ. Λαιμού.

Σημαντικά έργα πραγματοποιούνται στο νησί επί δημαρχίας Αντωνίου Λαιμού κατά την περίοδο 1982-1986. Με δωρεά των αδερφών Νικόλα και Αντωνίου Λαιμού κατασκευάζεται μεγάλος λιμενοβραχίονας που προστατεύει το λιμάνι από τους νότιους ανέμους, καθώς επίσης διαμορφώνεται και η πλατεία Ναυτοσύνης. Την ίδια περίοδο το νησί αποκτά με δωρεές του Στέφανου Νικ. Πατέρα το ξενοδοχείο «Θαλασσοπόρος» και το «Πατερόνησο», συγκρότημα εστιατορίου και καφενείου. Με δωρεές, επίσης, το νησί αποκτά το δικό του Ε/Γ-Ο/Γ «ΟΙΝΟΥΣΣΑΙ», το οποίο αποτελεί ιδιοκτησία του Σ.Φ.Ο.

Κατά τα έτη 1989-1991 με δωρεά του Νικόλα Σπύρου Λαιμού ανακα-

τασκευάζεται το Μέγαρο Παντελή Αντωνίου Λαιμού, όπου στεγάζεται το Ναυτικό Μουσείο Οινουσσών, το οποίο εμπλουτίζεται με μοναδικές συλλογές και γίνεται πόλος έλξης πολλών επισκεπτών από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Το Ναυτικό Μουσείο Οινουσσών με τα ετήσια Δελτία του, μελέτες και πολιτιστικά προγράμματα, επιμελείται στη διατήρηση της παράδοσης, αρχιτεκτονικής και μουσικής του τόπου.

Στην παιδεία και τον πολιτισμό

Από το 1990 το Ίδρυμα Λέων Λεμός αναπτύσσει πολύπλευρη δραστηριότητα στον τομέα της παιδείας, του πολιτισμού και της φιλανθρωπίας. Με σημαντική δαπάνη επισκευάζει και εκσυγχρονίζει τις εγκαταστάσεις της Ναυτικής Ακαδημίας. Ιδρύει το Πνευματικό Κέντρο Οινουσσών «Γεώργιος Χρ. Λεμός», που αναπτύσσει πλούσια πολιτιστική δραστηριότητα, διαθέτοντας

τμήματα χορού, μουσικής, φωτογραφίας, θεάτρου, κινηματογράφου κ.λπ. Στεγάζεται στο παλιό δημοτικό σχολείο, διαθέτει σύγχρονο εξοπλισμό, αίθουσα κινηματογράφου και αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, βιβλιοθήκη και εντευκτήριο. Το κτίριο ανακατασκευάστηκε αρχικά από τον αείμνηστο δήμαρχο Αντώνη Σπ. Λαιμό.

Στον τομέα του αθλητισμού και του πολιτισμού εκδηλώνει το ενδιαφέρον του το Ίδρυμα Γιάννη Διαμ. Λεμού, που κόσμησε το νησί με το Στάδιο-Αμφιθέατρο Οινουσσών, ένα σημαντικότατο έργο που εγκαινιάστηκε τον Αύγουστο του 1998 από τον πρόεδρο της Δημοκρατίας κ. Κωστή Στεφανόπουλο. Το Στάδιο-Αμφιθέατρο περιλαμβάνει άρτιες εγκαταστάσεις για αγώνες στίβου, γήπεδο ποδοσφαίρου και καλλιμάρμαρο αμφιθέατρο 600 θέσεων.

Το Ίδρυμα Γεωργίου Νικολού μεριμνά για το σύγχρονο εξοπλισμό του Υγειονομικού Σταθμού, ενώ το Οινουσιακό Ίδρυμα και το Ίδρυμα Λέων Λεμός εξασφαλίζουν υποτροφίες στους επιτυχάνοντες σε ανώτερα και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Για τις θυγατέρες των ναυτικών αρωγός έρχεται το Ίδρυμα Προικοδοτήσεων του εθνικού ευεργέτη Γιάννη Διαμ. Πατέρα.

Αυτό που με την πρώτη ματιά διαπιστώνει ο επισκέπτης στο ακριτικό αυτό νησί του Αιγαίου είναι η μεγάλη αγάπη όλων των Αιγνουσιωτών στη ναυτομάνα Αιγνούσα. Προϊόν της αγάπης αυτής είναι σχεδόν όλα τα σημαντικά έργα του τόπου. Καιρός να επιδείξει περισσότερο ενδιαφέρον και η πολιτεία. Η αναγνώριση της μεγάλης συνεισφοράς του μικρού αυτού νησιού στην ελληνική και την παγκόσμια ναυτιλία, λόγοι ιστορικοί αλλά κυρίως εθνικοί, το επιτάσσουν.

Το παλιό Δημοτικό Σχολείο του νησιού. Σήμερα στεγάζεται το Πνευματικό Κέντρο «Γεώργιος Χρ. Λεμός». Λειτουργεί δανειστική βιβλιοθήκη και αίθουσα προβολής βιντεοταινιών. Ανεβαίνουν επίσης θεατρικές παραστάσεις και πραγματοποιούνται σε όλη τη διάρκεια του χρόνου εκδηλώσεις ποικίλλου περιεχομένου (φωτ.: Βασ. Γεωργιάδης).

Στην ολοκλήρωση του αφιερώματος αποφασιστική στάθηκε η συμβολή του κ. Νίκου Ανδριώτη.